

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.3: 796.5

Колотуха Олександр Васильович,
доктор географічних наук, доцент

Льотна академія Національного авіаційного
університету, м. Кропивницький, Україна,
e-mail: okolotuh@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ТЕЗАУРУСУ ГЕОГРАФІЇ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

Мета дослідження полягає у аналізі процесу формування тезаурусу географії спортивного туризму як сукупності наукових термінів, категорій, концептів про просторові аспекти спортивного туризму, які презентують його теоретичне (концептуальне) оформлення.

Методика. Для дослідження спортивного туризму був застосований багатосторонній симультанний аналіз об'єкту дослідження з врахуванням геосистемної, кластерної та геопросторової парадигм та ряду положень сучасних теоретико-методологічних міждисциплінарних моделей дослідження туризму. Крім того, враховувалося, що в географії туризму склалася потужна ресурсна парадигма. В підсумку у дослідженні геопросторової організації спортивного туризму в якості основного методологічного підходу дослідження автором був запропонований просторово-ресурсний підхід.

Результати. Формування тезаурусу географії спортивного туризму є певним підсумком суспільно-географічного дослідження геопросторової організації цього явища сучасності. Зміст тезаурусу географії спортивного туризму визначався наступними ключовими поняттями: визначення дефініцій «туризм», «спортивний туризм», «географія спортивного туризму» → методологія → парадигми → понятійно-термінологічний апарат → словник-довідник. Підсумком формування тезаурусу географії спортивного туризму стало створення тлумачного словника-довідника обсягом майже 1900 термінів, 1600 статей з географії спортивного туризму, туризмології, систематизації спортивного туризму і активної рекреації та туристсько-спортивної практики.

Наукова новизна. Удосконалення теоретико-методологічного та методичного апарату географії туризму взагалі та її складової – географії спортивного туризму зокрема, розширення їх предметно-об'єктної сфери і проведення на оновленій основі прикладних досліджень.

Практична значимість. Теоретичні та практичні напрацювання в системі спортивного туризму можуть бути корисні в тих видах туризму, які стали виділятися в останній час, і які мають схожі цілі, характер активності тощо.

Ключові слова: спортивний туризм, географія спортивного туризму, тезаурус, методологія, парадигма.

УДК 911.3: 796.5

Колотуха Александр Васильевич,
доктор географических наук, доцент

Летная академия Национального
авиационного университета, г. Кропивницкий,
Украина, e-mail: okolotuh@ukr.net

ФОРМИРОВАНИЕ ТЕЗАУРУСА ГЕОГРАФИИ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМА

Цель исследования заключается в анализе процесса формирования тезауруса географии спортивного туризма как совокупности научных терминов, категорий, концептов о пространственных аспектах спортивного туризма, которые представляют его теоретическое (концептуальное) оформление.

Методика. Для исследования спортивного туризма был применен многосторонний симультанный анализ объекта исследования с учетом геосистемной, кластерной и геопространственной парадигм и ряда положений современных теоретико-методологических междисциплинарных моделей исследования туризма. Кроме того, учитывалось, что в географии туризма сложилась мощная ресурсная парадигма. В итоге в исследовании геопространственной организации спортивного туризма в качестве основного методологического подхода исследования автором был предложен пространственно-ресурсный подход.

Результаты. Формирование тезауруса географии спортивного туризма является определенным итогом общественно-географического исследования геопространственной организации этого явления современности. Содержание тезауруса географии спортивного туризма определялось следующими ключевыми понятиями: определение дефиниций «туризм», «спортивный туризм», «география спортивного туризма» → методология → парадигмы → понятийно-терминологический аппарат → словарь-справочник. Итогом формирования тезауруса географии спортивного туризма стало создание толкового словаря-справочника объемом почти 1900 терминов, 1600 статей по географии спортивного туризма, туризмологии, систематизации спортивного туризма и активной рекреации и туристско-спортивной практики.

Научная новизна. Совершенствование теоретико-методологического и методического аппарата географии туризма вообще и ее составляющей – географии спортивного туризма в частности, расширение их предметно-объектной сферы и проведение на обновленной основе прикладных исследований.

Практическая значимость. Теоретические и практические наработки в системе спортивного туризма могут быть полезны в тех видах туризма, которые стали выделяться в последнее время, и которые имеют схожие цели, характер активности и т.п.

Ключевые слова: спортивный туризм, география спортивного туризма, тезаурус, методология, парадигма.

UDC 911.3: 796.5

Kolotukha Oleksandr Vasyliovych,
Doctor of Geographical Sciences, Associate
Professor

Flight Academy of the National Aviation
University, Kropivnitsky, Ukraine,
e-mail: okolotuh@ukr.net

FORMING THE THEZAURUS OF SPORTS TOURISM GEOGRAPHY

The purpose of the study is to analyze the process of forming the thesaurus of sports tourism geography as a set of scientific terms, categories, concepts about spatial aspects of sports tourism, which represent its theoretical (conceptual) design.

Methodology. A multilateral, simultaneous analysis of the research object which takes into account the geosystem, cluster and geospatial paradigms, and a number of propositions of modern theoretical and methodological interdisciplinary models of tourism research has been put into practice to study sports tourism. Apart from this, it has been taken into consideration that a powerful resource paradigm has been formed in tourism geography. As a result, the author has put forward a space-resource approach as the main methodological approach to the study of the geospatial organization of sport tourism.

Results. Forming the thesaurus of sports tourism geography is a certain result of the socio-geographical study of the geospatial organization of this phenomenon of modern times.

The contents of the thesaurus of sports tourism geography has been determined by the following key concepts: defining the notions of "tourism", "sports tourism", "sports tourism geography" → methodology → paradigms → conceptual and terminological frameworks → reference dictionary. The result of the formation of the thesaurus of sports tourism geography was the creation of an explanatory reference dictionary that contains almost 1,900 terms, 1,600 articles on sports tourism geography, tourismology, systematization of sports tourism, active recreation, and tourism-sports practice.

Scientific novelty. Improvement of the theoretical and methodological frameworks of tourism geography in general and of its component - sports tourism geography, in particular, the enhancement of their subject-object sphere and the pursuance of the applied research on an updated basis.

Practical significance. Theoretical and practical developments in the system of sports tourism can be useful in those types of tourism that have been singled out lately and have similar goals, the nature of activity, etc.

Key words: sports tourism, sports tourism geography, thesaurus, methodology, paradigm.

Постановка проблеми. Формування нової галузі знань об'єктивно зумовлює необхідність визначення її місця, положення та значення в системі вже сформованих наукових уявлень, а також, в значній мірі, і конфігурацію її побудови. На сьогоднішній день такою новою галуззю знань виступає *туризм*, який перетворився на один із найважливіших соціально-економічних факторів сучасності. Стаючи глобальним явищем, туризм втягував в свою орбіту не тільки галузі господарства, що його обслуговують, а й науку. Наука покликана проаналізувати, організувати та спрогнозувати туризм як масове соціальне явище. Виявлення і дослідження причинно-наслідкових зв'язків туризму з іншими областями знань багато в чому впливають на формування складу та змісту нової науки, методологію, проведених нею досліджень, логіку її побудови, спектр, вирішуваних нею теоретичних і практичних завдань. При цьому особливого значення ефективного проведення такого обґрунтування набуває саме в областях із загальним об'єктом дослідження для декількох суміжних або самостійних наук. Цією особливістю пояснюється феномен виняткової актуальності досліджень, що проводяться «на стику» різних наук, важливе прикладне значення теоретичних і практичних результатів. Проблемами туризму зараз займаються економісти, соціологи, географи, медики, педагоги та фахівці багатьох інших спеціальностей. Бурхливий розвиток туристської діяльності та велика кількість проблем, що пов'язані з цим, обумовили залучення вчених різних спеціальностей для їх вивчення, що дозволяє визначити міждисциплінарний характер його досліджень.

Теоретичне осмислення туризму як нової галузі знань обумовлене рядом причин: широкомасштабністю туристської діяльності, планетарним характером здійснення подорожей, необхідністю наукового обґрунтування сталого розвитку туризму, узгодженням різних підходів до вирішення загальних завдань туристської галузі. Накопичений фактичний матеріал туристської діяльності потребує розгорнутої оцінки, упорядкування, узагальнення. Таку роль покликана відіграти теорія туризму –

туризмологія, сутність якої полягає в обґрунтуванні основних теоретичних положень і концептуальних моделей туризму, в тому числі і просторових. Актуальним теоретичним завданням виступає узгодження розуміння та інтерпретації окремих видів туризму, удосконалення соціально-економічної концепції туризму, розробка моделей туристських територій, дослідження ресурсної бази туризму тощо.

При тому, що організація туристської діяльності носить комплексний характер, в ході розгортання наукових досліджень виразно виявилася саме «географічність» проблем її розвитку, оскільки туризм органічно пов'язаний з властивостями географічного середовища та територіально диференційований і є діяльністю, в якій і характеристика місця, і самоідентифікація особистості формуються через відносини, що виникають, місцем, ландшафтом і людьми. На цьому тлі сформувалася *географія туризму*, яку український географ М. Крачило виділив в окрему географічну дисципліну, яка, за його визначенням, «є географічною наукою, що вивчає територіальну організацію туристського господарства, умови та особливості його розвитку в різних районах та країнах» [6, с. 5].

У багатокомпонентній системі туризму одним із найбільш ефективних видів туристської діяльності виступає *спортивний туризм*, який є специфічним сегментом і по суті, на думку російського географа А. Корольова, є симбіозом географії та спорту. Він заснований на інтересі людини до пізнання навколишнього середовища, дуже географічний, характеризується великим просторовим охопленням і просторовим змістом, маршрутною технологією, залежністю програми подорожі від найрізноманітніших географічних чинників. Теоретичні та практичні напрацювання в системі спортивного туризму можуть бути корисні в тих видах туризму, які стали виділятися в останній час, і які мають схожі цілі, характер активності тощо [5].

Аналіз останніх досліджень. Масштаби спортивного туризму можна співставити з масштабами інших форм рекреації. Однак у рекреаційно-географічних дослідженнях, що базуються на вивченні організованих форм відпочинку, спортивний туризм враховується явно недостатньо, що відображено як в теорії рекреаційної географії, так і у практичному застосуванні результатів наукових досліджень. З позицій соціально-економічної географії відповідні цільові дослідження спортивного туризму тільки започатковуються. В цьому контексті слід відзначити російську пермську школу географії туризму на чолі з проф. О. Зиряновим та вченими А. Корольовим, В. Расковаловим, С. Мишлявцевою, С. Мічуріним та ін. Термінологія спортивного туризму вже неодноразово опинялася в полі зору науковців. Розгляд їх досліджень і позицій вже заслуговує на окрему публікацію. Серед багатьох праць українських та російських вчених можна виділити передовсім роботи О. Бейдика, І. Смаля, В. Смолія, В. Федорченка, І. Мініч, В. Цибуха, І. Зоріна, В. Квартальнова та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи, що *географія спортивного туризму* виступає вагомою

складовою географії туризму, нагальним є удосконалення теоретико-методологічного та методичного апарату географії туризму взагалі та її складової – географії спортивного туризму – зокрема, розширення їх предметно-об'єктної сфери і проведення на оновленій основі прикладних досліджень, які й будуть визначати адекватність географії туризму сучасним вимогам суспільного розвитку. Це потребує наукового обґрунтування проблем геопросторової організації спортивного туризму на основі узагальнення світових тенденцій та їх конкретно-наукового осмислення.

Широке використання визначальних понять географії спортивного туризму в усіх галузях знань обумовлює особливе значення розробки, розвитку і використання її *тезауруса* (від грец. *Θησαυρός* – скарб). Формування цього комплексного інструментарію вирішує завдання опису, систематизації, координації та розвитку наукових досліджень, становлення універсальної наукової мови. Його головне значення проявляється у забезпеченні формування єдиної методологічної та методичної основи відображення, уявлення, вдосконалення та розвитку цієї галузі науки.

Мета статті – проаналізувати процес формування тезаурусу географії спортивного туризму як сукупності наукових термінів, категорій, концептів про просторові аспекти спортивного туризму, які презентують його теоретичне (концептуальне) оформлення.

Виклад основного матеріалу. Нині поняття тезаурус вийшло за межі лінгвістики і тлумачиться значно ширше – як найприйнятніша форма опису знань із певної предметної галузі й розглядається як «повний систематизований склад інформації (знань) та установок у тій чи іншій галузі життєдіяльності, який дає змогу орієнтуватися в ній» [9, с. 27]. Іншими словами тезаурус означає сукупність адаптованого категорійно-понятійного апарату, систему понять, дефініцій та їх взаємозв'язків у процесі дослідження та подання конкретної галузі знань [8].

Тезаурус географії спортивного туризму визначимо як сукупність науково-інформаційно насичених термінів, категорій, концептів про просторові аспекти спортивного туризму, які презентують його теоретичне (концептуальне) оформлення. Зміст тезаурусу географії спортивного туризму визначається наступними ключовими поняттями: визначення дефініцій «туризм», «спортивний туризм», «географія спортивного туризму» → методологія → парадигми → понятійно-термінологічний апарат → тлумачний словник-довідник.

Отже, предмет наших наукових туристських досліджень, як нової міждисциплінарної галузі знань, вибудовується, так чи інакше, навколо дефініції «туризм». Дефініція констатує формулювання і виділяє природу визначень для їх більш точного освоєння, зіставлення з іншими поняттями і однозначного використання в роботі над подальшим матеріалом. Однак визначень туризму на даний час є чи не стільки ж, скільки і авторів, що пишуть з туристської проблематики. Існуючі дефініції туризму можна об'єднати у дві групи. Одні з них носять вузькоспеціалізований характер, і

стосуються окремих соціальних, економічних, правових та інших аспектів туризму або його видових особливостей та виступають як інструмент для вирішення конкретних завдань. Інші, концептуальні дефініції, охоплюють предмет в цілому, розкривають внутрішній зміст туризму, який виражається у єдності розмаїття якостей та відносин.

Дефініційне вибудовування туристського поля в багатьох випадках визначається ракурсом відповідної науки, матричної для відповідного напрямку досліджень у сфері туризму. «Визначення поняття туризм, – свідчить польська дослідниця І. Єнджейчик, – змінювалися з плином часу залежно від етапу його історичного розвитку, а їх зміст залежав від того, в рамках якої наукової дисципліни вони формулювалися» [3, с. 11]. Для конкретних наук найбільш важливими виявилися різні компоненти таких визначень. Для географічних наук – це, в першу чергу, просторові аспекти.

Більшість визначень туризму, які використовуються в географії туризму, стосуються визначення міжнародного туризму. Вони розкривають місце перебування туриста (за межами своєї країни), термін перебування (не менше 24 год.) та діяльність, яка не пов'язана із зароблянням коштів у місцях тимчасового перебування. Серед концептуальних визначень туризму широкого розповсюдження серед фахівців отримало визначення туризму, запропоноване проф. В. Хунцікером та проф. К. Крапфом із Швейцарії, яке було прийнято Міжнародною організацією наукових експертів в галузі туризму (АІСТ). Згідно йому, *туризм* виступає «системою явищ і відносин, що виникають в результаті подорожей людей до тих пір, поки це не призводить до постійного переселення і не пов'язане з отриманням будь-якої економічної вигоди» [11, с. 65]. Це визначення швейцарських вчених вводить новий підхід – виняток. Туризмом вважається усе, що пов'язане з подорожжю, крім поїздок при зміні постійного місця проживання та поїздок, мотивованих трудовою діяльністю. Сьогодні ж відзначаємо, що, наприклад, діловий туризм дещо спростовує такий підхід.

На сьогодні, поширеним є визначення туризму, прийняте на спільній Гаазькій конференції Всесвітньої асоціації туризму і Міжпарламентського союзу у 1989 р. Воно вводить поняття добровільності подорожі і відзначає велике значення ролі послуг. Гаазька декларація під *туризмом* розуміє «будь-яке вільне пересування осіб, не враховуючи пересувань між місцем роботи і проживання, а також весь комплекс послуг, створений для задоволення потреб людей під час нього» [2, с. 65].

З точки зору нашого дослідження варто уваги визначення туризму як виду активної рекреаційної діяльності. У матеріалах Всесвітньої конференції з туризму, проведеної UNWTO у 1981 р. в Мадриді, *туризм* визначається як один з видів активного відпочинку, що являє собою подорожі, які здійснюються з метою пізнання тих чи інших районів, нових країн і поєднуються в окремих країнах з елементами спорту. У 1993 р. статистична комісія ООН ухвалила ємніше визначення туризму: «*Туризм* – це діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях, що

знаходяться за межами їх звичайного середовища, протягом періоду, який не перевищує одного року поспіль, з метою відпочинку, діловими й іншими цілями» [10].

Заслуговує на увагу визначення туризму, яке дав український географ М. Крачило. На його думку, *туризм* це «вид рекреації, пов'язаний з виїздом за межі постійного місця проживання, активний масовий відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно-розважальними цілями» [6, с. 6].

Визначення *спортивного туризму*, обумовлене його місцеположенням на стику спорту та туризму, можна розглядати з двох позицій – як визначення галузі спортивної діяльності та як визначення галузі туристської діяльності.

Розглянемо спортивний туризм як сегмент саме туристської діяльності. За визначенням автора, *спортивний туризм* – це вид активної рекреаційно-туристської діяльності, яка здійснюється в природному середовищі, і полягає у проходженні туристських спортивних маршрутів з подоланням різноманітних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер тощо) різними засобами пересування із використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження [4, с. 24]. Просторові аспекти спортивного туризму досліджує географія спортивного туризму, яка виступає вагомою складовою географії туризму. Тому актуальним вбачається конкретизація об'єкта і розширення предметної сфери географії туризму та обґрунтування теорії геопросторової організації спортивного туризму. Об'єктом дослідження географії спортивного туризму виступає спортивний туризм як суспільне явище геопросторового змісту, предметом дослідження – його геопросторова організація. *Географія спортивного туризму* визначається автором як підрозділ географії туризму, який займається науковим обґрунтуванням проблем геопросторової організації спортивного туризму на основі узагальнення світових тенденцій та їх конкретно-наукового осмислення. Таким чином, можна стверджувати, що спортивний туризм є специфічним видом рекреаційно-туристської діяльності, який виступає як вагомий об'єкт суспільно-географічних досліджень.

У географії туризму як важливої складової соціальної географії, в середині ХХ ст. з'явилася необхідність єдиної методологічної основи, що дозволяло б об'єднувати різні наукові підходи в загальну концепцію. Одним з визначальних положень науки, підходів до її вивчення і подання є *методологія*, що визначає підхід до конкретної галузі знань, формує основоположні уявлення про об'єкт, предмет і методи дослідження, які стають вихідним моментом розробки чітко визначеної теорії, що дозволяє обґрунтовано виділити, сформулювати, позиціонувати і розвивати її в загальній системі знань.

Перш ніж приступити до побудови тезауруса географії спортивного туризму, необхідно чітко визначитися з все частіше і різноманітніше

застосовуваним поняттям «парадигма», яке вперше вжив в дослідницькому співтоваристві Т. Кун. Він припускав, що незалежно від прийнятого в конкретній галузі знань категорійно-понятійного апарату, його індивідуального розуміння або способу і сфери застосування саме *парадигма* набуває методичної функції організації загальноприйнятої і зрозумілої системи наукових поглядів, виконуючи роль її концептуально-утворюючого початку, структурно-об'єднуючої основи [7]. У сучасних теоретичних дослідженнях, наукових публікаціях парадигма вживається як струнка, строго наукова, загальновизнана теорія, основоположна концепція, представлена моделлю основних понять, що лаконічно відбиває найбільш істотні риси розглянутої галузі знань.

Для дослідження спортивного туризму як складного та соціально важливого напрямку рекреаційно-туристської діяльності автором був застосований багатосторонній симультанний аналіз об'єкту дослідження з врахуванням *геосистемної, кластерної та геопросторової парадигм* та ряду положень сучасних теоретико-методологічних міждисциплінарних моделей дослідження туризму. Крім того, враховувалося, що в географії туризму склалася потужна *ресурсна парадигма*, згідно якої примат ресурсів (перш за все природно-рекреаційних) зазначається як визначальний чинник розвитку туризму на певній території. В підсумку у дослідженні геопросторової організації спортивного туризму в якості основного методологічного підходу дослідження автором був запропонований *просторово-ресурсний підхід*, сутність якого полягає у застосуванні принципів геопросторового підходу до дослідження туризму, який доповнює ресурсний підхід, оскільки ресурси є властивістю території. Ресурсом у спортивному туризмі виступає геоторія спортивного туризму, яка включає територію, частину акваторії, частину аероторії та доступну частину літоторії, окремі їх, в першу чергу природні, об'єкти. Ці окремі туристсько-спортивні об'єкти (перешкоди, атрактивні об'єкти) «нанизуються» на лінії туристсько-спортивних маршрутів. Кожній категорії складності туристського маршруту відповідає певний набір локальних і протяжних перешкод за видом, кількістю і категорією труднощі. Мережа туристсько-спортивних маршрутів формує певну туристсько-спортивну дестинацію. Відповідно до функціональних особливостей визначено три групи туристсько-спортивних районних дестинацій: туристсько-спортивні районні рецепієнтні дестинації, що переважно приймають туристсько-спортивні потоки; туристсько-спортивні районні потенційні дестинації; туристсько-спортивні районні генеруючі дестинації, що формують туристсько-спортивні потоки. Туристсько-спортивні районні дестинації формують туристсько-спортивні регіони більш високого рівня і заповнюють туристсько-спортивний простір, який, у свою чергу, є складовою загального туристського простору [4].

Пристаюючи до дослідження конкретної галузі знань, необхідно, насамперед, визначитись з мовою дослідження, постановкою і описом її складу та змісту, тобто сукупністю ключових, найбільш часто вживаних

термінів та їх дефініцій. Основою побудови та застосування такої мови є сукупність дефініцій *понятійно-термінологічного апарату*, представлених в їх предметно-змістовному взаємозв'язку і залежності. Природно, що в цьому комплексі використовується і ряд основоположних наукових понять, загальних для всієї системи знань. Разом з тим визначення більшості конкретних термінів вимагають змістовної адаптації та спеціалізації по суті розв'язуваних проблем. Особливе значення при цьому має функціональна адаптація застосовуваних понять і їх визначень до цілей, умов та об'єкту досліджень. Такий підхід встановлює досить чіткі відмінності тезауруса від словника, глосарія або зводу ключових слів, моделюючи і розкриваючи його природу, зміст, структуру, цілі і методику застосування. Вони проявляються в суворій цільовій орієнтації лаконічного категорійно-понятійного комплексу на сутність і зміст зводу основних проблем конкретної галузі знань. Саме це завдання в кожній самостійній галузі знань вирішує розробка, постановка і застосування тезауруса.

Отже, значення понятійного апарату на всіх стадіях дослідження будь-якого суспільного явища чи процесу є надзвичайно важливим. Адже цим задається алгоритм дослідження, визначаються його основні дефініції. За визначенням російського вченого Е. Алаєва, понятійно-термінологічна система – це «сукупність понять та відповідних їм термінів, які взаємопов'язані спільним вихідним, базисним поняттям, що отримує свій детальний опис з використанням усієї системи» [1, с. 7].

За період становлення і розвитку спортивного туризму фахівці напрацювали термінологію, яку треба адаптувати до існуючої рекреаційно-туристської термінології. Звісно, що спортивний туризм як сегмент туристської галузі, спирається на понятійно-термінологічний апарат рекреаційно-географічного напрямку, що склався на стику суспільно-географічних та фізико-географічних наук. Крім того, рекреаційна географія й географія туризму оперують власною термінологією, яка розвивалася протягом останніх 30-40 років, відбиваючи відповідні соціальні замовлення та суспільні процеси.

Формування української терміносистеми туризму на сьогодні ще не можна вважати завершеним процесом. Подальший бурхливий розвиток туризму, туристсько-спортивної діяльності супроводжується еволюцією і модифікацією поняттєвої та дериваційної систем термінології туризму, яку можна розглядати як динамічний інтегративний континуум, що складається з терміноодиниць, творцями і носіями яких є як професійні працівники сфери туризму, науковці, так і самі туристи. У процесі розвитку теорія і практика туризму поповнювалася новими дефініціями, що віддзеркалюють науково-практичні вектори становлення цієї галузі. На сьогодні склад термінології туризму являє собою досить різнорідне поєднання таких мовних одиниць:

а) з погляду походження: власне українських – *мандрівництво, намет, наплічник, ночівля, подорож, похід, притулок, стежка, скелелаз*

тощо; запозичених (у т.ч. й інтернаціоналізмів) – *тур, бівак, бунгало, гід, караванінг, кемпінг, мотель* тощо;

б) з погляду вживання: застарілих, окремі з яких останнім часом поступово повертаються до активного вжитку в туризмі: *гірський притулок, лещетарство, мандрівництво, наплічник* (рюкзак), *провідник* (путівник), *таборування, туристика* тощо; новотворів: *вітрильний туризм, скі-альпінізм, скі-тур, трек-похід, турсайт* тощо.

Терміни туризму, що виникли внаслідок міжсистемного запозичення, можна поділити на дві групи:

1) загальнонаукові терміни (аналіз, концепція, метод, модель, система, структура, теорія, функція), що у складі термінів-словосполучень суттєво звужують і конкретизують свою семантику: *територіальна рекреаційна система, концепція туризму, метод екстраполяції* тощо.

2) міжгалузеві терміни, що функціонують у суміжних з туризмом галузях (географії, спорті, медицині, військовій справі, економіці, історії тощо), і входять до складу термінології туризму або практично без зміни термінного значення: *географія туризму, геотурсистема, рекреалогія* (географія); *клуб туристів, змагання, зліт, багатоборство* (спорт) або ж з повним чи частковим його переосмисленням тощо.

Вживанню іншомовних запозичень у ролі термінів туризму сприяє їх міжнародний характер і універсальність. При цьому ступінь інтенсивності, характерна для процесу поповнення термінології туризму іншомовними запозиченнями, для кожного періоду становлення й розвитку цієї терміносистеми є різною. Мовами-донорами для термінів туризму є, насамперед, такі європейські мови як англійська, французька, німецька, голландська. Саме з цих мов поповнювався й поповнюється термінофонд української туристської термінології. Такі одиниці є як загальнотуристськими термінами й поняттями, так і такими, що обслуговують окремі види туризму. Достатньо високий відсоток (близько 40%) англійських термінів у підсистемі запозиченої лексики туризму зумовлений позамовними чинниками, зокрема тим, що зародження туризму у його сучасному розумінні пов'язане саме з Англією, де було організовано першу туристську поїздку, перші туристські організації. Саме тому англійські терміни туризму поширилися в багатьох мовах, зокрема й в українській, разом із детермінованими поняттями. Отже, запозичення є продуктивним шляхом збагачення терміносистеми галузі туризму. Таке запозичення є результатом міжмовних контактів, зумовлених міжгалузевою взаємодією та міжнародними зв'язками. Крім того, у термінотворенні активно використовуються базові для багатьох мовних систем грецькі та латинські терміноелементи, що можуть комбінуватися між собою або з елементами різних європейських мов, як це спостерігаємо в терміносистемі туризму. Наприклад, *спелеотуризм* (грец. *spelaiou* – печера + фр. *tourisme* – туризм) – відвідування печер туристами.

Отже, в рекреаційно-туристської галузі відбувається постійний динамічний процес появи нових та удосконалення існуючих термінів і

понять, тому робота над створенням нових туристських словників є важливою умовою удосконалення туристського понятійно-термінологічного апарату. При цьому однозначність і чіткість трактування основних понять і термінів дозволить уникнути небажаної багатозначності і повинна сприяти розвитку географії туризму. Автором дослідження підготовлений до видання словник-довідник «Географія спортивного туризму та рекреації», у якому викладено тлумачення основних термінів та понять, що використовуються у теорії та практиці спортивного туризму та активної рекреації. Видання включає майже 1900 термінів та більше 1600 статей з географії спортивного туризму, туризмології, систематизації спортивного туризму та туристсько-спортивної практики.

Висновки. Формування тезаурусу географії спортивного туризму є певним підсумком суспільно-географічного дослідження геопросторової організації цього явища сучасності. Тезаурус вибудовує весь ланцюжок дослідження: від визначення базових дефініцій до формування понятійно-термінологічного апарату дослідження і, як наслідок, створення тлумачного словника-довідника.

Список використаних джерел:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 199 с.
2. Гагская декларация по туризму, Гаага, 14 апреля 1989 года // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: зб. нормат.-прав. актів / під заг. ред. В.К. Федорченка; КУТЕП. – К., 2002. – С. 63–68.
3. Енджейчик И. Современный туристический бизнес. Экостратегии в управлении фирмой: пер. с польс. И.Д. Рудинского / И. Енджейчик. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 320 с.
4. Колотуха О.В. Геопросторова організація спортивного туризму: Монографія / О.В. Колотуха. – Кіровоград: ФО-П Александрова М.В., 2015. – 448 с.
5. Королев А.Ю. Эталонные маршруты и оценка туристских возможностей горных территорий: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 25.00.24. / А.Ю. Королев. – Пермь, 2010. – 23 с.
6. Крачило Н.П. География туризма: Учебное пособие / Н.П. Крачило. – К.: Вища школа, 1987. – 208 с.
7. Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. / Т. Кун; Сост. В.Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 605 с.
8. Латфуллин Г.Р. Теория организации : учебник для бакалавров / Г.Р. Латфуллин, А.В. Райченко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 447 с.
9. Луков В.А. Тезаурусный подход: исходные положения [Электрон. ресурс] / В.А. Луков, В.А. Луков // Знание: Понимание: Умение. – 2008. Режим доступа: http://www.zpujournal.ru/e-zpu/2008/9/Lukovs_Thesaurus_Approach/
10. Рекомендации по статистике туризма. – Нью-Йорк: ООН. ST / ESA / STAT / SER. М. /83, 1994. – 103 с.
11. Hunziker W. Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre / W. Hunziker, K. Krapf. – Zurich, 1962. – 112 p.

Список использованных источников:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 199 с.
2. Гагская декларация по туризму, Гаага, 14 апреля 1989 года // Правовое регулирование туристической деятельности в Украине: сб. нормат.-прав. актов / под общ. ред. В.К. Федорченка; КУТЭП. – К., 2002. – С. 63–68.
3. Енджейчик И. Современный туристический бизнес. Экостратегии в управлении фирмой: пер. с польс. И.Д. Рудинского / И. Енджейчик. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 320 с.

4. Колотуха А.В. Геопространственная организация спортивного туризма: Монография / А.В. Колотуха. – Кировоград: ФО-П Александрова М.В., 2015. – 448 с.
5. Королев А.Ю. Эталонные маршруты и оценка туристских возможностей горных территорий: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 25.00.24. / А.Ю. Королев. – Пермь, 2010. – 23 с.
6. Крачило Н.П. География туризма: Учебное пособие / Н.П. Крачило. – К.: Вища школа, 1987. – 208 с.
7. Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. / Т. Кун; Сост. В.Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 605 с.
8. Латфуллин Г.Р. Теория организации : учебник для бакалавров / Г.Р. Латфуллин, А.В. Райченко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 447 с.
9. Луков В.А. Тезаурусный подход: исходные положения [Электрон. ресурс] / В.А. Луков, В.А. Луков // Знание: Понимание: Умение. – 2008. Режим доступа: http://www.zpujournal.ru/e-zpu/2008/9/Lukovs_Thesaurus_Approach/
10. Рекомендации по статистике туризма. – Нью-Йорк: ООН. ST / ESA / STAT / SER. M. /83, 1994. – 103 с.
11. Hunziker W. Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre / W. Hunziker, K. Krapf. – Zurich, 1962. – 112 p.

References:

1. Alaev E.B. Socio-economic geography. Conceptual and terminological dictionary / E.B. Alaev. - M., 1983. - 199 p.
2. The Hague Declaration on Tourism, The Hague, April 14, 1989 // Legal regulation of tourism activity in Ukraine: approx. normal-rights acts / under the congregation Ed. V.K. Fedorchenko; KUTEP - K., 2002. - P. 63-68.
3. Engeychik I. Modern tourism business. Ecostrategies in the management of the company: Per. with pols. I.D. Rudinsky / I. Engeychik. - M., 2003. - 320 p.
4. Kolotukha O.V. Geospatial organization of sports tourism: Monograph / O.V. Kolotukha. - Kirovograd: FO-P Aleksandrova M.V., 2015. - 448 p.
5. Korolev A.Yu. Reference routes and assessment of tourist opportunities in mountain areas: Author's abstract. dis ... Cand. geogr. Sciences: 25.00.24. / A.Yu. Korolev. - Perm, 2010. - 23 p.
6. N. Krachilo Tourism geography: study guide / N.P. Krachilo. - K., 1987. - 208 p.
7. Kuhn T. Structure of scientific revolutions: Trans. from English / T. Kuhn; Comp. V.Yu. Kuznetsov. - M.: LLC Publishing House ACT, 2003. - 605 p.
8. Latfullin G.R. Organization theory: textbook for bachelors / G.R. Latfullin, A.V. Raichenko. - 3rd ed.. - M.: Yurait Publishing House, 2015. - 447 p.
9. Lukov V.A. Thesaurus Approach: Initial Positions [Electron. resource] / V.A. Lukov, V.A. Lukov // Knowledge: Understanding: Skill. - 2008. Access mode: http://www.zpujournal.ru/e-zpu/2008/9/Lukovs_Thesaurus_Approach/
10. Recommendations on tourism statistics. - New York: UN. ST / ESA / STAT / SER. M. / 83, 1994. - 103 p.
11. Hunziker W. Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre / W. Hunziker, K. Krapf. – Zurich, 1962. – 112 p.

УДК 338.488.2:640.412

Козленко Данило Миколайович

Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна,
e-mail: rfvfh21@gmail.com

Шидловська Олена Броніславівна,
кандидат технічних наук, доцент

Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна,
e-mail: elena_shydlovska@ukr.net

Ищенко Тетяна Іванівна,
кандидат технічних наук, доцент

Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна,
e-mail: ichenkotat@gmail.com

КИБЕРСПОРТ – НОВІТНІЙ НАПРЯМ В ГОТЕЛЬНІЙ ІНДУСТРІЇ

Мета. Стаття розкриває основні тенденції розвитку кіберспорту та його перспективи в готельній індустрії України.

Методика. У ході досліджень використано абстрактно-логічний метод, який дозволив розкрити теоретичні аспекти функціонування кіберспорту. Системно-структурний метод використаний для визначення можливості надання даної послуги в готелях України.

Результати. Досліджено закордонний досвід кіберспорту. Проаналізовано інноваційні напрямки розвитку кіберспорту в Україні, наведена доцільність впровадження кіберспорту в готельній індустрії України з огляду на економічну ефективність.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні доцільності створення кіберспорт готелю в Україні.

Ключові слова: кіберспорт, готельна індустрія, кіберспортивні заходи, кіберспільнота.

УДК 338.488.2:640.412

Козленко Даниил Николаевич

Национальный университет пищевых
технологий, г. Киев, Украин,
e-mail: rfvfh21@gmail.com

Шидловская Елена Брониславовна,
кандидат технических наук, доцент

Национальный университет пищевых
технологий, г. Киев, Украина,
e-mail: elena_shydlovska@ukr.net

Ищенко Татьяна Ивановна,
кандидат технических наук, доцент

Национальный университет пищевых
технологий, г. Киев, Украина,
e-mail: ichenkotat@gmail.com

КИБЕРСПОРТ - НОВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ

Цель. Статья раскрывает основные тенденции развития киберспорта и его перспективы в гостиничной индустрии Украины.

Методика. В ходе исследований использованы абстрактно-логический метод, который позволил раскрыть теоретические аспекты функционирования киберспорта. Системно-структурный метод использован для определения возможности предоставления данной услуги в гостиницах Украины.

Результаты. Исследован зарубежный опыт киберспорта. Проанализированы инновационные направления развития киберспорта в Украине, приведена

целесообразность внедрения киберспорта в гостиничной индустрии Украины учитывая экономическую эффективность.

Научная новизна. Научная новизна заключается в обосновании целесообразности создания киберспорт отеля в Украине.

Ключевые слова: киберспорт, гостиничная индустрия, киберспортивные мероприятия, киберсообщество.

УДК 338.488.2:640.412

Kozlenko Danylo Mykolaiovich

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine
e-mail: rfvf21@gmail.com

Shydlovska Olena Bronislavivna,
Ph.D., Associate Professor

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: elena_shydlovska@ukr.net

Ishchenko Tetiana Ivanivna,
Ph.D., Associate Professor

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: ichenkotat@gmail.com

ESPORTS - THE NEW DIRECTION OF THE HOTEL INDUSTRY

Purpose. The article reveals the major trends in the development of eSports and prospects in the hotel industry of Ukraine.

Methods. In the course of studies has used an abstract logical method that allowed to reveal the theoretical aspects of eSports. The system-structural method used to determine the possibility of providing this service in hotels in Ukraine.

Results. Investigated foreign experience of eSports. Analyzed innovative directions of eSports in Ukraine, presented feasibility of the introduction eSports in the hotel industry of Ukraine in view of economic efficiency.

Scientific novelty. Scientific novelty lies in the justification expediency of creating eSports hotel in Ukraine.

Key words: eSports, the hotel industry, eSports events, the eSports community.

Постановка проблеми. Компанії, які розробили різні кіберспортивні ігри, проводять серед кіберспортсменів змагання, так звані турніри. Ці турніри мають колосальні бюджети на проведення і призові фонди. Тільки, за 2017 рік, в Україні, було проведено більше 15 турнірів, з кіберспортивних дисциплін, з призовими більше 5 млн. доларів. Наші готелі відповідально відносяться до організаторів змагань, але умов для реалізації їх задумів не мають. На даний момент спеціалізованих готелів для кіберспортсменів, які відповідали, хоча б мінімальним вимогам, в Україні немає. В світі є тільки один готель для геймерів в Тайланді – «Gamers Paradise Camp». Тому, важливим є дослідження доцільності створення кіберспорт готелю в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш вагомі внески у висвітленні кіберспорту роблять інтернет-ресурси, які напрямую пов'язані з даним видом спорту. На сьогоднішній день на просторах мережі інтернет з'являється все більше інформаційних ресурсів, які публікують новини, інтерв'ю, огляди та відгуки кіберспільноти. До основних таких

інформаційних ресурсів відносяться: «HLTV», «cybersport.ru», «ISPORT», «Reddit» та спільноти в соціальних мережах – «Twitter», «Steam».

Особливу увагу займають маркетингові компанії, які досліджують ринок кіберспорту та показують його вагомість на медіа-арені.

Компанія «Newzoo» є лідером в сфері моніторингу та аналітики кіберспорту, ігор, електроніки тощо. Дослідження «Newzoo» дають змогу оцінити перспективи популяризації, розвитку кіберспорту та його вплив на інші сфери діяльності. Також кіберспортивна індустрія має свій аналог «Вікіпедії», яка має назву «Liquipedia» і була створена однойменною американською кіберспортивною організацією «Team Liquid». На цьому ресурсі можна знайти актуальну інформацію щодо оглядів кіберспортивних заходів, дисциплін та профілі команд, гравців та працівників кіберспортивної індустрії.

Але нажаль, багато актуальних і досить складних питань, пов'язаних з кіберспортом, залишаються поза увагою спеціалістів.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є виявлення основних тенденцій сучасного стану та перспектив розвитку кіберспорту в Україні, обґрунтування доцільності створення кіберспорт готелю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок кіберспорту був покладений тоді, коли з'явилися перші локальні з'єднання, які дозволили геймерам протистояти у віртуальних баталіях в популярних іграх. На той момент це були такі ігри, як «Warcraft 2», «Duke Nukem» і, звичайно ж, «Quake», який ми сміливо можемо назвати прабатьком усього кіберспорту.

Тоді, неможливо було визначити кращого: чемпіонати, якщо і проводилися, то дрібні, по комп'ютерним клубам, і без спонсорства, а за рахунок внесків самих гравців. Саме в той момент, в клубах, стали зароджуватися предки сучасних команд – клани, які відбуваються і в сучасних MMORPG. Масова багатокористувацька онлайнова рольова гра (англ. Massively multiplayer online role-playing game, MMORPG) – жанр онлайнових рольових відеоігор, в якій велика кількість гравців взаємодіє один з одним у віртуальному світі (головним чином у жанрі фентезі) [1].

Проривом в кіберспорті можна сміливо вважати 1997 рік, коли Анжел Муньос створив першу професійну організацію, яка займалася організацією професійних турнірів – «The Cyberathlete Professional League» (CPL). Штаб квартира знаходиться в Далласі, штат Техас [2].

У 2001 році відбувся черговий прорив в кіберспорті. В ті роки стрімко розвивається «Samsung Electronics», яка організувала проведення першого глобального турніру з комп'ютерних ігор – «World Cyber Games» (WCG). Для цього була створена окрема однойменна організація, а її головним спонсором став «Samsung». Загальний призовий фонд склав небувалу на той час суму – 600,000 доларів. Особливістю проведення турніру стали кваліфікації в кожній країні, від кожної з яких на турнір їхав тільки один учасник (або одна команда), які представляли свою країну на турнірі. «WCG» стали своєрідними Олімпійськими іграми в кіберспорті.

У 2003 році, на противагу компанії-конкуренту «Samsung», компанії «Intel» і «NVIDIA» провели в Парижі турнір, іменований «Electronic Sport World Cup». Турніри «WCG» і «ESWC» проводяться тепер щорічно, в них беруть участь кращі команди і гравці з усіх країн світу [3].

Кіберспортивні дисципліни розділені на 5 основних категорій:

- шутери – атлет перебуває в 3D просторі та веде бій з іншими гравцями (командами), наприклад: «CS-GO», «Warface», «Overwatch», «Unreal Tournament»;
- стратегії – симуляція битви між арміями гравців при одночасному розвитку сторін, метою якої є повне знищення противника або визнання ним поразки, наприклад: «Starcraft», «Warcraft»;
- командні рольові ігри з тактико-стратегічними елементами (MOBA) – гравець управляє своїм героєм або персонажем, розвиваючи його при взаємодії з ігровим світом та іншими гравцями, наприклад: «League of Legends», «Dota 2»;
- технічні симулятори – автомобільні і авіаційні, наприклад: «World of Tanks», «War Thunder»;
- симулятор спортивних ігор (футбол, хокей, баскетбол). Наприклад: «FIFA»; «NHL»; «PeS».

Найпопулярнішими з них є:

- «DOTA 2» – \$ 37,952,736.57 призових, 60 великих турнірів за 2018 рік;
- «Counter-Strike: Global Offensive» – \$ 10,320,965.92 призових, 320 великих турнірів за 2018 рік;
- «StarCraft II» – \$ 1,697,286.10 призових, 147 великих турнірів за 2018 рік;
- «League of Legends» – \$ 4,142,209.20 призових, 63 великих турнірів за 2018 рік;
- «PLAYERUNKNOWN'S BATTLEGROUNDS» – \$ 1,888,658.00 призових, 37 великих турнірів за 2018 рік;
- «Overwatch» – \$ 6,480,078.71 призових, 55 великих турнірів за 2018 рік;
- «Hearthstone» – \$ 1,853,624.84 призових, 40 великих турнірів за 2018 рік;
- «Fortnite» – \$ 3,500,000.00 призових, 2 змагальні онлайн сезони: літній і осінній за 2018 рік.

Крім, вище згаданих кіберспортивних дисциплін, на сьогоднішній день, є ще низка інших, які мають своїх шанувальників і власні турніри, але вони не такі масштабні.

Зараз кіберспорт – це не просто "стрілялки", а фундаментальний елемент сучасної цифрової культури. Сьогодні, кіберспорт навіть можна вивчати в університеті, а робочих місць в галузі з'являється все більше. А, прибутковість кіберспорту і ризики інвестування – одні з найбільш обговорюваних тем в бізнесі. Індустрія молода, специфічна і вимагає особливого підходу. Розвиток технологій, таких як стрімінгові сервіси,

дозволяє масовий перегляд змагань, і з більшим залученням спонсорів, інвестицій та сучасних цифрових можливостей.

У 2018 р. доходи кіберспортивного ринку досягнуть 906 млн. доларів, збільшивши показники минулого року майже на 40%. У 2017 році індустрія заробила 655 млн. доларів. На думку аналітиків, зростання продовжиться і до 2021 року перевищить 1,5 млрд. доларів.

Глядацька база сповільнить зростання і досягне 380 млн. користувачів в 2018 році, з яких 165 млн. будуть стабільно стежити за трансляціями, а 215 млн. – включати турніри час від часу. Більше половини всіх постійних глядачів в 2018 будуть представлені Азією і Океанією. Європа – друга, вона забезпечить ринку 18% стабільних переглядів [4].

Важливим моментом є й те, що далеко не 100% аудиторії і дивиться, і грає в кіберспортивні дисципліни – багато хто віддають перевагу виключно перегляду трансляції, а деякі, навпаки, вважають, що краще грати, а не спостерігати.

Кіберспорт лише в останні 2-3 роки став масовим явищем, крім появи нових турнірів і дисциплін, з'являються кіберспортивні асоціації та країни почали визнавати кіберспорт – офіційним видом спорту.

Сьогодні кіберспортивні асоціації в різних країнах просувають кіберспорт до лав спортивних дисциплін. Як повідомляє британське видання «The Guardian», кіберспорт додали в офіційну програму спортивних Літніх азійських ігор 2022 року, що пройдуть в Ханджоу, в Китаї, і багато хто вірить у те, що це лише питання часу, коли його нарешті всі визнають спортом у класичному розумінні.

Із поширенням кіберспорту, деякі школи та університети вирішили зробити його частиною навчального плану, і навіть пропонують стипендії. Наприклад, в Колумбійському коледжі, поруч із "традиційними" спортивними командами існують і команди з кіберспорту. Університет Лестера в Англії влітку оголосив про новий курс із вивчення кіберспорту у партнерстві з кіберспортивною лігою «ESL» [5].

Кіберспорт в Україні зародився давно – ще в нульових. Невеликі турніри без особливих призових проводилися в комп'ютерних клубах, де ентузіасти змагалися між собою. На міжнародні турніри їздили рідко. Це було дорого: на формування команди, перельоти та постійні тренування грошей не було. Так тривало до середини двотисячних, поки на арені не з'явилися повноцінні команди «GSC Game World», «A-gaming» і «pro100».

По-справжньому Україна засвітилася на світовий кібер-арені після створення компанії «Natus Vincere» («Народжені перемагати») у 2009 році. У наступні кілька років команда по «Counter-Strike 1.6» займає ряд призових місць на міжнародних турнірах, а найбільшим успіхом стане перемога команди «NA`VI» по «Dota 2» на першому міжнародному турнірі «The International».

Сьогодні команди організації «NA`VI» залишаються найвідомішими в Україні та мають глобальне медійне охоплення: якщо «NA`VI» виступає

в іншій частині світу, частина залу все одно буде скандувати її назву. Українська команда має більше 50 мільйонів шанувальників.

Зміни відбулися і в плані спонсорської підтримки. У кожній команді по кілька титульних спонсорів – від виробників техніки до брендів енергетичних напоїв. Наприклад, оператор «Київстар» разом з «ESM.one» запустив великий турнір «CyberStar League» з призовим фондом в 100 000 грн. по «Dota 2», а також проведення школи «CyberStar Academy» для коментаторів кіберспортивних заходів [6].

Також, у Києві знаходиться «Київ Кіберспорт Арена», колись основна площадка для проведення кіберспортивних чемпіонатів, і саме тут були організовані змагання як під егідою «StarLadder», так і під егідою «ESL».

За оцінками (з урахуванням перетину дисциплін) сумарна кількість шанувальників кіберспорту в нашій країні за 2017 р. коливається в межах від 3 до 5 мільйонів чоловік. До речі, за прогнозами аналітиків, ця цифра в наступному році виросте як мінімум в 1,5 рази.

31 березня 2017 р. на позачерговому закритому засіданні в Міністерстві молоді та спорту України було прийнято рішення про визнання кіберспорту офіційним видом спорту України.

Велику роль в ухваленні рішення став вибір України, як країни де пройде один з найбільших турнірів 2017 р. по «Dota 2» – «The Kiev Major», який пройшов, в кінці квітня, в Києві. У турнірі взяло участь шістнадцять команд: вісім запрошених колективів і вісім переможців регіональних кваліфікацій. Вперше в історії змагань, організованих розробником гри компанією «Valve», турнір пройшов в СНД.

Організація київського турніру було довірено компанії «PGL», яка за попередній рік успішно провела «DreamHack 2016» в Бухаресті, «Manila Major» та «Boston Major». Але, організатори турніру подібного масштабу зіткнулися з низкою проблем. В першу чергу, в зв'язку з проведенням, у Києві, відбіркового турніру до чемпіонату світу з хокею, а також з майбутнім Євробаченням, не вдалося використати найбільш підходящі Палац спорту і Міжнародний виставковий центр. У підсумку дати проведення турніру трохи зсунулися, фінальна частина була перенесена з 20-23 квітня на 27-30 квітня. Як майданчик був обраний Палац «Україна», що вміщає трохи менше чотирьох тисяч глядачів і незвичний до кіберспортивних змагань [7].

Внаслідок малої місткості арени, виникла друга проблема – продаж і купівля квитків. Ігрове співтовариство тільки в Україні перевищує 200 тисяч чоловік, в той час як місце проведення турніру вміщало менше 4 000 глядачів. Спеціально для того, щоб полегшити процес купівлі квитка, про початок продажів було оголошено завчасно в офіційному блозі «Dota 2». Індивідуальні квитки на перші три дні проведення турніру коштували 130 гривень, а на фінальний день – 400 гривень (близько 16 доларів США). У день початку продажів з'ясувалося, що сайт не готовий до такого напливу користувачів, і онлайн-продаж завершився, так і не розпочавшись. Всі

квитки на чотири дні змагань були продані за двадцять хвилин з офлайн-кас. Такий результат показує нам як Україна, так і інші країни СНД зацікавлені в проведенні подібних змагань.

Так, як групова стадія турніру «The Kiev Major» проходила в Палаці «Україна», тому спеціальних умов для проживання команд і організаторів готелі не надавали. Для поселення команд і персоналу організацій були обрані такі готелі як «Fairmont Grand Hotel Kyiv» та «Park Inn by Radisson Kyiv Trojitska», також деякі команди були поселені в готель «Україна». Це відбулося через те, що не один із готелів Києва не зміг надати 200 вільних місць, у зв'язку з проведенням, в Києві, відбіркового турніру до чемпіонату світу з хокею велика кількість місць в готелях була викуплена.

Готельні підприємства відповідально відносяться до організаторів змагань, але умов для реалізації їх задумів не мають. Окрім, великої кількості вільних місць, на час проведення змагань, такі готелі повинні відповідати спеціальним умовам:

- мати обладнані кімнати для тренувань (practice-room);
- мати зал для проведення групової стадії;
- мати кімнати для розміщення персоналу, який освітлює цей захід (для аналітиків, для кастерів, фото-студію, для інтерв'ю та різні приміщення для розміщення устаткування);
- мати окремий зал для очікування та проведення переглядів для гравців і персоналу (lounge zone).

На даний момент спеціалізованих готелів для кіберспортсменів, які б відповідали, хоча б цим умовам, в Україні, немає.

Тому, готель для кіберспортсменів зможе орієнтуватися на поселення гравців, вболівальників, організаторів, коментаторів і аналітиків, під час проведення кіберспортивного заходу в місті Києві. Крім того, готель зможе надавати послуги для влаштування бази тренувань на різний термін для команд.

Деякі європейські команди влаштовують в Києві свої буткемпи: привозять команди, знімають будинок на кілька місяців і тренуються. Свої бази тут організовують такі команди, як: «Gambit», «AVANGAR», «HellRaisers», «Windigo», «pro100», «Winstrike», «Virtus Pro», «Vega Squadron», «Na'Vi», «Team Spirit», «forZe» і багато інших організацій.

Часто командам знімають окремий будинок на кілька тижнів або місяців, де вони тренуються. Оренда будинку, в таких випадках, зазвичай стоїть вище звичайного, а туди ще потрібно завести обладнання, провести хороший інтернет не від одного, а двох провайдерів (в разі втрати зв'язку одним), найняти людину, яка буде готувати, прибирати і тому подібне. Залежно від країни витрати можуть досягати 10000 доларів, а часом і значно перевищують цю суму.

Організувати буткемп в Києві значно дешевше, ніж в інших країнах. Особливо, якщо готель в якому влаштована база тренувань повністю бере на себе організацію. Для проведення буткемпу в готелі можна передбачити спеціальні номери по типу апартаменти.

Також, окрім основних міжнародних турнірів, які організовують «StarLadder» і «Maincast», в Києві проходять багато локальних заходів під організацією «Ukrainian eSport Federation». А, українські студії «StarLadder» і «Maincast» освітлюють великі турніри, які проходять в інших містах. Студії цих організацій базуються в Києві і на період освітлення турніру вони селять своїх співробітників з інших міст в готель.

Висновки. Враховуючи, що, на сьогоднішній день, з'являються нові кіберспортивні дисципліни і турніри, призові фонди міжнародних чемпіонатів з кіберспорту досягають мільйонів доларів, у той час як сама онлайн трансляція змагань збирає біля моніторів мільйони глядачів, а під час проведення змагань, багато вболівальників і команд потребують поселення. Можемо стверджувати, що створення спеціалізованого готелю для кіберспортсменів, в Україні, а саме в Києві, буде доцільним.

Список використаних джерел:

1. Багатокористувацька онлайн рольова гра. Вікіпедія: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Багатокористувацька_онлайн_рольова_гра - Назва з екрану;
2. The Cyberathlete Professional League (CPL). Вікіпедія: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Cyberathlete_Professional_League – Назва з екрану;
3. Кіберспорт як вид спорту: становлення і розвиток: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://intalent.pro/article/kibersport-kak-vid-sporta-stanovlenie-i-razvitie.html> – Назва з екрану;
4. Newzoo: дохід кіберспорту в 2018 році: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cybersport.ru/news/newzoo-dokhody-kibersporta-v-2018-godu-vyrastut-na-40> - Назва з екрану;
5. Що таке кіберспорт та як ця культура розвинена в Україні: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29189982.html> - Назва з екрану;
6. Кіберспорт в Україні: дитяча забавка чи серйозний спорт?: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://sport.korupciya.com/kibersport-v-ukrayini-dityacha-zabavka-chi-seriozniy-sport/> - Назва з екрану;
7. The Kiev Major 2017. Вікіпедія: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Kiev_Major – Назва з екрану;

Список использованных источников:

1. Массовая многопользовательская ролевая онлайн-игра. Википедия: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Массовая_многопользовательская_ролевая_онлайн-игра - Название с экрана;
2. The Cyberathlete Professional League (CPL). Википедия: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Cyberathlete_Professional_League - Название с экрана;
3. Киберспорт как вид спорта: становление и развитие: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://intalent.pro/article/kibersport-kak-vid-sporta-stanovlenie-i-razvitie.html> - Название с экрана;
4. Newzoo: доход киберспорта в 2018 году: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.cybersport.ru/news/newzoo-dokhody-kibersporta-v-2018-godu-vyrastut-na-40> - Название с экрана;
5. Что такое киберспорт и как эта культура развита в Украине: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.radiosvoboda.org/a/29189982.html> - Название с экрана;
6. Киберспорт в Украине: детская игрушка или серьезный спорт?: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://sport.korupciya.com/kibersport-v-ukrayini-dityacha-zabavka-chi-seriozniy-sport/> - Название с экрана;
7. The Kiev Major 2017. Википедия: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Kiev_Major - Название с экрана;

References:

1. Massively multiplayer online role-playing games. Wikipedia: [Electron. resource]. - Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/Massively_multiplayer_online_role-playing_game - The name of the screen;
2. The Cyberathlete Professional League (CPL). Wikipedia: [Electron. resource]. - Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/Cyberathlete_Professional_League - The name of the screen;
3. Kibersport yak vyd sportu: stanovlennya i rozvytok: [Electron. resource]. - Mode of access: <https://intalent.pro/article/kibersport-kak-vid-sporta-stanovlenie-i-razvitie.html> - The name of the screen;
4. Newzoo: dokhid kibersporta v 2018 rotsi: [Electron. resource]. - Mode of access: <https://www.cybersport.ru/news/newzoo-dokhody-kibersporta-v-2018-godu-vyrastut-na-40> - The name of the screen;
5. Shcho take kibersport ta yak tsya kul'tura rozvynena v Ukraini: [Electron. resource]. - Mode of access: <https://www.radiosvoboda.org/a/29189982.html> - The name of the screen;
6. Kibersport v Ukraini: dytyacha zabavka chy seryoznyy sport?: [Electron. resource]. - Mode of access: <https://sport.korupciya.com/kibersport-v-ukrayini-dityacha-zabavka-chi-seryozniy-sport/> - The name of the screen;
7. The Kiev Major 2017. Wikipedia: [Electron. resource]. - Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Kiev_Major - The name of the screen;

УДК 911.3: 338.48

Соколовський Віктор Анатолійович

Льотна академія національного
авіаційного університету, м.
Кропивницький, Україна,
e-mail: victor.soko1ovskj@gmail.com

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

Мета дослідження полягає у виявленні основних підходів до визначення поняття рекреаційних ресурсів та їх класифікації для виявлення ресурсної основи формування регіонального рекреаційного комплексу.

Методика. Для вирішення основних завдань дослідження використано аналітичний, порівняльний, історичний та літературний методи дослідження.

Результати. Проаналізовано існуючі підходи до визначення сутності рекреаційних ресурсів. Визначено базові критерії класифікації рекреаційних ресурсів. Розглянуто основні характеристики та властивості рекреаційних ресурсів, а також напрямки їх використання для організації рекреаційної діяльності.

Наукова новизна. Набуло подальшого розвитку визначення поняття рекреаційних ресурсів, уточнено найважливіші підходи до класифікації рекреаційних ресурсів.

Практична значимість. Дане дослідження виступає основою для дослідження рекреаційного потенціалу, а також подальшого обґрунтування створення регіонального рекреаційного комплексу. Крім того результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при підготовці фахівців з рекреації та туризму.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси, класифікація рекреаційних ресурсів, регіональний рекреаційний комплекс.

УДК 911.3: 338.48

Соколовский Виктор Анатольевич

Летная академия национального
авиационного университета,
г. Кропивницкий, Украина,
e-mail: victor.soko1ovskj@gmail.com

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ПОДХОДОВ К КЛАССИФИКАЦИИ РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ КАК ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦИОННОГО КОМПЛЕКСА

Цель исследования заключается в выявлении основных подходов к определению понятия рекреационных ресурсов и их классификации для выявления ресурсной основы формирования регионального рекреационного комплекса.

Методика. Для решения основных задач исследования использованы аналитический, сравнительный, исторический и литературный методы исследования.

Результаты. Проанализированы существующие подходы к определению сущности рекреационных ресурсов. Определены базовые критерии классификации рекреационных ресурсов. Рассмотрены основные характеристики и свойства рекреационных ресурсов, а также направления их использования для организации рекреационной деятельности.

Научная новизна. Получило дальнейшее развитие определение понятия рекреационных ресурсов, уточнены важнейшие подходы к классификации рекреационных ресурсов.

Практическая значимость. Данное исследование выступает основой для исследования рекреационного потенциала, а также дальнейшего обоснования создания регионального рекреационного комплекса. Кроме того, результаты исследования могут быть использованы в учебном процессе при подготовке специалистов по рекреации и туризму.

Ключевые слова: рекреационные ресурсы, классификация рекреационных ресурсов, рекреационная деятельность, региональный рекреационный комплекс.

UDC 911.3: 338.48

Sokolovskiy Viktor Anatoliyovich

Flight Academy of the National Aviation
University, Kropyvnytskyi, Ukraine,
e-mail: victor.soko1ovskij@gmail.com

ANALYSIS OF BASIC APPROACHES TO CLASSIFICATION OF RECREATIONAL RESOURCES AS THE BASIS OF FORMING A REGIONAL RECREATIONAL COMPLEX

The purpose of the study lies in the identification of the main approaches to the definition of the concept of recreational resources and their classification in order to identify the resource basis of forming a regional recreational complex.

Methodology. Analytical, comparative, historical and literary research methods have been used to fulfill the main tasks of the research.

Results. The existing approaches to the definition of the essence of recreational resources have been analyzed. The basic criteria of classification of recreational resources have been determined. The basic characteristics and properties of recreational resources as well as the areas of their use for the organization of recreational activity have been considered.

Scientific novelty. The definition of the concept of recreational resources has been further developed, and the most important approaches to the classification of recreational resources have been specified.

Practical significance. This research serves as the basis for the study of recreational potential as well as for further substantiation of the creation of a regional recreational complex. In addition, the results of the study can be used in the educational process while training specialists in recreation and tourism.

Key words: recreational activity, recreational resources, classification of recreational resources, regional recreational complex.

Постановка проблеми. Формування більшості рекреаційних послуг передбачає використання надзвичайно важливого елемента продуктивних сил – рекреаційних ресурсів. Саме визначення рекреаційних ресурсів та їх класифікація є важливою проблемою при окресленні ресурсної бази для організації рекреаційної діяльності, адже це питання доволі довгий час залишається дискусійним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню рекреаційних ресурсів присвячена ціла низка робіт вчених на пострадянському просторі, в тому числі і вітчизняних – М. Багрова, Л. Багрової, В. Безуглого,

О. Бейдика, Ю. Веденіна, Є. Желудковського, В. Жученко, Є. Котлярова, М. Крачила, С. Кузика, В. Мацоли, М. Мироненка, Н. Недашківської, В. Побірченко, М. Поколодної, В. Преображенського, Н. Сажневої, Н. Страчкової, І. Твердохлебова, О. Шаблія, І. Школи та багатьох інших.

Проблему виявлення рекреаційних ресурсів та підвищення ефективності їх використання також досліджувало достатньо вчених в галузі рекреації, зокрема В. Бабарицька, О. Бейдик, М. Блага, В. Гетьман, В. Єна, Г. Казачковська, В. Мацола, М. Поколодна, Н. Сажнева, І. Смаль, Д. Стеченко – в Україні; М. Гіоргієвські, Г. Гобілато, Д. Боуен, С. Кожухаров, Д. Мейкенз, Д. Наковські, С. Пейдж, К. Холл – за кордоном.

Складність визначення поняття рекреаційних ресурсів пояснюється багатьма чинниками, серед яких головною є історична мінливість рекреаційної діяльності під впливом суспільного розвитку та постійного зростання рекреаційних потреб, що в свою чергу призводить до підвищення вимог до кількісних та якісних характеристик ресурсів. Крім того суттєво впливає на дану проблему масштабність залучення та спеціалізованість використання генетично однорідних рекреаційних ресурсів, враховуючи одночасно їх якісну неоднорідність. В умовах трансформаційних процесів в економіці України невпинно зростає роль фінансово-економічних та інфраструктурних ресурсів і тому в багатьох дослідженнях постає проблема їх виділення в окрему групу рекреаційних ресурсів. І таке доповнення на сучасному етапі є досить логічним, адже наприклад, економічна енциклопедія дає таке визначення поняття ресурси – (фр. *ressources* – засіб, від латин. *resurgo* – підіймаюсь, виникаю, поновлююсь знову) – природні, сировинні, матеріальні, трудові, фінансові цінності, які можуть бути використані в разі потреби на створення товарних ресурсів, надання послуг, одержання додаткової вартості [1].

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових робіт з рекреаційної проблематики показує наявність неоднозначних підходів до визначення поняття рекреаційних ресурсів, коли вони розглядаються як: природні, природно-технічні, соціально-економічні геосистеми та їх елементи (Л. Багрова, М. Багров, А. Бобкова, І. Зорін, В. Квартальнов, В. Преображенский) [2-5]; природні, природно-технічні та соціально-економічні комплекси та елементи (О. Бейдик, Е. Ванієва, В. Жученко, В. Кислий, Л. Черчик) [6-10]; природні, трудові, культурно-історичні, фінансові, матеріально-технічні, біосоціальні засоби і фактори, даності (М. Блага, Л. Лук'янова, В. Мацола, В. Цибух, І. Школа) [11-14]; складові загальних ресурсів, компоненти природних, культурних, соціально-економічних (М. Бочваров, Ю. Веденін, Р. Возняк, С. Генсірук, М. Мироненко, Д. Ніколаєнко, Т. Ніколаєнко, М. Нижник, М. Нудельман, І. Петренко, В. Полторанов, М. Разумихін) [15-20]; об'єкти і явища (природні, соціально-економічні, культурно-історичні) та результати антропогенної діяльності (М. Багров, І. Балабанов, А. Балабанов, М. Біржаков, В. Гуляєв, Д. Клиновий, М. Крачило, М. Мироненко,

М. Паламарчук, О. Паламарчук, М. Покологна, І. Твердохлебов, Л. Чернюк, І. Школа, Е. Щепанський, А. Щитов) [2, 13, 21-24].

Як бачимо, ресурсна проблематика досить докладно висвітлена в науковій літературі, у зв'язку з чим існує розмаїття визначень поняття “рекреаційні ресурси”. Такі погляди на проблему пояснюються, перш за все, дискусійністю основних понять рекреації та її значною залежністю від тенденцій суспільного розвитку. Саме тому значна кількість вчених розділяють поняття “рекреаційні ресурси” та “умови рекреаційної діяльності” за принципом виділення матеріальної основи рекреаційної діяльності – рекреаційних ресурсів та сприятливих факторів – рекреаційних умов. Тобто рекреаційні ресурси виступають елементами господарського обігу, а рекреаційні умови, в свою чергу, – потенційними рекреаційними ресурсами, які на певному етапі суспільного розвитку ще не залучені до прямого використання в рекреаційному господарстві. Виходячи з означення ресурсів, поданого вище [1], такий розподіл є не доцільним, адже ресурсами, слід вважати як актуальні так і потенційні об'єкти та явища, придатні для організації рекреаційної діяльності.

Для кращого розуміння сутності поняття рекреаційних ресурсів необхідно визначити їх генетичні, якісні та функціональні характеристики, за якими здійснено аналіз визначень даного поняття (табл. 1). Крім того, аналіз даних характеристик буде використано як основу при класифікації рекреаційних ресурсів. Розглядаючи генетичні характеристики рекреаційних ресурсів, відзначимо, що всі вони – об'єкти і явища природного, антропогенного (технічного, соціально-економічного) чи змішаного (природно-антропогенного) походження.

Головними функціональними характеристиками таких об'єктів і явищ, в процесі їх переходу до категорії рекреаційних ресурсів, є їх придатність чи непридатність для організації рекреаційної діяльності (рис. 1), під якою слід розуміти двосторонній процес виробництва та споживання рекреаційних послуг.

Розглядаючи якісні характеристики рекреаційних ресурсів, необхідно звертати увагу на їх функціональні особливості та специфічні риси, які в значній мірі будуть визначати конкурентоспроможність майбутніх рекреаційних послуг. Головними якісними характеристиками рекреаційних ресурсів виступають: корисні властивості – лікувально-профілактичні можливості, відновлювально-релаксаційні, розвиваючі тощо; історична та художньо-естетична цінність, атрактивність, комфортність, різноманітність, унікальність, екзотичність, доступність тощо. Слід звернути увагу на постійне підвищення вимог до якісних характеристик ресурсів з боку рекреантів, що в свою чергу визначає динамічний характер якості ресурсів.

Виходячи з генетичних та функціональних характеристик рекреаційних ресурсів, вважаємо за необхідне їх класифікувати, взявши за основу схему О. Бейдика (табл. 2). Але спочатку проаналізуємо існуючі на сьогоднішній день класифікації рекреаційних ресурсів.

Аналіз розподілу та структури поняття «рекреаційні ресурси»

Автори, роки, посилання	Генетична характеристика	Елемент середовища	Якісні ознаки
Мироненко М., Твердохлебов І. 1981 [22, С.84]	природні, та антропогенні	об'єкти і явища	атрактивність, екзотичність, унікальність, контрастність і ритм ландшафтів, географічна специфіка та інші.
Багров М. 1983 [2, С.239]	природного та антропогенного походження	об'єкти і явища	лікувально-оздоровче значення, естетична привабливість та історико-художня цінність
Полторанов В. 1984 [15, С.142]	природні та антропогенні	компоненти і об'єкти	лікувально-відновлювані властивості, соціально-історична та естетична цінність, належність до пам'ятників природи
Генсірук С., Нижник М., Возняк Р. 1987 [17, С.23]	комплекси природних та соціально-економічних	компоненти комплексів	лікувально-оздоровча, пізнавальна та утилітарна цінність
Кислий В. 1989 [6, С.9]	природні, соціальні та соціально-економічні	територіальні поєднання факторів	залежать від затрат матеріальних засобів і праці
Паламарчук М., Паламарчук О. 1998 [24, С.41]	природно-фізіологічні та соціально-економічні	об'єкти	лікувальні, оздоровчі, спортивні та пізнавальні властивості
Мацола В. 1997 [11, С.112]	природні, культурні та матеріально-технічні	об'єкти, фактори, речовини та їх властивості	лікувально-оздоровчі властивості багатоцільового призначення, суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес
Бейдик О. 2001 [9, С.42]	природного, природно-антропогенного та соціального походження	об'єкти та явища	лікувальні, оздоровчі та туристично-пізнавальні властивості
Зорін І., Квартальнов В. 2000 [4, С.79]	природні та антропогенні	геосистеми, артефакти	комфортні властивості та споживацька цінність
	природні	тіла та явища	
Школа І. 2005 [13, С.32]	природні та штучно створені людиною	об'єкти	лікувальна ефективність, привабливість, доступність, екскурсійна значимість, пейзажне різноманіття
Покоłodна М. 2012 [21, С.59]	природного та антропогенного походження	об'єкти і явища	сприятливі кількісні і якісні характеристики для організації рекреаційної діяльності
Гродзинська І., Нездоймінов С., Гусєва О., Замкова А. 2014 [26, С.77-78]	природні, культурні та матеріально-технічні	об'єкти, фактори, речовини та їх властивості	лікувально-оздоровчі та інші рекреаційні властивості багатоцільового призначення, суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес

*Складено автором за джерелами 2, 4, 6, 9, 11, 13, 15, 17, 21, 22, 24, 26

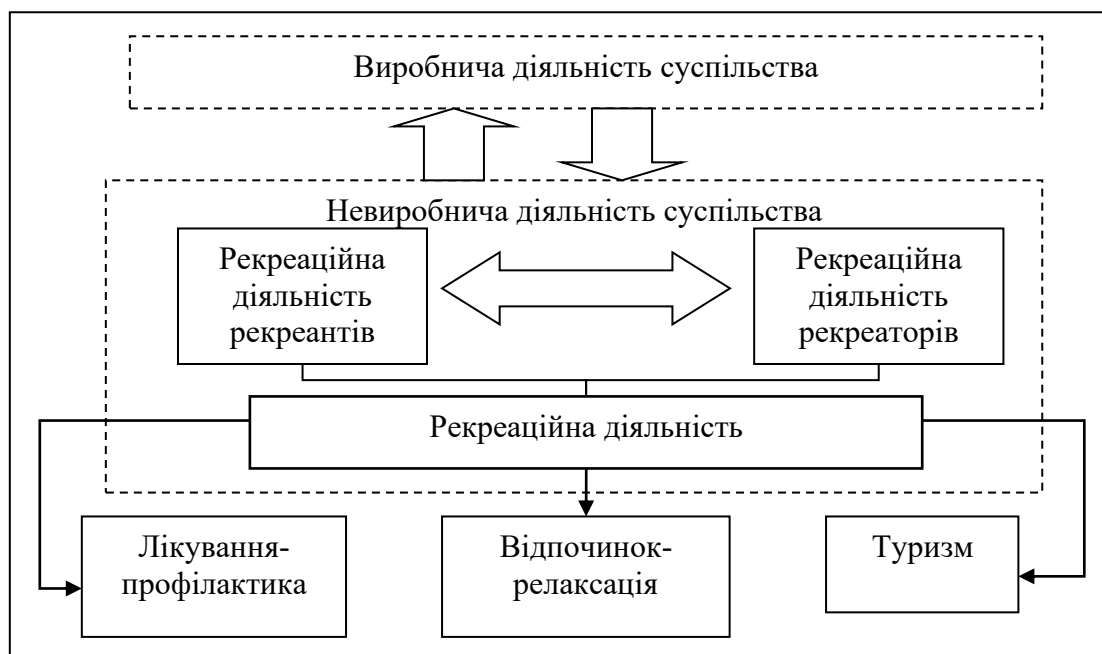

Рис.1 Рекреаційна діяльність в суспільній системі „виробництво – споживання”

Відразу зазначимо, що єдиної загальновизнаної класифікації рекреаційних ресурсів не розроблено, більшість з існуючих класифікацій, представлених авторами [1-30], можна поділити на два основні різновиди – генетичні, в основі яких закладено походження ресурсів та функціональні, в основі яких лежить можливість використання в різних видах рекреаційної діяльності. Найбільш поширеним є перший вид, адже він дозволяє достатньо чітко визначати групи ресурсів, як об'єкти і явища природного, антропогенного та природно-антропогенного походження.

Група функціональних класифікацій є менш поширеною, адже вони ґрунтуються на розподілі рекреаційних ресурсів в залежності від форм рекреаційної діяльності. Серед проаналізованих джерел, інколи прослідковується тенденція окремо розглядати туристські, лікувально-профілактичні ресурси та ресурси для відпочинку. Слід зазначити, що визначення туристських ресурсів і ресурсів відпочинку не відрізняються від визначення рекреаційних ресурсів, хоча поняття туризму і відпочинку досить чітко розгалужені. Так, відпочинок – це будь-яка людська діяльність у вільний час, непов'язана із задоволення нагальних потреб, переважно побутового характеру. Відпочинок, в залежності від наявного об'єму вільного часу, можна поділити на короткочасний і довготривалий. Короткочасний (інклюзивний, щоденний, епізодичний) передбачає повернення до свого постійного місця проживання на ночівлю, територіально обмежується первинним житлом, міською і приміською зоною. А довготривалий (щотижневий, щоквартальний, щорічний) відпочинок – з ночівлею поза межами свого постійного помешкання – практично не обмежений у просторі і за своєю сутністю відповідає поняттю туризм.

Класифікація рекреаційних ресурсів

Генетична			Функціональна	Ресурси для відпочинку	Лікувально-профілактичні ресурси	Туристські ресурси
Природно-рекреаційні ресурси			Кліматичні	+	+	
			Орографічні	+	+	+
			Ландшафтні	+		+
			Спелеологічні	+	+	+
			Бальнеологічні		+	
			Водні	+	+	+
			Флористичні	+	+	+
			Фауністичні	+		+
			Унікальні природні об'єкти	+		+
			Природно-антропогенні рекреаційні ресурси	Природного походження	Міжнародного значення	Національні парки
Біосферні заповідники	+					
Державного значення	Природні заповідники	+				+
	Заказники	+				+
	Пам'ятки природи	+				+
Місцевого значення	Регіональні ландшафтні парки	+				+
	Заповідні урочища	+				+
	Заказники	+				+
	Пам'ятки природи	+				+
Антропогенного походження	Лісо-, гідро-, лукопарки	+				
	Дендропарки	+			+	
	Зоопарки	+			+	
	Ботанічні сади	+			+	
	Печерні міста	+			+	
	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	+			+	
	Пам'ятки сакральної архітектури	+			+	
Суспільно-історичні рекреаційні ресурси	Архітектурно-історичні	Пам'ятки громадської архітектури		+		+
		Пам'ятки військової архітектури	+		+	
		Малі архітектурні форми	+		+	
		Військово-політичні	+		+	
	Подійні	Культурні	+		+	
		Економічні	+		+	
		Екологічні	+		+	
		Біосоціальні	Народження	+		+
	Проживання		+		+	
	Діяльність		+		+	
	Поховання		+		+	
	Соціально-економічні рекреаційні ресурси			Рекреаційні будівлі і споруди	+	+
Інфраструктурні				+	+	+
Фінансово-економічні				+	+	+
Трудові				+	+	+

*Складено автором за джерелами 9, 21, 22

Основною відмінністю між туристськими ресурсами та ресурсами для відпочинку є їх різна віддаленість від постійного місця проживання рекреантів, а тому такий розподіл є доволі умовним. Використання такого типу класифікацій, на наш погляд, є не зовсім доцільним з погляду визначення об'єму актуальних і потенційних ресурсів та їх використання, оскільки в реальному житті дуже важко розрізнити ресурси, які мають бути задіяні окремо лише для відпочинку, туризму або лікування.

Але в той же час існування таких класифікацій дозволяє прогнозувати потенційні можливості регіону приймати внутрішньо регіональні та зовнішні потоки рекреантів, залежно від сезонів масового використання вільного часу для рекреаційної діяльності.

Серед проаналізованих джерел в табл. 1 переважають думки авторів про необхідність виділення природних, природно-антропогенних, антропогенних (культурно-історичних чи суспільно-історичних) та соціально-економічних рекреаційних ресурсів. Окремі вчені вважають за необхідне в сучасних умовах виділяти в складі рекреаційних ресурсів трудових та фінансових ресурсів [11, 21, 24, 26]. І таке доповнення є раціональним, адже інфраструктура, що обслуговує потреби виробництва і населення, має системний характер і відіграє системоутворюючу роль для всього господарства регіону і його територіальної структури. Інфраструктура ж відрізняється, насамперед, своєю сполучною роллю у всьому господарстві, з'єднуючи ресурси з виробництвом та виробництво зі споживанням. Визначаючи багато в чому характер розселення, у тому числі його форми, вона в той же час в значній мірі ним зумовлена, так що причини і наслідки тут зворотні, згодом вони міняються місцями [25, С.203]. Фінансово-економічні ресурси відіграють значну роль у формуванні регіонального рекреаційного комплексу адже вони забезпечують освоєння ресурсів та формування інфраструктури.

Висновки. В рамках проведеного дослідження проаналізовано існуючі підходи до визначення сутності рекреаційних ресурсів. Набуло подальшого розвитку визначення поняття рекреаційних ресурсів, адже визначення рекреаційних ресурсів та їх класифікація є важливою проблемою при окресленні ресурсної бази для організації рекреаційної діяльності, тому це питання доволі довгий час залишається дискусійним. В процесі дослідження було визначено базові критерії класифікації рекреаційних ресурсів. Найбільш вважаємо доцільним виділення чотирьох генетичних типів: природні, природно-антропогенні, суспільно-культурні та соціально-економічні; а також трьох функціональних типів ресурсів – туристські, лікувально-профілактичні та ресурси для відпочинку. Розглянуто основні характеристики та властивості рекреаційних ресурсів, а також напрямки їх використання для організації рекреаційної діяльності. Аналіз рекреаційних ресурсів виступає основою для дослідження рекреаційного потенціалу, а також подальшого обґрунтування створення регіонального рекреаційного комплексу.

Список використаних джерел:

1. Економічна енциклопедія [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str/E-702.html>
2. Багров Н. В. Рекреационные ресурсы // Украинская Советская Энциклопедия. – К.: Гл. ред. Укр. Сов. Энц., 1983. – Т. 9. – С.139.
3. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Л. А. Багрова, Н. В. Багров, В. С. Преображенский // Изв. АН СССР Сер. географ. – 1977. - №2. – С. 5-12.
4. Зорин И. В. Энциклопедия туризма. Справочник / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов – М.: Финансы и статистика, 2000. –368 с.
5. Бобкова А. Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності: Автореф. дис ... док. юрид. наук – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2001. – 19 с.
6. Кислый В. Н. Экономическая оценка природных рекреационных ресурсов в условиях совершенствования хозяйственного механизма рекреационного природопользования (на примере оценки бальнеологических местностей): Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.19 / Одесское отд. ин-та экономики АН УССР. – Одесса, 1989. – 18 с.
7. Черчик Л. М. Формування та розвиток територіальної рекреаційної системи регіону (на прикладі Волинської області): Автореф. дис... канд. економ. наук: / Інститут регіональних досліджень НАН України. – Л., 1999. – 21с.
8. Жученко В. Г. Деякі проблеми формування туристично-рекреаційного комплексу українського Полісся / В. Г. Жученко // Туристично-краєзнавчі дослідження. Матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. "Туризм в Україні: економіка та культура". Світазь, 9-10 вересня 1998 р. Вип.1. Ч.1. – 1998. – С. 235-240.
9. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О. О. Бейдик. – К.: Київський ун-тет, 2001. – 395 с.
10. Ваниева Э. А. Рекреационные ресурсы Крыма: современное состояние и перспективы развития / Э. А. Ваниева // Культура народов Причерноморья. – 2005. – №68. – С. 90-93
11. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: Монографія (Ін-т регіональних досліджень НАН України) за ред. М. І. Долішнього. – Львів, 1997. – 259 с.
12. Блага М. М. Географічні відмінності та шляхи оптимізації використання рекреаційно-ресурсного потенціалу гірсько-приморських територій Криму: Автореф. дис ... канд. геогр. наук. – Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського. – Симферополь, 2000. - 31 с.
13. Менеджмент туристичної індустрії: Навч. посібник / За ред проф. І. М. Школи. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2005 – 596 с.
14. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы: Учеб. пособие /Л. Г. Лукьянова, В. И. Цыбух. – К.: Вища шк., 2004. - 346 с.
15. Полторанов В. В. Рекреация / В. В. Полторанов // Большая медицинская энциклопедия. – М.: Сов. Энциклопедия. – 1984. – Т. 22. – С. 141 – 145.
16. Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М. С. Нудельман – К.: Наукова думка, 1987. – 131 с.
17. Генсирук С. А. Рекреационное использование лесов / С. А. Генсирук, М. С. Нижник, Р. Р. Возняк – К.: Урожай, 1987 – 247 с.
18. Разумихин Н. В. Природные ресурсы и их охрана / Н. В. Разумихин. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 270 с.
19. Мироненко Н. С. Рекреационные системы / Под ред. Н. С. Мироненко, М. Бочварова – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1986. – 136 с.
20. Николаенко Т. В. История и региональные особенности мирового туризма / Т. В. Николаенко, Д. В. Николаенко – Харьков, Межд. Слав. ун-т, 1998. – 269 с.
21. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія: навч. посібник / М. М. Покоłodна – Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 275 с.
22. Мироненко Н. С. Рекреационная география. / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1981. – 208 с.
23. Крачило Н. П. География туризма / Н. П. Крачило – К.: Вища школа, 1987. – 208 с.
24. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: Посібник для викладачів економічн. і географічн. ф-тів вузів, наук. працівників, аспірантів / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук – К.: Знання, 1998. – 416 с.

25. Мироненко Н. С. Страноведение: Теория и методы. / Н. С. Мироненко – М.: Аспект Пресс, 2001. – 268 с.
26. Основы рекреалогії (економіко-екологічний та маркетинговий аспект): навч. посіб. / І. О. Гродзинська, С. Г. Нездоймінов, О. В. Гусева, А. В. Замкова – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 264 с.
27. Симочко Г. В. Поняттєво-термінологічний апарат та підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів / Г. В. Симочко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Серія "Географія" / гол. редактор Царик Л.П. - Тернопіль : СМП "Тайп", 2012. - №2. Випуск 32. - С.78-83
28. Davis, Hugh C. 1971. The recreation-resource inventory process for state and regional plans. In: Larson, E. vH., ed. The Forest Recreation Symposium. State University of New York College of Forestry. Retrieved from https://www.nrs.fs.fed.us/pubs/other/recsym/recreation_symposium_proceedings_001.pdf
29. Gjorgievski Mijalce, Saso Kozuharov and Dejan Nakovski. Tipology of recreational-tourism resources as an important element of the tourist offer. Special issue, UTMS Journal of Economics 4 (1): 2013. – P. 53 — 60. Retrieved from <http://www.utmsjoe.mk/files/Vol.%204%20No.%201/1-6-B-Gjorgievski-Kozuharov-Nakovski.pdf>
30. Hall C. M., Page S. J. The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space. London: Routledge, 2014, 470 p.

Список использованных источников:

1. Экономическая энциклопедия [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str/E-702.html>
2. Багров Н. В. Рекреационные ресурсы // Украинская Советская Энциклопедия. – К.: Гл. ред. Укр. Сов. Энц., 1983. – Т. 9. – С.139.
3. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Л. А. Багрова, Н. В. Багров, В. С. Преображенский // Изв. АН СССР Сер. географ. – 1977. - №2. – С. 5-12.
4. Зорин И. В. Энциклопедия туризма. Справочник / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов – М.: Финансы и статистика, 2000. –368 с.
5. Бобкова А. Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности: Автореф. дис ... док. юрид. наук – К., – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2001. – 19 с.
6. Кислый В. Н. Экономическая оценка природных рекреационных ресурсов в условиях совершенствования хозяйственного механизма рекреационного природопользования (на примере оценки бальнеологических местностей): Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.19 / Одесское отд. ин-та экономики АН УССР. – Одесса, 1989. – 18 с.
7. Черчик Л. М. Формирование и развитие территориальной рекреационной системы региона (на примере Волынской области): Автореф. дис... канд. экон. наук: / Институт региональных исследований НАН Украины. – Л., 1999. – 21с.
8. Жученко В. Г. Некоторые проблемы формирования туристическо-рекреационного комплекса украинского Полесья / В. Г. Жученко // Туристическо-краеведческие исследования. Материалы III Всеукраинской научн.-практ. конф. "Туризм в Украине: экономика та культура". Свитязь, 9-10 сентября 1998 г. Вып.1. Ч.1. – 1998. – С. 235-240.
9. Бейдик А. А. Рекреационно-туристские ресурсы Украины: Методология та методика анализа, терминология, районирование: Монография / А. А. Бейдик. – К.: Киевский ун-тет, 2001. – 395 с.
10. Ваниева Э. А. Рекреационные ресурсы Крыма: современное состояние и перспективы развития / Э. А. Ваниева // Культура народов Причерноморья. – 2005. – №68. – С. 90-93
11. Мацола В. И. Рекреационно-туристический комплекс Украины: Монография (Ин-т региональных исследований НАН Украины) под ред. М. И. Долишнего. – Львов, 1997. – 259 с.
12. Блага Н. Н. Географические различия и пути оптимизации использования рекреационно-ресурсного потенциала горно-приморских территорий Крыма: Автореф. дис ... канд. геогр. наук. – Таврический национальный университет им. В. И. Вернадського, – Симферополь, 2000. – 31 с.
13. Менеджмент туристической индустрии: Уч. пособие / Под ред. проф. И. М. Школы. – Черновцы: ЧТЕИ КНТЭУ, 2005 – 596 с.

14. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы: Учеб. пособие /Л. Г. Лукьянова, В. И. Цыбух. – К.: Высшая шк., 2004. – 346 с.
15. Полторанов В. В. Рекреация / В. В. Полторанов // Большая медицинская энциклопедия. – М.: Сов. Энциклопедия. – 1984. – Т. 22. – С. 141 – 145.
16. Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М. С. Нудельман – К.: Научная мысль, 1987. – 131 с.
17. Генсирук С. А. Рекреационное использование лесов / С. А. Генсирук, М. С. Нижник, Р. Р. Возняк – К.: Урожай, 1987 – 247 с.
18. Разумихин Н. В. Природные ресурсы и их охрана / Н. В. Разумихин. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 270 с.
19. Мироненко Н. С. Рекреационные системы / Под ред. Н. С. Мироненко, М. Бочварова – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1986. – 136 с.
20. Николаенко Т. В. История и региональные особенности мирового туризма / Т. В. Николаенко, Д. В. Николаенко – Харьков, Межд. Слав. ун-т, 1998. – 269 с.
21. Поколотная М. М. Рекреационная география: уч. пособие / М. М. Поколотная – Харк. нац. акад. гор. хоз-ва. – Х.: ХНАГХ, 2012. – 275 с.
22. Мироненко Н. С. Рекреационная география. / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1981. – 208 с.
23. Крачило Н. П. География туризма / Н. П. Крачило – К.: Вища школа, 1987. – 208 с.
24. Паламарчук М. М. Экономическая и социальная география Украины с основами теории: Пособие для преподавателей эконом. і географ. ф-тов вузов, науч. работников, аспирантов / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук – К.: Знання, 1998. – 416 с.
25. Мироненко Н. С. Страноведение: Теория и методы. / Н. С. Мироненко – М.: Аспект Пресс, 2001. – 268 с.
26. Основы рекреологии (экономико-экологический и маркетинговый аспект): уч. пособ. / И. О. Гродзинская, С. Г. Нездойминов, О. В. Гусева, А. В. Замковая – К.: «Центр учебной литературы», 2014. – 264 с.
27. Симочко Г. В. Понятийно-терминологический аппарат та подходы к классификации туристическо-рекреационных ресурсов / Г. В. Симочко // Научные записки Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка: Серия "География" / гл. редактор Царик Л.П. - Тернополь: СМП "Тайп", 2012. - №2. Випуск 32. - С.78-83
28. Davis, Hugh C. 1971. The recreation-resource inventory process for state and regional plans. In: Larson, E. vH., ed. The Forest Recreation Symposium. State University of New York College of Forestry. Retrieved from https://www.nrs.fs.fed.us/pubs/other/recsym/recreation_symposium_proceedings_001.pdf
29. Gjorgievski Mijalce, Saso Kozuharov and Dejan Nakovski. Tipology of recreational-tourism resources as an important element of the tourist offer. Special issue, UTMS Journal of Economics 4 (1): 2013. – P. 53 — 60. Retrieved from <http://www.utmsjoe.mk/files/Vol.%204%20No.%201/1-6-B-Gjorgievski-Kozuharov-Nakovski.pdf>
30. Hall C. M., Page S. J. The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space. London: Routledge, 2014, 470 p.

References:

1. Ekonomicheskaya entsiklopediya [Economic Encyclopedia]. (n.d.). <http://enbv.narod.ru> Retrieved from: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str/E-702.html> [in Russian].
2. Bagrov N. V. (1983) *Rekreatsionnyye resursy* [Recreational Resources]. Kiev Ch. ed. Ukr. Sov. Ents. (Vols. 9), [in USSR].
3. Bagrova L. A., Bagrov N. V., & Preobrazhenskiy V. S. (1977) *Rekreatsionnyye resursy (podkhody k analizu ponyatiya)* [Recreational resources (approaches to the analysis of the concept)]. *Proceedings of the USSR Academy of Sciences Series geographer*, 2, p. 5-12. [in USSR].
4. Zorin I. V. (2000) *Entsiklopediya turizma. Spravochnik* [Encyclopedia of Tourism. Reference book] Moscow: Finance and Statistics [in Russian].
5. Bobkova A. G. (2001) *Pravove zabezpechennya rekreatsiynoyi diyal'nosti* [Legal support of recreational activities] *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kiev: Kiev Taras Shevchenko National University Taras Shevchenko National University [in Ukrainian].

6. Kislyy V. N. (1989) Ekonomicheskaya otsenka prirodnykh rekreatsionnykh resursov v usloviyakh sovershenstvovaniya khozyaystvennogo mekhanizma rekreatsionnogo prirodopol'zovaniya (na primere otsenki bal'neologicheskikh mestnostey) [Economic Assessment of Natural Recreational Resources in the Conditions of Improving the Economic Mechanism of Recreational Nature Management (Using the Evaluation of Balneological Locations)] *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa: Odessa Dep. Institute of Economics Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
7. Cherchik L. M. (1999) Formuvannya ta rozvytok terytorial'noyi rekreatsionnoyi systemy rehionu (na prykladi Volyns'koyi oblasti) [Formation and development of the territorial recreational system of the region (on the example of the Volyn region)] *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: Institute for Regional Studies, NAS of Ukraine [in Ukrainian].
8. Zhuchenko V. G. (1998) Deyaki problemy formuvannya turystychno-rekreatsionnoho kompleksu ukrayins'koho Polissya [Some problems of the formation of the tourist-recreational complex of the Ukrainian Polissya]. *Turystychno-krayeznavchi doslidzhennya – Tourist-love studies: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference «Tourism in Ukraine: Economics and Culture»* (Vols. 1), (pp. 235-240) Svityaz [in Ukrainian].
9. Baidyk O. O. (2001) *Rekreatsionno-turyst's'ki resursy Ukrayiny: Metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya* [Recreational and tourist resources of Ukraine: Methodology and methods of analysis, terminology, zoning]. Kyiv: Kyiv University [in Ukrainian].
10. Vaniyeva E. A. (2005) Rekreatsionnyye resursy Kryma: sovremennoye sostoyaniye i perspektivy razvitiya [Recreational resources of the Crimea: current state and development prospects]. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya – Culture of the Black Sea Peoples*, 68, 90-93 [in Ukrainian].
11. Matsola V. I. (1997) *Rekreatsionno-turystychnyy kompleks Ukrayiny* [Recreational-tourist complex of Ukraine]. Lviv [in Ukrainian].
12. Blaga M. M. (2000) Heohrafichni vidminnosti ta shlyakhy optymizatsiyi vykorystannya rekreatsionno-resursnoho potentsialu hirs'ko-prymors'kykh terytoriy Krymu [Geographical differences and ways to optimize the use of the recreational and resource potential of the mountain and coastal territories of Crimea] *Extended abstract of candidate's thesis*. Simferopol: Tavriya National University. V.I. Vernadsky [in Ukrainian].
13. Shkola I. M. (Eds.). (2005). *Menedzhment turystychnoyi industriyi* [Tourism Industry Management]. Chernivtsi: CHTEI KNTEU [in Ukrainian].
14. Luk'yanova L. G. (2004). *Rekreatsionnyye komplekсы* [Recreational complexes]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
15. Poltoranov V. V. (1984) Rekreatsiya [Recreation]. *Bol'shaya meditsinskaya entsiklopediya – Big Medical Encyclopedia*, (Vols. 22), (pp. 141-145). Moscow: Soviet Encyclopedia [in USSR].
16. Nudel'man M. S. (1987) *Sotsial'no-ekonomicheskiye problemy rekreatsionnogo prirodopol'zovaniya* [Socio-economic problems of recreational nature management]. Kyiv: Nauchnaya mysl' [in Ukrainian].
17. Gensiruk S. A., Nizhnik M. S., & Voznyak R. R. (1987) *Rekreatsionnoye ispol'zovaniye lesov* [Recreational use of forests]. Kyiv: Urozhay [in Ukrainian].
18. Razumikhin N. V. (1987) *Prirodnyye resursy i ikh okhrana* [Natural resources and their protection]. Leningrad: Izd-vo Leningr. un-ta [in USSR].
19. Mironenko N. S. & Bochvarov M. (1986) *Rekreatsionnyye sistemy* [Recreation Systems]. Moscow: Izd-vo Mosk. gos. un-ta [in USSR].
20. Nikolayenko T. V., & Nikolayenko D. V. (1998) *Istoriya i regional'nyye osobennosti mirovogo turizma* [History and regional peculiarities of world tourism]. Khar'kov: Mezhd. Slav. un-t [in Ukrainian].
21. Pokolodna M. M. (2012) *Rekreatsiyna heohrafiya* [Recreational geography]. Khar'kov: KHNAMH [in Ukrainian].
22. Mironenko N. S., & Tverdokhlebov I. T. (1981) *Rekreatsionnaya geografiya* [Recreational geography]. Moscow: Izd-vo Mosk. gos. un-ta [in USSR].
23. Krachylo N. P. (1987) *Heohrafiya turyzma* [Geography of tourism]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
24. Palamarchuk M. M., & Palamarchuk O. M. (1998) *Ekonomichna i sotsial'na heohrafiya Ukrayiny z osnovamy teorii* [Economic and Social Geography of Ukraine with the Fundamentals of Theory]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
25. Mironenko N. S. (2001) *Stranovedeniye: Teoriya i metody* [Country Study: Theory and Methods]. Moscow: Aspect Press [in Russian].

26. Hrodzyns'ka I. O., Nezdoymynov S. H., Husyeva O. V., & Zamkova A. V. (2014) *Osnovy rekreatohiyi (ekonomiko-ekolohichnyy ta marketynhovyy aspekt) [Fundamentals of recreation (economic-ecological and marketing aspect)]*. Kyiv: «Tsentr uchbovoyi literatury» [in Ukrainian].
27. Symochko H. V. (2012) Ponyattyevo-terminolohichnyy aparat ta pidkhody do klasyfikatsiyi turystychno-rekreatsiynykh resursiv [A terminology-terminology device and approaches to the classification of tourist and recreational resources]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka: Seriya "Heohrafiya"– Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk: Series "Geography"*: Ternopil': SMP "Tayp" [in Ukrainian].
28. Davis, Hugh C. 1971. The recreation-resource inventory process for state and regional plans. In: Larson, E. vH., ed. *The Forest Recreation Symposium*. State University of New York College of Forestry. Retrieved from https://www.nrs.fs.fed.us/pubs/other/recsym/recreation_symposium_proceedings_001.pdf
29. Gjorgievski Mijalce, Saso Kozuharov and Dejan Nakovski. Tipology of recreational-tourism resources as an important element of the tourist offer. Special issue, *UTMS Journal of Economics* 4 (1): 2013. – P. 53 – 60. Retrieved from <http://www.utmsjoe.mk/files/Vol.%204%20No.%201/1-6-B-Gjorgievski-Kozuharov-Nakovski.pdf>
30. Hall C. M., Page S. J. *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. London: Routledge, 2014, 470 p.

УДК 338.48 (478.9)

Бурла Ольга Николаевна

Приднестровский государственный университет
имени Т.Г. Шевченко, г. Тирасполь, Молдова,
e-mail: olga-dnestr2008@mail.ru

АНТИКРИЗИСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ТУРИЗМА В СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ПРИДНЕСТРОВЬЯ

Цель статьи состоит в оценке современного состояния внутреннего и въездного туризма в Приднестровье, выявлении потенциала туристической деятельности как инструмента антикризисной и перспективной социально-экономической политики.

Методика. В статье использованы преимущественно аналитические, оценочные, статистические и прогнозные методы исследования. В частности, проведен анализ государственной статистической отчетности и отчетов туристических фирм, функционирующих в регионе.

Результаты. Дана оценка основных параметров туристической сферы и ее роли в экономике Приднестровья. Рассмотрены некоторые аспекты «Концепции развития внутреннего и въездного туризма в ПМР на 2018–2020 гг.», которая содержит анализ состояния сферы туризма, основные цели и задачи ее развития, а также комплекс государственных мер, направленных на повышение эффективности управления туристской деятельностью.

Новизна. Проведен факторный анализ сильных сторон, возможностей и последствий развития туристической деятельности для региона, выявлена необходимость активизации работы по повышению привлекательности республики для иностранных туристов.

Практическая значимость заключается в наличии предложений, реализация которых позволит повысить эффективность использования рекреационного потенциала региона и конечные результаты туристической деятельности. Расширен перечень туристических услуг, предлагаемых в официальных документах, предложены совместные международные туры, которые могут существенно повысить туристскую аттрактивность региона.

Ключевые слова: внутренний туризм, въездной туризм, рекреационные ресурсы, смешанные туры, туристический альманах, туристические дестинации, комбинированный тур.

УДК 338.48 (478.9)

Burla Olga Nikolaevna

Pridnestrovian state University. T. G. Shevchenko,
Tiraspol, Moldova, e-mail: olga-dnestr2008@mail.ru

ANTI-CRISIS POTENTIAL OF TOURISM IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF TRANSNISTRIA

The purpose of the article is to assess the current state of domestic and inbound tourism in Transnistria, to identify the potential of tourism as an instrument of anti-crisis and promising socio-economic policy.

Method. The article uses mainly analytical, evaluation, statistical and prognostic research methods. In particular, the analysis of the state statistical reports and reports of tourist companies operating in the region.

Results. The estimation of the main parameters of the tourism sector and its role in the economy of Transnistria. Some aspects of the "concept of development of domestic and inbound tourism in the TMR for 2018-2020", which contains an analysis of the tourism

industry, the main goals and objectives of its development, as well as a set of government measures aimed at improving the efficiency of tourism management.

Innovation. Factor analysis showed the strengths, opportunities and consequences of tourism development in the region, it is necessary to strengthen the work to increase the attractiveness of the Republic for foreign tourists.

The practical significance lies in the availability of proposals, the implementation of which will improve the efficiency of the recreational potential of the region and the final results of tourism activities. The list of tourist services offered in official documents has been expanded, joint international tours have been proposed, which can significantly increase the tourist attractiveness of the region.

Keywords: domestic tourism, inbound tourism, recreational resources, mixed tours, tourist almanac, tourist destinations, combined tour.

Постановка проблемы. Сложившаяся ситуация в экономике Приднестровья представляется весьма сложной, о чем свидетельствует неустойчивая динамика основных макроэкономических показателей (ВВП, объемов промышленного и сельскохозяйственного производства, величины экспорта и доходов бюджетов всех уровней). Как следствие, отсутствует положительная линейная динамика доходов и уровня жизни населения, происходит устойчивая депопуляция территории.

Отмеченные особенности обуславливают необходимость срочной разработки предложений по выходу из кризиса и обеспечению устойчивого экономического роста. Имеющиеся проблемы могли бы быть решены в первую очередь в результате создания новых видов деятельности, расширения налогооблагаемой базы и интенсификации использования имеющихся ресурсов.

Регион обладает рядом ресурсов и конкурентных преимуществ, эффективное использование которых могло бы оказать положительное влияние на динамику социально-экономического развития. К ним, в первую очередь, следует отнести высокий биолого-почвенный и агроклиматический потенциал, квалифицированные и недорогие трудовые ресурсы, благоприятное транзитное транспортно-географическое положение и рекреационные ресурсы.

Анализ последних исследований и публикаций. На современном этапе рекреационные ресурсы и туристическая сфера региона изучены недостаточно. Фрагментарные и несистемные исследования, посвященные туристической проблематике, проводятся в научно-исследовательской лаборатории «Региональные исследования» Приднестровского государственного университета им. Т.Г.Шевченко. По рассматриваемой тематике в регионе защищена только одна диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук [9-11].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. В настоящее время практически отсутствуют прикладные разработки, содержащие мероприятия по максимизации использования рекреационного потенциала, развитию внутреннего и въездного туризма. В настоящее время в регионе разрабатывается «Стратегия развития Приднестровья на 2019-2026 гг». Представляется, что сфера туризма должна быть имплементирована в

указанную стратегию в качестве эффективного инструмента роста занятости населения, развития инфраструктуры и существенного увеличения доходов физических и юридических лиц, включая поступления в бюджеты всех иерархических уровней.

Целью статьи является оценка потенциала туризма в обеспечении положительной перспективной социально-экономической динамики и формировании положительного имиджа Приднестровья, выявление видов туризма, которые в наибольшей степени соответствуют рекреационному потенциалу региона и развитие которых позволит получить наибольший эффект, предложение некоторых мероприятий по оптимизации туристической деятельности.

Изложение основного материала. Туризм обладает значительным мультипликативным потенциалом. По оценкам специалистов, создание одного рабочего места непосредственно в туризме создает в сопутствующих отраслях два, а рост прямых доходов туристической сферы увеличивает не прямые доходы страны в три раза [2].

Развитие туризма стимулирует гостиничный и ресторанный бизнес, восстановление культурных, архитектурных, археологических объектов, сохранение объектов традиционного уклада жизни (жилья, промыслов, одежды, предметов быта), топонимических названий, этнонимов и автохтонных этносов.

Туризм выступает в качестве фактора создания и деятельности оздоровительных, развлекательных, спортивных, деловых объектов, положительно влияет на строительство, работу транспорта и связи, объемы торговли, производство продуктов питания, сувенирной и полиграфической продукции. Он способствует диверсификации экономики, в том числе спроса и предложения, облагораживанию территории и улучшению инфраструктуры, развитию информационных технологий.

Для Приднестровья, имеющего отрицательное сальдо внешней торговли, весьма важным является оценка влияния туризма на валютные ресурсы. Внутренний туризм способствует валютосбережению, а въездной является источником поступления валютных ресурсов.

Внутренний туризм является важным инструментом приобретения сведений, отражающих особенности родного края, а также формирования практических умений и навыков, связанных с природопользованием и охраной природы, хозяйственной и бытовой деятельностью, облагораживанием территории, осуществлением культурных и конфессиональных мероприятий, реализацией местных ценностей и традиций.

Он формирует у разных категорий населения интерес к историческому наследию, воспитывает любовь к малой Родине, способствует развитию патриотических и гражданских чувств, ответственного отношения к местному пространству. Внутренний туризм обладает и определенным интеграционным потенциалом, соединяя

природную, историческую, экономическую, демоэтническую, техническую и иную информацию о родном крае. Он способствует формированию целостного представления о малой Родине.

Туризм также позволяет обнаружить влияние, оказываемое природой и иными особенностями родного края на развитие художественных промыслов, творчество писателей, композиторов, художников.

Сопоставления особенностей (показателей) родного края, выявленных во время туристских походов, с количественными и качественными параметрами других регионов способствуют более адекватному восприятию сущности изучаемых процессов и явлений. Эти знания позволяют не отвлеченно, не абстрактно, а с привязкой к месту (действительности) соприкасаться с традициями, обычаями, особенностями деятельности, взаимоотношениями и стремлениями конкретных людей.

Туризм не только важный вид экономической деятельности, но и фактор формирования имиджа и позиционирования Приднестровья в современном мире. Он способствует развитию лингвистической сферы (в частности, иностранных языков), что является весьма важным для региона с открытой экономикой и интенсивным внешним механическим перемещением населения.

Приднестровье обладает богатыми природно-рекреационными и историко-культурными туристскими ресурсами, развитой транспортной инфраструктурой достаточно развитой сетью гостиниц и предприятий общественного питания. В регионе оптимально сочетаются элементы молдавской, украинской, гагаузской, болгарской и польской культур, традиции гастрономии и древней культуры виноделия.

В Приднестровье насчитывается более 2000 памятников археологии от каменного века до раннего средневековья и более 300 памятников истории и архитектуры, которые внесены в соответствующий государственный реестр [3; 4]. Особо следует отметить туристскую аттрактивность таких известных объектов, как Бендерская крепость, Кицканский монастырь, ОАО «Акватир», Тираспольский винно-коньячный завод «KVINT», «Ягорлыкский заповедник».

В то же время имеющийся туристский потенциал используется недостаточно, доля туризма в ВВП республики в 2016-2017 гг. составляла всего 0,02%, а доля занятых в нём – лишь 0,2% от общего числа всех занятых в республике [8]. Основными поставщиками услуг в сфере въездного и внутреннего туризма являются 6 туристских агентств и более 10 индивидуальных предпринимателей. Туристскими агентствами региона ежегодно обслуживается около 20 тыс. человек, из которых иностранные граждане составляют не более 15%. Средняя численность персонала, работающего в сфере туризма, колеблется от 50 до 100 человек [5-8].

Следует отметить, что большинство лиц, работающих в сфере туризма, не имеют профильного профессионального образования. Доля лиц, обладающих специальным профессиональным образованием, в общей

численности занятых в туризме составляет около 15%. Средства, поступавшие от реализации туристских продуктов за 2013-2017 гг. колебались от 50 до 60 тыс. долл. При этом основная часть поступивших средств была использована на оплату труда сотрудников турфирм [5-8].

Приведенные данные подтверждают необходимость активизации работы по повышению привлекательности республики для иностранных туристов.

В 2014 г. для проведения единой политики в сфере туризма создан Координационный совет по поддержке и развитию туризма. В 2017 г. разработан новый вариант «Единого государственного реестра недвижимых объектов культурного наследия Приднестровья».

С целью превращения Приднестровья в привлекательную туристскую дестинацию разработана «Концепция развития внутреннего и въездного туризма в ПМР на 2018–2020 гг.», которая включает анализ состояния сферы туризма, основные цели и задачи ее развития, а также комплекс государственных мер, направленных на повышение эффективности управления туристской деятельностью [4].

Среди них можно отметить необходимость формирования привлекательного туристского имиджа республики, создания конкурентоспособной туристской индустрии и предложения качественных туристских продуктов, осуществления поддержки наиболее перспективных видов внутреннего и въездного туризма [3].

В соответствии с пунктом 4 «Концепции...» предполагается развитие трех видов туризма: а) познавательного; б) транзитного; в) общественного. Представляется, что такой подход является весьма упрощенным и не позволит эффективно использовать имеющийся рекреационный потенциал региона. В Приднестровье следует развивать следующие виды туризма: историко-археологический, этнографический, гастрономический, религиозный (конфессиональный), культурно-познавательный, промышленный, спортивный, сельский, экологический, медицинский и лечебно-оздоровительный, событийный, анимационный, винный, приключенческий, учебный, научный, гериатрический, ностальгический, деловой, транзитный, водный, вело– и мототуризм.

При организации туров чаще всего создается комбинация (набор) из нескольких видов туризма. Привлекательность туров может быть существенно повышена за счет включения в них туристских объектов Молдовы, Винницкой и Одесской областей Украины. Эффективность такого подхода подтверждается как социологическими опросами, так и отчетными материалами турфирм.

Выводы. Необходимо признать сферу туризма в качестве приоритетного направления развития в стратегии социально-экономического развития Приднестровья на среднесрочный и долгосрочный периоды. В ближайшей перспективе необходимо разработать и утвердить Целевую Программу развития туризма на 5-10 лет, включающую конкретные мероприятия по инвентаризации

потенциальных туристских объектов, облагораживанию их и подготовке к эксплуатации, организации туров, подготовке кадров, координации деятельности различных организаций, обслуживающих туристов или выпускающих для них материальные ценности.

Следует также осуществлять подготовку квалифицированных кадров для туристической индустрии и гостиничного бизнеса, владеющих иностранными языками и знаниями об организации туристического бизнеса в зарубежных странах и регионах, обеспечить выпуск сувенирной продукции, в том числе изделий народного промысла. Применяя налоговые, кредитные и иные льготные инструменты необходимо стимулировать создание объектов туристической инфраструктуры, в том числе в этническом стиле (например, национальной кухни – молдавской, русской, украинской, болгарской).

При оценке туристской емкости отдельных объектов следует определить предельно допустимую антропогенную нагрузку.

Безусловно, одним из главных факторов интенсификации туристической деятельности в регионе является информационная и маркетинговая поддержка. В этом контексте целесообразно разработать туристические бренды и туристические паспорта республики в целом и отдельных административно-территориальных единиц, отражающие их специфику, уникальность и потенциальную привлекательность. Необходимо создать электронную и печатную версии туристского альманаха Приднестровья, туристские карты и рекламные проспекты, содержащие сведения о потенциальных туристских маршрутах и объектах, их уникальности, местных товарах и шоп-турах, видах и качестве услуг, их стоимости, времени предоставления.

Для привлечения потенциальных внутренних и въездных туристов представляется обоснованным агрессивный маркетинг через специализированный сайт «Туристское Приднестровье», через специализированные и универсальные средства массовой информации, путем организации выставок и проведения научных семинаров (конференций) в Приднестровье, а также участия в аналогичных зарубежных мероприятиях.

Вышеперечисленная информация может быть весьма полезной не только для внутренних и въездных туристов, но и для потенциальных инвесторов. Она призвана позиционировать Приднестровье как регион недорогого, качественного, безопасного отдыха с уникальными объектами и услугами.

Список использованных источников:

1. О недвижимых объектах культурного наследия. Закон ПМР от 22 января 2008 г. № 393-3-IV // Сборник актов законодательства 08-3.
2. Джанджугазова Е.А. Туристско-рекреационное проектирование: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. –М.: Издательский центр «Академия», 2014. –272 с.
3. Музеи Приднестровья / Авторы-составители М.Н.Кашлева, А.А.Мельничук. –Тирасполь, 2015. -76 с.

4. Об утверждении Концепции развития внутреннего и въездного туризма в Приднестровской Молдавской Республике на 2018-2020 гг. Проект Постановления Правительства ПМР. –Тирасполь, 2017. –24 с.
5. Основные показатели туристической деятельности за 2014 г. Пресс-выпуск. –Тирасполь: ГСС ПМР, 2015. –9 с.
6. Основные показатели туристической деятельности за 2015 г. Пресс-выпуск. –Тирасполь: ГСС ПМР, 2016. –6 с.
7. Основные показатели туристической деятельности за 2016 г. Пресс-выпуск. –Тирасполь: ГСС ПМР, 2017. –6 с.
8. Основные показатели туристической деятельности за 2017 г. Пресс-выпуск. –Тирасполь: ГСС ПМР, 2018. –6 с.
9. Палий В.Л. Экологический императив развития рекреационного природопользования в Приднестровье // Материалы Международной научно-практической конференции «Экологическое равновесие: структура географического пространства» (Россия, Пушкин, ЛГУ им. А.С. Пушкина, 11.11.2016 г.). С. 53-57.
10. Палий В.Л., Фоменко В.Г. Туристско-рекреационный потенциал Приднестровья как фактор экономического развития региона // Материалы IX межд. научн.- практич. конференции «Инновационное развитие российской экономики» (Москва, 25-28.10.2016 г.). С. 134-138.
11. Палий В.Л. Эколого-экономический императив комплексного развития туристско-рекреационной сферы непризнанной Приднестровской Молдавской Республики // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата географических наук. – СПб,: Изд-во СПбГУ, 2017. -16 с.

References:

1. On immovable objects of cultural heritage. Law of PMR of January 22, 2008 № 393-z-IV / / collection of legislative acts 08-3.
2. Jangurazov E. A. Tourist and recreational designing: the textbook for stud. institutions higher. Professor of education. - Moscow: publishing center "Academy", 2014. -272 p.
3. Museums of Transnistria / Authors-compilers, mn.Kashleva, A. A. Melnychuk. - Tiraspol, 2015. - 76 p.
4. On approval of the concept of development of domestic and inbound tourism in the Dniester Moldovan Republic in 2018-2020 the draft resolution of the Government of the PMR. - Tiraspol, 2017. - 24 p.
5. Key indicators of tourism activity in 2014. Press release. - Tiraspol: SCAC PMR, 2015. -9 p.
6. Key indicators of tourism activity for 2015. Press release. –Tiraspol: GSS PMR, 2016. 6 PP.
7. Key indicators of tourism activity for 2016. Press release. –Tiraspol: GSS PMR, 2017. 6 PP.
8. Key indicators of tourism activity for 2017. Press release. - Tiraspol: SCAC PMR, 2018. 6 PP.
9. Paly V. L. Ecological imperative of development of recreational nature management in Transnistria / / Proceedings of the International scientific and practical conference "Ecological balance: the structure of geographical space" (Russia, Pushkin, LSU. A. S. Pushkin, G. 11.11.2016). P. 53-57.
10. Paly V. L., Fomenko V. G. tourist and recreational potential of Transnistria as a factor of economic development of the region / / Materials IX inter. scientific.- practical. conference "Innovative development of the Russian economy" (Moscow, 25-28.10.2016). P. 134-138
11. Paly V. L. Ecological and economic imperative of complex development of tourist and recreational sphere of unrecognized Pridnestrovian Moldavian Republic / / abstract of the thesis for the degree of candidate of geographical Sciences. - SPb,: publishing house of St. Petersburg state University, 2017. 16 PP.

УДК 336.29; 338.12 (19)

Бровенко Тетяна Вікторівна,
кандидат технічних наук

Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ, Україна,
e-mail:brovenko@ukr.net

РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Мета статті полягає у визначенні основних проблем реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні.

Методика. У дослідженні використано метод статистичного дослідження, методи порівняння, аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Результати дослідження. В роботі проаналізовано стан та динаміку розвитку сфери туристичних послуг України. Наведено оцінку основним явищам і процесам у сфері туризму. Виявлено ключові тенденції розвитку ринку туристичних послуг. Описано окремі аспекти механізму державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні. Показано чинники формування туристичного потенціалу України.

Наукова новизна полягає у визначенні ключових тенденцій розвитку українського ринку туристичних послуг та пріоритетних напрямів державної політики стимулювання розвитку туризм.

Практична цінність роботи полягає в обґрунтуванні пріоритетних напрямів державної політики стимулювання розвитку туризму, які можуть бути враховані при розробці Державної цільової комплексної програми. Пропозиції щодо удосконалення інструментів підтримки розвитку сфери туризму можуть бути використані органами державної влади та управління в межах наявних повноважень.

Ключові слова: туризм, сфера туризму, туристична діяльність, державна політика у сфері туризму, державна підтримка розвитку туризму.

УДК 336.29; 338.12 (19)

Бровенко Татьяна Викторовна,
кандидат технических наук

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина,
e-mail:brovenko@ukr.net

РЕФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Цель статьи заключается в определении основных проблем реформирования механизма государственной поддержки развития сферы туризма в Украине.

Методика. В исследовании использован метод статистического исследования, методы сравнения, анализа и синтеза, метод обобщения.

Результаты исследования. В работе проанализировано состояние и динамика развития сферы туристических услуг Украины. Приведена оценка основных явлений и процессов в сфере туризма. Выявлены ключевые тенденции развития рынка туристических услуг. Описаны отдельные аспекты механизма государственной поддержки развития сферы туризма в Украине. Показано факторы формирования туристического потенциала Украины.

Научная новизна заключается в определении ключевых тенденций развития украинского рынка туристических услуг и приоритетных направлений государственной политики стимулирования развития туризм.

Практическая ценность работы заключается в обосновании приоритетных направлений государственной политики стимулирования развития туризма, которые могут быть учтены при разработке Государственной целевой комплексной программы. Предложения по совершенствованию инструментов поддержки развития сферы туризма могут быть использованы органами государственной власти и управления в пределах имеющихся полномочий.

Ключевые слова: туризм, сфера туризма, туристическая деятельность, государственная политика в сфере туризма, государственная поддержка развития туризма.

UDC 336.29; 338.12 (19)

Brovenko Tetyana Victorivna,
Candidate of Technical Science

Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine, e-mail:brovenko@ukr.net

REFORMING THE MECHANISM OF STATE SUPPORT OF DEVELOPMENT OF SPHERE OF TOURISM IN UKRAINE

The purpose of the paper is to identify the main problems of reforming the mechanism of state support for the development of tourism in Ukraine.

Method. The research uses the method of statistical research, methods of comparison, analysis and synthesis, the method of generalization.

Research results. The state of development of tourism services in Ukraine is analyzed. The assessment of certain phenomena and processes in the sphere of tourism is given. The key trends in the development of the tourist services market are identified. Some aspects of the mechanism of state support for the development of tourism in Ukraine are described. Factors of formation of tourist potential of Ukraine are shown.

The scientific novelty is to determine the key trends in the development of the Ukrainian market of tourist services and the priority directions of the state policy of stimulating the development of tourism.

The practical value of the work is to justify the priority directions of the state policy of stimulating the development of tourism, which can be taken into account when developing the State Target Complex Program. Proposals for the improvement of tourism development support instruments can be used by state authorities and management within the limits of the existing powers.

Key words: tourism, sphere of tourism, tourist activity, state policy in the sphere of tourism, state support of tourism development.

Постановка проблеми. Стійкий розвиток сфери туризму можливий лише в умовах дієвої державної підтримки, що доведено досвідом інших країн. Україна має значний туристичний потенціал, однак він, на жаль, використовується недостатньо ефективно. Розвиток туризму стримується недостатнім рівнем розвитку інфраструктури, невідповідності закладів розміщення світовим стандартами, технологічною відсталістю туристичних операторів, недосконалістю нормативно-правового забезпечення туристичної діяльності. Окрім того, через падіння реальних доходів населення на ринку туристичних послуг стрімко знижується платоспроможний попит. Вказане виключає зміцнення інвестиційної

привабливості об'єктів туристичної інфраструктури, а відтак – і належну конкурентоспроможність усієї туристичної сфери.

Відтак, мають бути розроблені та запроваджені дієві інструменти державної підтримки розвитку туризму та об'єктів туристичної інфраструктури.

При цьому слід врахувати, що розвиток індустрії подорожувань стимулює реалізацію інвестиційних проектів з розбудови готельно-туристичної, відпочинкової, ресторанної та транспортної інфраструктури, що сприяє економічне зростання та підвищення якості життя місцевого населення. Відтак, державна підтримка розвитку туризму та об'єктів туристичної інфраструктури за своїм економічним змістом є одним із напрямів державної соціально-економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні науковці досліджують актуальні проблеми розвитку сфери туризму України, посилення позитивного впливу на вказаний розвиток економічних чинників, визначення перспективних важелів підтримки функціонування туристичної інфраструктури. Над цією проблематикою працюють Барна М., Галасюк С., Герасименко В., Захарін С., Суббота М., Ткаченко Т., Тучковська І. [1, 2, 4-9] та інші науковці. Так, ученими опрацьовано методологію формування пріоритетів державної політики у сфері туризму, умови сталого розвитку сфери туризму, узагальнено міжнародний досвід активізації розвитку туристичної діяльності. Однак в сучасних умовах, які характеризуються розбалансованістю економічної системи, виникають новітні ризики розвитку сфери туризму, у першу чергу через об'єктивну неможливість здійснення державної підтримки функціонування туристичної інфраструктури, а також звуження попиту (внаслідок зменшення реальних доходів населення). Отже, наявна необхідність поглибленого дослідження реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – подати результати досліджень з проблем реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні сфера туризму розвивається мляво, що пов'язано в першу чергу з невисоким рівнем доходів громадян, а також загальною низькою інвестиційною привабливістю національної економіки. Відтак, виникає проблема розробки механізмів стимулювання розвитку сфери туризму та туристичної діяльності.

У туристичній і курортній галузях України нараховується понад 8 тис. підприємств, з яких майже 4 тис. - суб'єкти туристичної діяльності (турагентства і туроператори), понад 1,2 тис. готелів, близько 1,1 тис. інших засобів розміщення, близько 3 тис. санаторно-курортних і оздоровчих закладів. Туристичну діяльність здійснюють лише $\frac{3}{4}$ ліцензіатів [10].

Туристичні потоки протягом 2000-2007 рр. збільшувалося, що пояснюється у першу чергу зростанням реальних доходів громадян. У

2008-2009 рр. зафіксовано деякий спад туристичних потоків, натомість починаючи з 2010 р. знову спостерігалось збільшення. У 2016-2017 рр. також зафіксовано збільшення туристичного потоку (без урахування тимчасово окупованих територій). В той же час із вказаними тенденціями не корелюють обсяги туристів, обслугованих туроператорами та турагентами (тобто, так званих «організованих туристів»). Приміром, у 2004-2005, 2010 та 2015 рр. кількість туристів зростала, натомість кількість «організованих туристів» зменшувалася [10]. Це пов'язано із зростанням обізнаності населення у здійсненні туристичних формальностей, а також у стрімкому зростанні економічного сегменту індустрії подорожувань (усе більша кількість туристів прагне самостійно здійснювати туристичні формальності, включно із бронюванням послуг засобів розміщення, купівлею квитків, організацією екскурсій тощо).

Статистичні дані про туристичні потоки протягом 2010-2017 рр. наведено у табл.1.

Таблиця 1

Туристичні потоки, осіб

Роки	Громадян України, які виїжджали за кордон – усього ²		Іноземці, які відвідали Україну – усього ²		Туристи, обслуговані туроператорами та турагентами – усього ³	
	Кількість, осіб	Зростання, %	Кількість, осіб	Зростання, %	Кількість, осіб	Зростання, %
2010	17180034	108,2	21203327	104,8	2280757	107,2
2011	19773143	115,1	21415296	101,0	2199977	96,5
2012	21432836	108,4	23012823	107,5	3000696	136,4
2013	23761287	110,9	24671227	107,2	3454316	115,1
2014¹	22437671	94,4	12711507	51,5	2425089	70,2
2015¹	23141646	103,1	12428286	97,8	2019576	83,3
2016¹	24668233	106,6	13333096	107,3	2549606	126,2
2017¹	26437413	107,2	14229642	106,7	2806426	110,1

Складено та розраховано за даними Держстату [10].

Примітки: 1. Дані за 2014-2017 рр. - без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. 2. Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України). 3. Звітність за 2000-2010 рр. сформовано за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 року - за даними Держстату.

При цьому в Україні збільшується обсяг наданих туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності, що зумовлено підвищенням вартості одного туро-дня (через інфляцію) та подовженням тривалості подорожі (внаслідок зростання запитів «організованих туристів» до якості туристичного обслуговування) [2, .165].

Згідно нашої оцінки, організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сфери туризму і курортів є недосконалим. Переважна

більшість законодавчих норм, що визначають цілі, напрями та механізми державного регулювання у сфері туризму, носять декларативний характер і в умовах української дійсності не створюють бажаних позитивних правових наслідків.

Згідно статті 6 Закону України «Про туризм» [3], держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Законодавець у частині четвертій зазначеної статті проголосив такі цілі державного регулювання в галузі туризму:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

- безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;

- збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;

- створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Основними пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму визначено [1, с.6]:

- удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;

- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;

- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;

- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

У частині другій статті 6 Закону України «Про туризм» [3] вказано, що реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

- визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;

- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;

- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;
- визначення основ безпеки туризму;
- нормативного регулювання відносин у галузі туризму(туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);
- ліцензування в галузі туризму, стандартизації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;
- визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;
- участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

У статті 12 Закону України «Про туризм» [3] задекларовано, що для забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму. Програми розвитку туризму затверджуються з метою реалізації довгострокових пріоритетів країни в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян, розвиток туристичної галузі. Державні цільові регіональні та інші програми розвитку туризму повинні передбачати заходи щодо забезпечення безпеки в галузі туризму.

У затвердженій Урядом Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року недостатню увагу приділено застосуванню сучасних економічних інструментів розвитку курортів та курортних територій. У запропонованій меті програми не вжито понять «курорт», «курортна територія», «курортна діяльність», «курортне господарство», «курортні послуги», «курортний ринок» [8, с.31]. За висновком фахівців, визначені авторами Концепції варіанти розв'язання проблемних питань є декларативними і не ґрунтуються на вимогах законодавчих та інших нормативно-правових актів [1, с. 6]. У Концепції лише фрагментарно вказано очікувані результати виконання Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року.

Матеріально-технічна база підприємств сфери туристичної інфраструктури (готелі та інші засоби розміщення, заклади харчування, заклади санаторно-курортного господарства та ін.) не відповідає світовому

рівню [2, с.163]. Вказане об'єктивно знижує конкурентоспроможність національного туристичного продукту.

На розвиток сфери туризму і курортів негативно впливають недостатнє фінансування заходів у сфері некомерційного просування національного туристичного продукту; низька активність українських учасників на міжнародних туристичних виставках (у тому числі через відсутність державної підтримки виставкової діяльності); неефективність системи контролю за туристичною діяльністю із використанням визнаних міжнародних стандартів; відсутність раціональної системи державного управління туризмом у регіонах; недостатній рівень інвестиційного та інноваційного забезпечення розвитку сфери туризму тощо [1; 5; 9].

Вагомою складовою туристичного потенціалу України є санаторно-курортне господарство. В Україні є усі типи відомих мінеральних лікувальних вод [7, с.355]. В Україні фактично функціонує понад 100 курортів та курортних територій, санаторно-курортні заклади відкрито у всіх регіонах. Кількість санаторно-курортних закладів (у т.ч. санаторіїв та санаторіїв-профілакторіїв) скорочується. Не відповідають сучасним стандартам асортимент та якість курортних послуг, що їх надають більшість санаторно-курортних закладів. Внаслідок відсутності капітальних інвестицій збільшується фізичний та моральний знос лікувального обладнання, що використовується санаторно-курортними закладами [8, с.31].

Україна поки що не належить до світових лідерів за кількістю відвідань туристами, однак особливості її географічного розташування та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів і внутрішнього, і іноземного туризму [9, с.298].

На рівні міжнародних організацій сформульовано парадигму так званого «сталого туризму». Сталий туризм — це такий напрям розвитку туризму, який дає можливість задовольняти потреби туристів нині та в майбутньому із зважанням на інтереси регіону, що їх приймає. [5, с.278]. Концепція сталого розвитку передбачає, що управління наявними в країні ресурсами (у тому числі туристичними) має здійснюватися у такий спосіб, щоб економічні, соціальні та естетичні потреби задовольнялися без порушення культурної та екологічної цілісності, а біологічному різноманіттю та системам життєзабезпечення не було завдано шкоди.

Якщо врахувати, що одним із зовнішньополітичних пріоритетів України є європейська інтеграція, державна політика у сфері туризму, згідно нашої думки, повинна базуватися на принципах та стандартах документів ЄС (зокрема, Ради Європи) з питань сталого розвитку туризму. Серед цих документів, що можуть бути імплементовані в Україні, слід виділити такі: «Генеральний курс для сталого і екологічно-безпечного розвитку туризму», «Політика сталого туризму на природоохоронних територіях», «Політика розвитку сталого та екологічно безпечного туризму

на прибережних територіях» [2, с.164]. Імплементация світових та європейських стандартів розвитку туризму сприятиме створенню належних економічних умов для підтримки сталого розвитку туризму в Україні.

Органи державної влади та управління в межах наявних повноважень намагаються здійснювати стимулювання розвитку сфери туризму, у тому числі туристичної інфраструктури. Слід вжити ефективних заходів організаційно-економічного характеру, спрямованих на підтримку розвитку сфери туризму. При цьому слід врахувати об'єктивну неможливість достатнього фінансування стратегії розвитку туризму за рахунок бюджету через загальну фінансову (у тому числі бюджетну) кризу у державі.

Наявна ситуація, що склалася у туристичній сфері, потребує розробки та реалізації в першу чергу заходів, спрямованих на подолання кризових явищ та інтенсифікації виробництва національного туристичного продукту із забезпеченням належного рівня якості [4, с.56]. Основою для здійснення таких заходів має стати формування цілеспрямованої державної політики у сфері туризму з визначенням пріоритетів її розвитку, посилення економічних інструментів при реалізації механізмів регулювання туристичної діяльності.

Згідно нашої позиції, державна підтримка розвитку сфери туризму та курортів, враховуючи особливості об'єкту регулювання, має здійснюватися на основі програмно-цільового методу управління, який передбачає розробку Державної цільової комплексної програми із встановленням відповідних критеріїв результативності. Така програма має передбачати реалізацію низки заходів, спрямованих на адаптацію сфери туризму і курортів до наявних викликів, забезпечення гармонійного розвитку туристичного ринку на основі врахування інтересів різних суб'єктів, а також спрямованих на раціональне використання, збереження та примноження національного туристичного потенціалу.

Ключовими напрямками державної політики підтримки розвитку сфери туризму мають стати: вдосконалення правових засад регулювання відносин у галузі; забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; розвиток міжнародного та внутрішнього туризму, зокрема сільського та екологічного (зеленого); розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання [6, с.98].

За результатами узагальнення наукових праць [1; 2; 5; 7; 9], з урахуванням наявних фінансових обмежень, можемо рекомендувати наступні організаційно-економічні заходи, спрямовані на підтримку розвитку сфери туризму:

- широке впровадження програм державно-приватного партнерства у сфері туризму,
- оптимізація структури управління сферою туризму на національному та регіональному рівнях,
- залучення міжнародної технічної допомоги,
- активізація реалізації грантових програм, спрямованих на підтримку та розвитку об'єктів туристичної інфраструктури та об'єктів показу,
- розробка методичних рекомендацій щодо управління сферою туризму на регіональному рівні, у тому числі у малих містах,
- удосконалення механізму контролю у сфері туризму, у тому числі шляхом впровадження інструментів ліцензування та акредитації підприємств туристичної інфраструктури,
- імплементація документів ЄС у сфері туризму і курортів.

Доцільно розробити та затвердити стратегічні орієнтири розвитку курортів та курортної діяльності. Пропонуємо серед цих орієнтирів встановити наступні:

- оптимізація структури та режиму функціонування курортно-рекреаційного комплексів, у першу чергу на курортах державного значення;
- удосконалення структури управління у сфері курортів та курортної діяльності, підвищення результативності координування дій місцевих органів виконавчої влади з цього питання;
- створення привабливого інвестиційного клімату у галузі курортів та курортного господарства;
- забезпечення умов для виконання законодавства про охорону та раціональне використання природно-лікувальних та курортних ресурсів.

Держава має вжити невідкладних заходів стимулювання платоспроможного попиту на санаторно-курортні послуги (як з боку корпоративного сектору, так і з боку індивідуальних споживачів). Таке стимулювання можна здійснювати у тому числі через удосконалення роботи фондів соціального страхування та збільшення обсягів фінансового ресурсу, що спрямовується на закупівлю путівок на санаторно-курортне та відновлювальне лікування за рахунок коштів фондів соціального страхування.

Висновки. Реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму має здійснюватися на основі концепції сталого туризму, що визначена у документах міжнародних організацій. Слід здійснити імплементацію ключових документів у сфері управління розвитком туризму, що розроблені провідними світовими та європейськими організаціями.

Державна підтримка розвитку сфери туризму має здійснюватися на основі програмно-цільового методу управління. За такого підходу доцільно розробити Державну цільову комплексну програму (ДЦКП), встановивши відповідні критерії результативності її реалізації. Вказана програма має передбачати реалізацію низки заходів, спрямованих на

стимулювання розвитку сфери туризму, підтримку гармонійного розвитку туристичного ринку, раціональне використання, збереження та примноження національного туристичного потенціалу.

Обґрунтована доцільність реалізації комплексу заходів щодо подальшого реформування механізму державної підтримки розвитку туризму, у тому числі: широке впровадження програм державно-приватного партнерства у сфері туризму; оптимізація структури управління сферою туризму на національному та регіональному рівнях; залучення міжнародної технічної допомоги; активізація реалізації грантових програм, спрямованих на підтримку та розвитку об'єктів туристичної інфраструктури та об'єктів показу; розробка методичних рекомендацій щодо управління сферою туризму на регіональному рівні, у тому числі у малих містах; удосконалення механізму контролю у сфері туризму, у тому числі шляхом впровадження інструментів ліцензування та акредитації підприємств туристичної інфраструктури; імплементація документів ЄС у сфері туризму і курортів.

Слід вжити заходи із стимулювання платоспроможного попиту на санаторно-курортні послуги, у тому числі через удосконалення роботи фондів соціального страхування.

У подальшому мають бути виконані дослідження з розробки методології моделювання туристичних потоків з урахуванням державної політики стимулювання розвитку туризму.

Список використаних джерел:

1. Барна М.Ю. Основні тенденції управління туристичною діяльністю в Україні / М.Ю.Барна, І.І.Тучковська // Підприємництво і торгівля. – 2016. – Вип.20. – С. 5-8.
2. Герасименко В.Г. Управління національним туризмом в контексті міжнародного досвіду / В.Г.Герасименко, С.С.Галасюк // Вісник ДІТБ. - 2008. – Вип. 12. – С. 160-167.
3. Закон України «Про туризм» [електронний ресурс]. – доступний з: rada.gov.ua
4. Захарін С.В. Формування інтелектуального капіталу як орієнтир управління комерційною діяльністю туристичного підприємства / С.Захарін, М.Байков / Молодий вчений. – 2015. - № 9. – С. 50-62.
5. Захарін С.В. Сталий розвиток сфери туристичних послуг: глобальні тенденції, міжнародна взаємодія, уроки для України / Захарін С.В., Соболев В.П., Мельник Ю.Р. // Економічний вісник університету. - 2013. - № 20/3. - С. 297-303.
6. Захарін С.В. Державне регулювання іноземного інвестування / С.В.Захарін // Фінанси України. – 2002. - № 1. – С. 92-101.
7. Субота М.В. Стратегічні орієнтири державної політики стимулювання розвитку курортної діяльності / М.В.Субота // Економічний вісник університету. – 2013. - № 20/2. – С. 353-358.
8. Субота М.В. Інноваційні підходи до стимулювання розвитку курортів / М.В.Субота // Проблеми науки. – 2012. - № 12. – С. 28-32.
9. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу / Т.І.Ткаченко [монографія]. – К.: КНТЕУ, 2009. – 463 с.
10. Туризм в Україні / Державна служба статистики України. [електронний ресурс]. – доступний з: ukrstat.gov.ua

References:

1. Barna M.Y. Osnovni tendencii upravlinnya turistichnoyu diyal'nistyu v Ukraïni / M.YU.Barna, I.I.Tuchkovs'ka // Pidpriemnictvo i torgivlya. – 2016. – Vip.20. – S. 5-8.
2. Gerasimenko V.G. Upravlinnya nacional'nim turizmom v konteksti mizhnarodnogo dosvidu / V.G.Gerasimenko, S.S.Galasyuk // Visnik DITB. - 2008. – Vip. 12. – S. 160-167.

3. Zakon Ukraïni «Pro turizm» [elektronnij resurs]. – dostupnij z: rada.gov.ua
4. Zakharin S.V. Formuvannya intelektual'nogo kapitalu yak orientir upravlinnya komercijnoyu diyal'nistyu turistichnogo pidpriemstva / S.Zaharin, M.Bajkov / Molodij vchenij. – 2015. - № 9. – S. 50-62.
5. Zakharin S.V. Stalij rozvitok sferi turistichnih poslug: global'ni tendencii, mizhnarodna vzaemodiya, uroki dlya Ukraïni / Zaharin S.V., Sobol' V.P., Mel'nik YU.R. // Ekonomichnij visnik universitetu. - 2013. - № 20/3. - S. 297-303.
6. Zakharin S.V. Derzhavne reguluvannya inozemnogo investuvannya / S.V.Zaharin // Finansi Ukraïni. – 2002. - № 1. – S. 92-101.
7. Subota M.V. Strategichni orientiri derzhavnoï politiki stimulyuvannya rozvitku kurortnoï diyal'nosti / M.V.Subota // Ekonomichnij visnik universitetu. – 2013. - № 20/2. – S. 353-358.
8. Subota M.V. Innovacijni pidhodi do stimulyuvannya rozvitku kurortiv / M.V.Subota // Problemi nauki. – 2012. - № 12. – S. 28-32.
9. Tkachenko T.I. Stalij rozvitok turizmu: teoriya, metodologiya, realiï biznesu / T.I.Tkachenko [monografiya]. – K.: KNTEU, 2009. – 463 s.
10. Turizm v Ukraïni / Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni. [elektronnij resurs]. – dostupnij z: ukrstat.gov.ua.

УДК 911.3: 791.9

Ганчукова Олександра Володимирівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: ganchukova@gmail.com

Мотузенко Олена Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

Петліна Дарина Вадимівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: daryna.petlina@gmail.com

Кузнєцова Оксана Вікторівна

Асоціація «Туризм Одеси», м. Одеса,
Україна, e-mail: welcome2ods@gmail.com

ФЕСТИВАЛЬНА ДІЯЛЬНОСТІ У ЕНОГАСТРОНОМІЧНОМУ ТУРИЗМІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Мета. Аналіз фестивальної діяльності в Україні у сфері еногастрономічного туризму та рекреації, їх територіальна диференціація та вплив на розвиток соціуму та дестинацій.

Методика. На засадах загальнонаукових аналітичних та логічних (порівняльних) методів досліджено інформаційні масиви даних у сфері еногастрономічного туризму та рекреації, визначено особливості впливу фестивальної діяльності у еногастрономічному туризмі на суспільство та територію регіону, на основі методів графічної візуалізації проведено систематизацію еногастрономічних фестивалів в Україні.

Результати. Описано особливості впливу фестивальної діяльності у рамках еногастрономічного туризму. Створено Календар еногастрономічних фестивалів в Україні за 2018 рік, як маркетинговий інструмент для створення еногастрономічної туристичної пропозиції та її просування.

Наукова новизна. Визначено специфіку впливу фестивальної діяльності у сфері еногастрономічного туризму на суспільство і територію регіону, досліджено територіальну диференціацію фестивальної діяльності у сфері еногастрономічного туризму в Україні.

Практична значимість полягає у тому, що врахування впливу фестивальної діяльності на суспільство та територію регіонів України у сфері еногастрономічного туризму може вивести галузь на якісно новий рівень формування туристичної пропозиції, сприяти створенню сучасного конкурентноспроможного туристичного продукту в еногастрономічному туризмі.

Ключові слова: територія, еногастрономія, еногастрономічний туризм, винно-гастрономічний туризм, Календар еногастрономічних фестивалів в Україні.

УДК 911.3: 791.9

Ганчукова Александра Владимировна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина, e-mail: ganchukova@gmail.com

Мотузенко Алена Александровна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина,

e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

Петлина Дарина Вадимовна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,

Кузнецова Оксана Викторовна

Украина, e-mail: daryna.petlina@gmail.com
Ассоциация «Туризм Одессы», г. Одесса,
Украина, e-mail: welcome2ods@gmail.com

ФЕСТИВАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ЭНОГАСТРОНОМИЧЕСКОМ ТУРИЗМЕ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНЫ

Цель. Анализ фестивальной деятельности в Украине в сфере эногастрономического туризма и рекреации, их территориальная дифференциация и влияние на развитие социума и дестинаций.

Методика. На основе общенаучных аналитических и логических (сравнительных) методов исследованы информационные массивы данных в сфере эногастрономического туризма и рекреации, определены особенности влияния фестивальной деятельности в эногастрономическом туризме на общество и территорию региона, на основе методов графической визуализации проведена систематизация эногастрономических фестивалей в Украине.

Результаты. Описаны особенности влияния фестивальной деятельности в рамках эногастрономического туризма. Создан Календарь эногастрономических фестивалей в Украине за 2018, как маркетинговый инструмент для создания эногастрономического туристического предложения и его продвижения.

Научная новизна. Определена специфика влияния фестивальной деятельности в сфере эногастрономического туризма на общество и территорию региона, исследовано территориальную дифференциацию фестивальной деятельности в сфере эногастрономического туризма в Украине.

Практическая значимость заключается в том, что учет влияния фестивальной деятельности на общество и территорию регионов Украины в сфере эногастрономического туризма может вывести отрасль на качественно новый уровень формирования туристического предложения, способствовать созданию современного конкурентоспособного туристического продукта в эногастрономическом туризме.

Ключевые слова: территория, эногастрономия, эногастрономический туризм, винно-гастрономический туризм, Календарь эногастрономических фестивалей в Украине.

UDC 911.3: 791.9

Hanchukova Oleksandra Volodymyrivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: ganchukova@gmail.com

Motuzenko Olena Oleksandrivna,
PhD in Geography, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
o.motuzenko@mbfnabat.org

Petlina Daryna Vadymivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: daryna.petlina@gmail.com

Kuznetsova Oksana Viktorivna

Odessa Tourism Association, Odessa,
Ukraine, e-mail: welcome2ods@gmail.com

FESTIVAL ACTIVITIES IN THE ENOGASTRONOMIC TOURISM: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE

Aim. Analysis of the festival activities in Ukraine in the field of enogastronomic tourism and recreation, their territorial differentiation and influence on the development of society and destinations.

Methodology. Based on general scientific, analytical and logical (comparative) methods, information data sets in the field of enogastronomic tourism and recreation were studied, determined the peculiarities of the influence of festival activities in enogastronomic tourism on society and the territory of the region, systematized gastronomic festivals in Ukraine based on graphic visualization methods.

Results. Described the features of the influence of the festival activity in the framework of enogastronomic tourism. Created a calendar of enogastronomic festivals in Ukraine for 2018 as a marketing tool for creating an enogastronomic tourist offer and its promotion.

Scientific novelty. Determined specific character of the influence of the festival activity in the field of enogastronomic tourism on the society and territory of the region, investigated the territorial differentiation of the festival activity in the field of enogastronomic tourism in Ukraine.

The practical significance lies in the fact that taking into account the influence of the festival activity on the society and territory of the regions of Ukraine in the field of enogastronomic tourism can lead the industry to a qualitatively new level of tourism offer formation, contribute to the creation of a modern competitive tourism product in enogastronomic tourism.

Keywords: territory, enogastronomy, enogastronomic tourism, wine-gastronomic tourism, calendar of enogastronomic festivals in Ukraine.

Постановка проблеми. Туризм в Україні розвивається у досить складних економічних умовах з використанням моделей розвитку, спрямованих лише на збільшення кількісних показників (без поліпшення якості) розвитку галузі, тобто отримання прибутків будь-якою ціною та ігнорування принципів сталого розвитку, що призводить до нераціонального використання та виснаження туристсько-рекреаційних ресурсів країни. Одночасно, такий важливий ресурс, як гастрономія та вино (еногастрономія) у більшості випадків залишається в Україні поза фокусом уваги, хоча міжнародний досвід свідчить, що вони виступають об'єктивною передумовою успішного розвитку як національного, так і міжнародного туризму. Статистичні дані свідчать, що 88,2% DESTINATION вважають гастрономію стратегічним елементом у визначенні свого іміджу та бренду. За оцінками Всесвітньої асоціації їжі та подорожей, гастрономічний туризм сприяє надходженню 150 млрд. доларів щорічно [9].

Фестивальну діяльність слід вважати одним з ефективних засобів просування еногастрономії. Тому, важливим є питання дослідження впливу еногастрономічних фестивалів на розвиток DESTINATION (локального та регіонального рівнів), підвищення якості організації фестивалів та створення системи маркетингових заходів щодо їх популяризації. На теперішній час в Україні гостро відчувається брак інформаційної забезпеченості фестивальної діяльності у сфері еногастрономічного туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження винного та гастрономічного туризму вже давно популярні в англomовному світі. Одними з перших, хто почав широко висвітлювати важливість цього швидко зростаючого напрямку туристичної галузі були Майкл Холл і Ліз

Шарплз у своїй книзі «Продовольчі та винні фестивалі та події навколо світу» [3]. Продукти харчування та вино, а також свята та події відіграють важливу роль у розвитку та регенерації сільських місцевостей і міст, а наслідки цих подій можуть мати значний вплив на соціальному, політичному, економічному та екологічному рівні. Їх книга визнає розвиток еногастрономічних фестивалів як частину регіональних і національних стратегій розвитку туризму та використовує міжнародні тематичні дослідження для ілюстрації практики та контекстуальної теорії. Австралійська дослідниця Анн-Мари Хеде розглядає приклади того, як дестинації адаптують івент стратегії для розвитку економіки та гастронімічного туризму [4]. Італійські науковці Алессіо Кавіккі та Крістіна Сантіні розглядають питання еногастрономії в Європі з точки зору зацікавлених сторін, досліджують позитивні та негативні впливи еногастрономічних івентів; виокремлюють найкращі практики для максимізації переваг, які виникають внаслідок івентів. Значну увагу автори приділяють дослідженню ролі місцевих спільнот, розповсюдженню знань, ефективності впливу івентів на формування споживчої свідомості щодо місцевої продукції, а також чинникам, які допомагають або перешкоджають успіху еногастрономічних івентів [5]. Дженніфер Лаінг, Варвік Фрост і Меліса Кеннеді розглядають еногастрономічні фестивалі та фермерські ринки як досить новий і все більш популярний інструмент розвитку гастрономічної індустрії [6].

Дослідження винного та гастрономічного туризму в Україні – це відносно молодий напрям, який набув активного розвитку протягом останніх десяти років. Питання теорії розвитку еногастрономічного туризму висвітлюються у роботах Мотузенко О. О., Басюк Д. І., Домарецького В. О., Рудневої М., Чернової Г. В., Петліної Д. В. та інших.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Еногастрономія, яка історично виступає одним із найголовніших компонентів територіальної ідентичності народів, їх стилю життя, в останні роки стрімко набуває значення об'єкту туристичного тяжіння та одного з основних індикаторів у процесі брендингу туристичних дестинацій. Туристична діяльність, що одночасно поєднана з виноградарством і виноробством, та включає етнокультурні традиції харчування, представлена таким видом туризму як еногастрономічний (винно-гастрономічний), що став унікальною можливістю регіонального розвитку для багатьох країн. Еногастрономія виступає важливою складовою туристсько-рекреаційного потенціалу території, джерелом формування її ідентичності, а еногастрономічні об'єкти – об'єктами туристичного тяжіння. У зв'язку з цим необхідно приділити особливу увагу дослідженню інтеграційних процесів між гастрономією та туристсько-рекреаційною діяльністю.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз фестивальної діяльності в Україні у сфері еногастрономічного туризму та рекреації, її територіальна диференціація та вплив на розвиток соціуму та дестинацій.

Виклад основного матеріалу. За даними дослідження, проведеного організацією Великі винні столиці (Great Wine Capitals), виноробні підприємства стверджують, що в середньому 19,5% їх доходів надходить безпосередньо від винного туризму. При чому 68% респондентів виноробної промисловості заявляють, що їхня діяльність у сфері винного туризму є «фінансово життєздатною» [7]. Також, експерти з туризму зазначають, що сегмент винного туризму щорічно зростатиме на 7-12% [2].

Загалом, гастрономічний туризм має на меті знайомство з особливостями місцевих продуктів, історією і традиціями їх виробництва та споживання, а також можливість відвідання різноманітних пов'язаних тематичних івентів (фестивалів, конкурсів, майстер-класів). Вино, яке віднесено до продуктів харчування у провідних виноробних країнах, є одним з ключових елементів гастрономічних івентів. Еногастрономічні фестивалі відіграють важливу роль в ознайомленні туристів з місцевим колоритом, котрий відкриває особливості автентичної культури дестинації.

У 2012 р. Всесвітня туристична організація опублікувала «Міжнародну доповідь по гастрономічному туризму» (Global Report on Food Tourism, UNWTO, 2012), в якій було представлено широкий аналіз сучасної ситуації в області гастрономічного туризму. Згідно результатів масштабного опитування, 79% респондентів вважають, що гастрономічні події є найбільш важливою складовою гастрономічної туристичної пропозиції, які сприяють розвитку регіону. За ними по зменшенню значущості йдуть гастрономічні маршрути, кулінарні класи, майстер-класи, семінари (62%), фестивалі, ярмарки, виставки, які представляють місцеву продукцію і кухню (59%) і нарешті походи й тури на ринки і харчові підприємства. Опитування також показало, що більшість туристів вважають гастрономічні (еногастрономічні) фестивалі найбільш впливовими гастрономічними подіями [7].

Еногастрономічні івенти (в т.ч. фестивалі) однаково успішно проявляють себе у якості об'єктів туристичного тяжіння як для великих дестинацій (міст, регіонів), так і малих (малі міста та сільська місцевість). Зважаючи на це, необхідно розмежовувати поняття винного туриста та винного рекреанта.

Винні туристи поділяються на декілька категорій:

1) експерт з вина (англ. wine expert), який має глибокі знання про вина, технологію виробництва, винні ландшафти та зацікавлений у відвідуванні виноробень задля дегустації, вивчення та подальшої закупівлі вина; таких туристів називають «енофілами».

2) винний любитель (англ. wine lover) – турист, який любить вина, має певний досвід у дегустації вина, відвідування винних дестинацій і бажає поглибити свої знання;

3) пересічний винний турист (англ. occasional wine tourist, or wine curious), який має поміркований інтерес до вина, задовольняється базовими знаннями про вино, мотивований туром не «винними» причинами, а

виноробні та інші винні атракції розглядає як додаткову туристичну атракцію [2].

4) винний рекреант – це людина з будь якої з вищезазначених категорій, але яка задля задоволення своїх потреб не виїжджає за місце свого постійного проживання або виїжджає на короткочасний період (до 24 годин).

Якщо фокус уваги еногастрономічного фестивалю спрямовано на вино, як основний продукт, а супровід та поєднання вина з іншими гастрономічними продуктами не є темою фестивалю, можливо говорити про винний фестиваль. Необхідно розуміти той факт, що винні фестивалі у сільському та міському (урбаністичному) просторі відрізняються не лише основною часткою відвідувачів, а й загальним впливом на простір (територію) та соціум (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Вплив винних фестивалів на сільський та урбаністичний простір

	Урбаністичний простір	Сільський простір
	Формування рекреаційно-туристичної привабливості міста, стимулювання інтеграційних процесів виноробної, туристичної, сувенірної та ін. галузей	Валоризація території, в т.ч. виноградарських ландшафтів, місцевої автентичної культури та традицій
Споживачі (винний турист/ винний рекреант)	1. Винна рекреація (відтворення фізичних, емоційних і психологічних ресурсів людини). 2. Формування культури споживання вина. 3. Підвищення освітнього рівня споживача (включно із туристичною послугою).	
Організатори / місцеві спільноти	1. Стимулювання попиту. 2. Створення та укріплення іміджу (бренду) продукту, виробника, дистриб'ютора. 3. Створення додаткової вартості продукту. 4. Сприяння формуванню рекреаційно-туристичної привабливості локації фестивалю.	1. Культурний та економічний розвиток дестинації. 2. Валоризація культурного ландшафту. 3. Вплив на продукт (вино) шляхом створення додаткової вартості.
Фестивалі (найкращі практики)	• фестиваль вина в Бордо «Bordeaux Fete le Vin», Франція; • фестиваль вина в Лімасоле «Limassol Wine Festival», Кіпр; • Сицилійський Blues & Wine Soul Festival, Агрідженто, Італія; • фестиваль вина Wurstmarkt, Дюркгейм, Німеччина; • винний фестиваль у Фрайбурзі, Німеччина; • фестиваль домашнього вина, Кохель, Німеччина.	• свято врожаю Сан-Матео в Ріохе, Іспанія; • винна битва (Batalla del Vino) в Аро, Іспанія. • Відкриті підвали (Cantine Aperte), Італія • Мистецтво у Келиху (Arte nel Bicchiere), Італія • Свято «Божоле Нуво» (Beaujolais Nouveau), Божо, Франція

Таким чином, на фестивалі вина в урбаністичному просторі тяжіють винні рекреанти, які бажають розширити свої знання про вино не покидаючи своє місце проживання. Одночасно світовий досвід показує, що багаторічні фестивалі вина, за умов вдалої маркетингової політики їх просування виступають потужними об'єктами туристичного тяжіння та візитівками туристичних destinations на національному рівні. Авторами проаналізовано міжнародний досвід організації еногастрономічних фестивалів, визначено найкращі практики проведення винних івентів у Франції, Італії, Іспанії, Німеччині, на Кіпрі та виявлено позитивні впливи еногастрономічних фестивалів на туристів, місцеві спільноти та, в цілому, на культурний ландшафт destinations (таблиця 1). Якщо розглядати винні івенти у сільській місцевості у зазначених виноробних країнах, то основну частину відвідувачів складають винні туристи. Мотиваційними факторами їхньої подорожі можуть виступати: дегустація та придбання вина, розширення знання про винну destination, еногастрономічний досвід (споживання страв місцевої кухні у поєднанні з винами), досвід участі у святах врожаю, споглядання виноградарських ландшафтів (англ. *experience in rural landscape*), спілкування із місцевими виноробами, вдосконалення культури споживання вина та інше. Проведення винних фестивалів у сільському просторі має переваги як і для споживачів (винних туристів і рекреантів), так і для місцевих спільнот, котрі можуть виступати організаторами цих івентів. Споживання вина в районах його безпосереднього виробництва, тобто його локалізаційні особливості, є основою пропаганди туристичних можливостей переважно сільської місцевості, і є шляхом популяризації умов і можливостей регіонів виноробства щодо розвитку туризму через культуру споживання вина. Еногастрономічна туристична пропозиція має комплексний характер: до дегустації вина долучаються страви національної кухні, оглядові екскурсії, ознайомлення з архітектурою, культурою, історією, природою та сьогоденням певної destinations, що сприяє валоризації території в цілому. Важливим для місцевих спільнот є усвідомлення того факту, що виноградарсько-виноробні ландшафти належать до найбільш атрактивних ландшафтів для туристів. Це означає, що дані ландшафти виступають ресурсом, який може приносити прибуток за умов успішної інтеграції з туристичною та іншими галузями, виступати візитівкою туристичної destinations. Одночасно відбувається процес валоризації і самих виноградарських ландшафтів. Для виноробних підприємств винні фестивалі – гарна можливість привернути увагу до торгової марки, завоювати тривалу прихильність споживача, байерів та збільшити обсяги продажів. За рахунок винних івентів також формується певний імідж території. Таким чином, фестивальна активність місцевих спільнот сприяє як культурному, так й економічному розвитку, вплив якого безпосередньо відображатиметься на ключових продуктах еногастрономічних фестивалів, тобто вині та типових продуктах і стравах. Це дає змогу забезпечити надходження додаткових інвестицій до регіону не тільки у

виноградарсько-виноробну, а також й у супутні галузі (наприклад, індустрію харчових сувенірів). У містах еногастрономічні фестивалі мають значно менш виражену гастрономічну складову, тому часто позиціонуються як винні фестивалі. Головними перевагами проведення винних фестивалів у містах для організаторів таких подій є стимулювання попиту на винну продукцію, формування рекреаційно-туристичної привабливості та іміджу локації, розвиток інфраструктури та послуг, а також створення та укріплення бренду продукту.

Вплив фестивалів на відвідувачів має декілька аспектів: формування культури споживання вина; сприяння відтворенню фізичних, емоційних та психологічних ресурсів та підвищення освітнього рівня споживача-рекреанта або туриста. В районах виноробства культура споживання вина наявна, вона є традицією, в інших регіонах – потребує впровадження через систему певних заходів з пропаганди культурного та відповідального споживання вина. Тобто головна відмінність у впливі винних фестивалів на соціум у тому, що фестивалі у сільському просторі підвищують культурний рівень за рахунок валоризації території (перш за все виноградарських ландшафтів) та місцевих культурних традицій, які людина у місті не може споглядати в автентичному середовищі.

Відповідно до аналізу українських фестивалів вина впродовж 2018 року на основі відкритих інтернет джерел та соціальних мереж, авторами створено інфографічну модель – Календар еногастрономічних фестивалів в Україні на 2018 р. (рис.1), у який увійшли 44 івенти. Такий зведений формат інформації було зроблено вперше по тематичним (еногастрономічним) подіям з прив'язкою до часового та територіального аспектів. На основі даного аналізу було виявлено наступні тенденції: у фестивальній діяльності спостерігається як динаміка (за рахунок створення нових фестивалів, таких як Silpo Wine Fest у Києві, Sumy Wine Fest у Сумах та фестиваль «Галицька лоза» у Львові та ін., частка яких становить 31,8 %), так і сталість (фестивалі, які проходять останні 3-5 років становлять 34,1 %, так само як і частка фестивалів, що проводяться більше 5 років поспіль – 34,1 %). Найбільша кількість фестивалів проводиться у Києві, а також у Закарпатській та Одеській областях у межах Закарпатського та Одеського причорноморського регіонів винного туризму (рис. 2). Для прикладу можна розглянути фестивальну діяльність у Одеському причорноморському регіоні. Регіон відомий своєю різноманітністю смаків, тому що тут проживає понад 150 народностей. В останні роки практично в усіх адміністративних районах у межах регіону проходять еногастрономічні фестивалі. Якщо раніше це були свята місцевого значення, то зараз місцеві спільноти почали їх розглядати і як засіб залучення туристів та складову бренду туристичної дестинації. Найбільший з винних фестивалів – BOLGRAD WINE FEST, який проходить уже восьмий рік поспіль. Для нього характерна позитивна динаміка розвитку організаційної структури, розширення атракцій

(наприклад, на фестивалі 2018 р. прямо на площі з пізнього винограду робили вино).

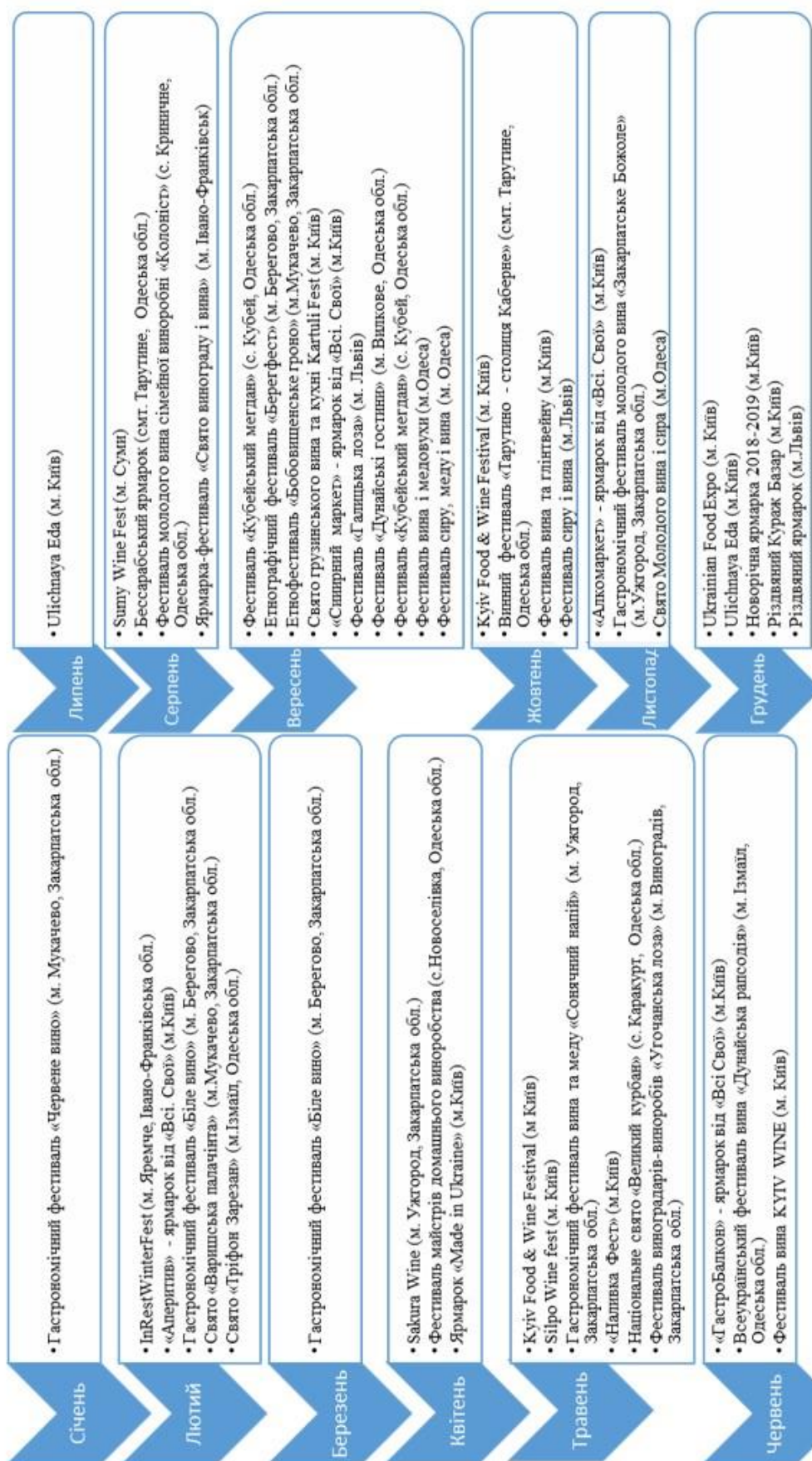

Рис. 1. Календар еногастрономічних фестивалів в Україні на 2018 р.

Рис. 2. Еногастрономічні фестивалі України за 2018 р.

Також, у вересні 2018 р. у Вилково проходив уперше еногастрономічний фестиваль «Дунайський гостини», у межах якого органічно було поєднано винні та гастрономічні локальні традиції, створено гучний інформаційний посил, встановивши рекорд з приготування 5 тон знаменитої «Вилківської юшки». Щорічні фестивалі стають об'єктами туристичного тяжіння та починають приваблювати увагу не тільки індивідуальних туристів, а й туристичних операторів, які успішно збирають туристичні групи. Крім того, такі фестивалі беруть участь в туристичних виставках, рекламуючи себе. Місцеві спільноти починають розуміти, що речі, які для них є звичними, для жителів міст та інших регіонів – дивина, і це можна продавати, на цьому можна будувати розвиток туристичних маршрутів.

Одночасно необхідно зазначити, що в деяких регіонах існує проблема із маркетинговими заходами та рекламою еногастрономічних фестивалів, адже на локальному рівні проводиться велика кількість винних та гастрономічних івентів, проте про них майже немає інформації у вільному доступі. Тому є потреба у введенні маркетингових стратегій, завдяки яким еногастрономічна фестивальна діяльність буде позиціонувати себе не лише як інноваційні та промоційні заходи, а й запроваджуватиме ставлення до них, як до способів залучення інвестицій, формування культури споживання вина і загальної культури харчування. Загалом, еногастрономічні фестивалі та івенти дають змогу виноробам вивести свою продукцію на якісно новий рівень, представляти її більш

ширшій, але все ще цільовій аудиторії, та поширювати культуру харчування і споживання вина.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Внаслідок інтеграційної взаємодії туризму з виноградарсько-виноробною галуззю та іншими галузями виробництва харчової продукції та гастрономією в Україні динамічними темпами формується сектор еногастрономічного туризму. Еногастрономічні фестивалі в Україні виступають однією з найбільш атрактивних форм організації еногастрономічної туристичної пропозиції та регіональному та локальному рівнях. Вплив еногастрономічних фестивалів простежується у наступному:

- виступають ефективною організаційною формою для формування попиту на еногастрономічний туристичний продукт;
- виступають унікальним майданчиком для прояву інтеграційної взаємодії виноградарсько-виноробної, туристичної та інших супутніх галузей та створення нової туристичної еногастрономічної пропозиції;
- сприяють нівеляції впливу фактору сезонності у рекреації та туризмі як у сільській місцевості, так і в містах;
- сприяють створенню додаткової вартості на вино та інші супутні харчові продукти, які позиціонуються на фестивалі;
- виступають ефективними інструментами валоризації території (або локації) та брендингу дестинацій.

Подальші розвідки у сфері організації фестивальної діяльності у еногастрономічній рекреації та туризмі слід фокусувати на розробці маркетингових стратегій спрямованих на комплексне поєднання професійної організації еногастрономічних івентів із просуванням певного продукту у контексті валоризації території. Таке поєднання має базуватися на встановленні безпосереднього контакту між продуктом (вино та гастрономія) та аудиторією у межах певного простору, тобто створення між ними емоційного зв'язку, на чому згодом необхідно здійснювати брендинг дестинації.

Список використаних джерел:

- 1.Геде А.М. Фестивалі харчування та вина: зацікавлені сторони, довгострокові наслідки та стратегії успіху // Фестивалі та свята у світі: розвиток, управління та ринки. – 2008. – С. 85-100
- 2.Кавіккі А., Сантіні К. (ред.). – Продовольчі та винні заходи в Європі: підхід зацікавлених сторін. – Routledge, 2014
- 3.Лейн Дж., Фрост У., Кеннеді М. Фестивалі продуктів харчування та вина як сільські визначні події // Routledge Довідник фестивалів. - Routledge, 2018. – С. 283-294
- 4.Петліна Д. В. Аналіз міжнародного досвіду розбудови еногастрономічного туризму (освітній та організаційний аспекти) у контексті розвитку виноградарських та виноробних територій України / Дарина Вадимівна Петліна // Географія та туризм. – 2016. – № 38. – С. 81–90.
- 5.Холл С. М., Шарплз Л. Продовольчі та винні фестивалі та події навколо світу: розвиток, управління та ринки. – Routledge, 2008.
- 6.Чернова Г. В. Особливості розвитку винного туризму в Україні // Вісник інституту педагогічної освіти. Серія географічна. Випуск 1 (2012): Матеріали четвертої Міжнародної науково-практичної конференції «Еко- і агротуризм: перспективи розвитку на регіональному та локальному рівнях», м. Рівне, Україна, 29-30 березня 2012. – С. 166-174

7. Глобальний звіт про продовольчий туризм. Доповіді АМ: Випуск 4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/amreports4-foodtourism.pdf>
8. Результати дослідження винного туризму. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://winetourismconference.org/from-the-organizers/wine-tourism-survey-results/>
9. Світова Продовольча Туристична Асоціація. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://worldfoodtravel.org/>

Список использованных источников:

1. Геде А.М. Фестивали питания и вина: заинтересованные стороны, долгосрочные последствия и стратегии успеха // Фестивали и праздники в мире: развитие, управление и рынки. — 2008. — С. 85-100
2. Кавикки А., Сантини К. (ред.). — Продовольственные и винные события в Европе: подход заинтересованных сторон. — Routledge, 2014
3. Лейн Дж., Фрост В., Кеннеди М. Фестивали продуктов питания и вина как сельские выдающиеся события // Routledge Справочник фестивалей. — Routledge, 2018. — С. 283-294
4. Петлина Д. В. Анализ международного опыта развития эногастрономического туризма (образовательный и организационный аспекты) в контексте развития территорий виноградарства и виноделия в Украине / Дарина Вадимовна Петлина // География и туризм. — 2016. — № 38. — С. 81–90.
5. Холл С. М., Шарплз Л. Продовольственные и винные фестивали и события вокруг света: развитие, управление и рынки. — Routledge, 2008.
6. Чернова Г. В. Особенности развития винного туризма в Украине // Вестник института педагогического образования. Серия географическая. Выход 1 (2012): Материалы четвертой Международной научно-практической конференции «Эко- и агротуризм: перспективы развития на региональном и локальном уровнях», г. Ровно, Украина, 29-30 марта 2012. — С. 166-174.
7. Глобальный отчет о продовольственном туризме. Доклады АМ: Выход 4. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/amreports4-foodtourism.pdf>
8. Результаты исследования по винному туризму. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://winetourismconference.org/from-the-organizers/wine-tourism-survey-results/>
9. Мировая Продовольственная Туристическая Ассоциация. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://worldfoodtravel.org/>

References:

1. Hede A. M. Food and wine festivals: Stakeholders, long-term outcomes and strategies for success // Food and wine festivals and events around the world: Development, management and markets. — 2008. — С. 85-100
2. Cavicchi A., Santini C. (ed.). — Food and wine events in Europe: A stakeholder approach. — Routledge, 2014
3. Laing J., Frost W., Kennedy M. Food and wine festivals as rural hallmark events // The Routledge Handbook of Festivals. — Routledge, 2018. — С. 283-294
4. Petlina D. V. Analysis of International Experience in Building Enogastronomic Tourism (Educational and Organizational Aspects) in the Context of Development of Winegrowing and Winemaking Territories in Ukraine / Daryna Vadymivna Petlina // Geography and Tourism. — 2016. — № 38. — S. 81–90.
5. Hall C. M., Sharples L. Food and wine festivals and events around the world: Development, management and markets. — Routledge, 2008.
6. Chernova G.V. Characteristics of wine tourism development in Ukraine // Journal of the Institute of Pedagogical Education. Geography edition. Edition 1 (2012): Materials from the Fourth International Scientific Conference "Eco- and agro-tourism: prospects for development at the regional and local level", Rivne city, 29-30 March 2012. — P. 166-174
7. Global Report on Food Tourism. AM Reports: Volume four. — Access mode: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/amreports4-foodtourism.pdf>
8. Wine Tourism Survey Results. — Access mode: <https://winetourismconference.org/from-the-organizers/wine-tourism-survey-results/>
9. World Food Tourism Association. — Access mode: <http://worldfoodtravel.org/>

УДК 911.3

Пендерецький Орест Володимирович,
кандидат технічних наук, доцент

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО РЕСУРСІВ ДЛЯ ПОТРЕБ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Мета: висвітлити теоретичні та прикладні аспекти проблематики рекреаційно-туристичних ресурсів Карпатського регіону для потреб розвитку агропромислового туризму.

Методика: В дослідженні використовувалися методи порівняння та узагальнення, логічні методи, метод експертних оцінок, моделювання, економіко-статистичні методи.

Результати: розкрита політики збереження, відтворення та ефективного використання рекреаційно-туристичних ресурсів Карпатського регіону для формування агропромислового туризму в контексті збалансованого використання природних ресурсів, відтворення природних екосистем, підтримки їх цілісності, покращення екологічної ситуації для забезпечення гармонійного розвитку і підвищення якості життя населення регіону.

Наукова новизна: Основні положення дослідження представляють собою певний внесок в розуміння питання взаємозв'язку економічного розвитку і екологічної безпеки, використання рекреаційно-туристичних ресурсів для розвитку відповідних видів туризму.

Практична значимість: Можливе використання положень і висновків дослідження в якості теоретичної бази для розробки власних методик оцінки ефективності в конкретних видах туризму. Отримані дані можна використовувати для прогнозу доцільності розвитку видового туризму певного регіону.

Ключові слова: Карпатський регіон, агропромисловий туризм, рекреаційно-туристичні ресурси, економічний розвиток, екологічна безпека.

УДК 911.3

Пендерецький Орест Владимирович,
кандидат технических наук, доцент

Ивано-Франковский национальный
технический университет нефти и газа, г.
Ивано-Франковск, Украина,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

АНАЛИЗ РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ДЛЯ НУЖД РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ТУРИЗМА В КАРПАТСКОМ РЕГИОНЕ

Цель: осветить теоретические и прикладные аспекты проблематики рекреационно-туристических ресурсов Карпатского региона для нужд развития агропромышленного туризма.

Методика. В исследовании использовались методы сравнения и обобщения, логические методы, метод экспертных оценок, моделирования, экономико-статистические методы.

Результаты: раскрыта политики сохранения, воспроизводства и использования рекреационно-туристических ресурсов Карпатского региона для формирования агропромышленного туризма в контексте сбалансированного использования природных ресурсов, воспроизводства природных экосистем, поддержания их целостности, улучшение экологической ситуации для обеспечения гармоничного развития и повышения качества жизни населения региона .

Научная новизна. Основные положения исследования представляют собой определенный вклад в понимание вопроса взаимосвязи экономического развития и экологической безопасности, использования рекреационно-туристических ресурсов для развития соответствующих видов туризма.

Практическая значимость: Возможно использование положений и выводов исследования в качестве теоретической базы для разработки собственных методик оценки эффективности в конкретных видах туризма. Полученные данные можно использовать для прогноза целесообразности развития видового туризма определенного региона.

Ключевые слова: Карпатский регион, агропромышленный туризм, рекреационно-туристические ресурсы, экономическое развитие, экологическая безопасность.

UDC 911.3

Penderecki Orest Vladimirovich,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of
Oil and Gas, m. Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

ANALYSIS OF RECREATIONAL AND TOURIST RESOURCES FOR THE NEED FOR AGRICULTURAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION

The purpose of the study is to highlight theoretical and applied aspects of the issues of recreation and tourism resources of the Carpathian region for the needs of development of agro-industrial tourism.

Methods: The study used methods of comparison and generalization, logical methods, method of expert assessments, modeling, econometric and statistical methods.

Results: the policy of preservation, reproduction and effective use of recreational and tourist resources of the Carpathian region for the formation of agro-tourism in the context of balanced use of natural resources, restoration of natural ecosystems, maintenance of their integrity, improvement of the ecological situation for ensuring harmonious development and improving the quality of life of the population of the region are revealed.

Scientific novelty: The main provisions of the study represent a definite contribution to understanding the relationship between economic development and environmental safety, the use of recreational and tourist resources for the development of appropriate types of tourism.

Practical significance: It is possible to use the provisions and conclusions of the study as a theoretical basis for developing their own methods for assessing the effectiveness of specific types of tourism. The obtained data can be used to predict the expediency of tourism development in a particular region.

Key words: Carpathian region, agro-industrial tourism, recreational and tourist resources, economic development, ecological safety.

Постановка проблеми. Тіла й сили природи, які використовуються або можуть бути використані людьми, належать до природних ресурсів. Категорія «природні ресурси» передусім вказує на безпосередній зв'язок природи з господарською діяльністю людини. Так, нафта стала розглядатися як ресурс менше 150 років тому, а уран – лише декілька десятків років, хоча обидва елементи були частиною природи тисячі років до цього. Співвідношення між елементами природи та природними ресурсами може бути охарактеризована з допомогою кіл Ейлера, де кожне коло позначає обсяг поняття. У взаємодії суспільства і природи добре видно наступну тенденцію: все більша частина елементів природи переходить у клас природних ресурсів. Критерії включення елементів природи в природні ресурси: 1) існування відповідної потреби людини; 2) наявність знань, що оцінюваний елемент природи може задовольнити відповідну потребу; 3) наявність технології задоволення відповідної потреби з допомогою оцінюваного елемента природи. Економічна ж доцільність використання окремих елементів природи служить критерієм для поділу природних ресурсів на фактичні (економічно доступні) і потенційні (економічно недоступні). Розуміння цього дозволить правильно відповісти на питання: чи в Україні є достатньо родовищ нафти для забезпечення відповідного попиту? Чи у Львові може бути достатньо води для якісного забезпечення потреб населення? І в одному, і в другому випадку відповідь може звучати позитивно. Але це позитивна відповідь з технічної точки зору, оскільки як українська нафта, так і львівська вода матимуть занадто високу ціну: більшість їхніх запасів є економічно недоступні, хоча з технічної точки зору вони можуть бути видобуті. Аналогічно можна говорити про родовища золота на Закарпатті: отримання з них золота обходиться дорожче від його ринкової ціни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найновіших досліджень і публікацій з окресленої теми слід насамперед назвати дослідження В.С. Кравціва, Ю.І. Стадницького, У.Я. Садового, С.Л. Шульца, Є.Ю. Колосінського.

Визначення невирішених сторін проблеми. У сучасних умовах проведення децентралізації державного управління та підвищення ролі місцевого самоврядування виникає необхідність у забезпеченні соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах. Карпатський регіон (Закарпатська, Івано_Франківська, Львівська і Чернівецька області) є важливою складовою господарського комплексу України. Специфічні чинники геополітичного і геоекономічного розташування цього регіону якісно відрізняють його від інших регіонів України. Ураховуючи сучасні тенденції внутрішньорегіональної та міжнародної інтеграції України, особливої актуальності набуває потреба в проведенні комплексного дослідження розвитку відповідних видів туризму Карпатського регіону (на прикладі агропромислового туризму).

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Суспільно-політичні й економічні трансформації в Україні, усе більша її інтегрованість у світовий економічний простір зумовлюють нові погляди на цілі та механізми суспільного розвитку, характер виробничих відносин у різних сферах господарського життя, роль і місце ресурсних факторів у процесі виробництва, забезпечення належних умов життєдіяльності людей. Нові погляди стосуються і такої важливої сфери забезпечення життєдіяльності соціуму, як природокористування.

Виклад основного матеріалу. Для Карпатського регіону України, який включає територію Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей площею 5660,7 тис. га (9,4% території держави) і є справжньою природною перлиною нашої країни, де зосереджено 22% лісів, 26% земель природно-заповідного фонду, формується 36% водних ресурсів річкового стоку, розташовано 42% унікальних і рідкісних родовищ підземних мінеральних вод, притаманні несприятливі природно-господарські особливості: низькі питомі показники забезпечення орними землями, погіршена транспортна доступність, ускладнені для господарювання кліматичні й гідрологічні умови. Переважно вони зумовили те, що гірські території поступаються рівнинним за рівнем економічного розвитку. В умовах відкритого ринку праці таке становище призводить до депопуляційних тенденцій і ставить під загрозу збереження своєрідного етнокультурного середовища гір.

Метою політики збереження, відтворення та ефективного використання природних ресурсів Карпатського регіону є збалансування та оптимізація використання природних ресурсів, відтворення природних екосистем, підтримка їх цілісності, покращення екологічної ситуації для забезпечення гармонійного розвитку і підвищення якості життя населення регіону. Важливо підкреслити, що в основу політики природокористування в регіоні покладається двоєдине завдання: ефективно використати природно-ресурсний потенціал з орієнтацією на максимум кінцевих соціальних та економічних ефектів місцевому населенню, не допускаючи при цьому негативних екологічних наслідків, зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

Досягнутий рівень освоєння природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону можна відобразити через оцінку використовуваного природного капіталу. Методологія такої оцінки на основі методики Світового Банку у науковій літературі пропонується¹. Вона дозволяє продемонструвати безпосередні економічні ефекти від використання природних ресурсів регіону за вартістю отриманої первинної продукції сільського господарства, доходів від реалізації деревини та інших продуктів лісу, видобутої мінеральної сировини, доходів рекреаційної галузі тощо. Результати такої оцінки відображені у табл. 1

Більш об'єктивною буде економічна оцінка використовуваного природного капіталу через показники валової доданої вартості у

природоексплуатуючих сферах економічної діяльності. Результати такої оцінки відображено у табл. 2.

Таблиця 1

Оцінка використовуваного природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону, млн.. грн. [1].

Сфери економічної діяльності	Область				Карпатський регіон
	Закарпатська	Івано- Франківська	Львівська	Чернівецька.	
Добувна промисловість	98,9	898,6	1200,0	35,6	2233,1
Переробна промис- ловість, виробництво та розподілення електро- енергії, газу та води**	878,0	3897,9	14639,3	589,3	20004,5
Сільське господарство	2153,0	1988,3	4181,4	2129,1	10451,8
Лісове господарство	199,2	215,9	334,6	199,9	949,6
Рекреаційна сфера	301,6	229,7	1644,0	31,7	2207,0
Рибальство, рибництво, будівництво водних споруд	7,5	27,0	9,1	100,5	144,1
Разом	3638,2	7257,4	22008,4	3086,1	35990,1

Таблиця 2

Оцінка використовуваного природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону, млн. грн. [1].*

Сфери економічної діяльності	Області				Карпатський регіон
	Закарпатська	Івано- Франківська	Львівська	Чернівецька	
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1656	1788	3104	1488	7976
Добувна промисловість	48	952	707	17	1724
Переробна промисловість	219	1125	2415	95	3854
В-во та розподілення елек- троенергії, газу та води***	31	37	895	78	1041
Рекреаційна сфера	175	140	820	32	1167
Рибальство, рибництво	2	2	9	2	15
Разом	2131	4044	7950	1712	15837

У Карпатському регіоні України спостерігається активізація екологічно несприятливих явищ – загрозливі й катастрофічні паводки, ерозія ґрунтів, забруднення поверхневих і підземних вод, вітровали, ураження лісів шкідниками та хворобами. Не оптимальною через значне зменшення покритої лісом площі є структура земельного фонду. Разом з тим, Карпатський регіон України володіє вагомим потенціалом для подальшого розвитку, включаючи природно-ресурсний. Завданням цієї книги є розкриття особливостей екологічного стану території Карпатського регіону України та шляхів його поліпшення, характеристика природно-ресурсного потенціалу, визначення економічних результатів та оцінка перспективних можливостей його використання задля досягнення цілей сталого розвитку регіону.

Кожен регіон володіє специфічним переліком природних факторів й особливостями їх прояву. При цьому можна стверджувати, що для гірських регіонів притаманні специфічні риси у прояві природних факторів та їх впливі на соціально-економічні складові регіональних суспільних систем. Гірські території нашою хуються на непрості виклики в економічному та соціальному зростанні внаслідок складних для розвитку господарства та життєдіяльності населення природних умов і потребують особливої політики регіонального розвитку.

Необхідність особливого комплексного підходу до питань сталого розвитку гірських регіонів визнана міжнародним співтовариством, знаходить відображення у законотворчій та практичній діяльності вітчизняних органів державного управління, підтверджена ратифікованими Україною важливими міжнародними документами, зокрема – Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат (Закон України № 1672–IV (1672–15) від 07.04.2004 р.). Забезпечення комплексного підходу до розв’язання проблем сталого розвитку Карпатського регіону Європи вбачається через інтегрування у національну та регіональну стратегію і політику розвитку окремої політики, орієнтованої конкретно на гірські регіони. До цього закликає Рекомендація 296 (2010) Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатських гір»¹⁴. Такий підхід підтримано в Україні. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.09.2011 р. №896–р передбачено розробку проекту Державної програми сталого розвитку Українських Карпат як складової частини програми Європейського Союзу «Карпатський простір».

Таким чином, проблематика сталого розвитку гірських територій в Україні неухильно трансформується із наукової у практичну площину і потребує відповідних конструктивних напрацювань щодо шляхів та механізмів такого розвитку. Окремі пропозиції за даним напрямком наукових досліджень висвітлювалися раніше, однак на сьогодні уже настав час визначитися з базисними основами, а також практичним змістом основних інструментів досягнення цілей сталого розвитку гірських територій, серед котрих важливе місце слід відвести відповідним

державним й регіональним програмам, а також ключовим механізмам, до котрих, на наш погляд, відносяться механізми державної підтримки їх розвитку разом зі створенням умов для залучення недержавних фінансових та інших ресурсів з метою вирішення регіональних проблем.[4,6].

Таблиця 3

Перелік проектів агропромислового розвитку гірських територій
Львівської області на 2018 - 2022 рр., тис. грн.

Назва ключового заходу	Необхідний обсяг фінансування об'єкта або виконання робіт у 2018 році	Необхідний обсяг фінансування об'єкта або виконання робіт у 2019 році	Необхідний обсяг фінансування об'єкта або виконання робіт у 2020 році	Необхідний обсяг фінансування об'єкта або виконання робіт у 2021 році	Необхідний обсяг фінансування об'єкта або виконання робіт у 2022 році	Необхідний обсяг фінансування об'єкта або виконання робіт у 2018 - 2022 роках
Всього	688 641,5	1 048 936,6	1 408 036,7	1 543 281,0	1 686 540,3	6 378 435,1
Агропромисловий розвиток		14 610,0	14 610,0	11 500,0	11 500,0	66 220,0
Фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу гірських територій на завершальній основі у вигляді виплаток фермерів на реалізацію обсягів	13 000,0					
Деталізація ключового заходу в розрізі об'єктів або виконання робіт						
Фінансова підтримка 35 суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з виробництва продукції сільськогосподарства	2 900,0	2 900,0	2 900,0	2 900,0	2 900,0	14 500,0
Створення сільськогосподарських кооперативів						
Загатали незарешеної продукції, встановлення 8 холодильників та 2 морозильних камер для ягід, грибів тощо	1 100,0	2 310,0	2 310,0			5 720,0
Створення 10 міжгосподарських пунктів в повний комплект обладнання	400,0	800,0	800,0			2 000,0
Будівництво між-господарського пункту	1 200,0	1 200,0	1 200,0	1 200,0	1 200,0	6 000,0
Будівництво між-займачого пункту	1 400,0	1 400,0	1 400,0	1 400,0	1 400,0	7 000,0
Будівництво між-пункту	6 000,0	6 000,0	6 000,0	6 000,0	6 000,0	30 000,0
Створення нових підприємств						
Смолівський район						
Будівництво молочнопереробного комплексу з міні-фермою на 60 голів корів голландської породи у с. Залісське						
Туризм	2 600,0	11 700,0	25 850,0	41 690,0	19 700,0	101 540,0
Розробка, оздоровлення та впровадження шляхів активного туризму і туристичних об'єктів	300,0	1 000,0	1 000,0	1 000,0	700,0	4 000,0
Розробка мобільного додатку із туристичною інформацією	300,0	700,0				1 000,0
Обширення 50 лавок-лоджій та 4 кемпінг-лоджій	500,0	8 000,0	8 000,0	8 000,0	8 000,0	32 500,0
Створення електронного реєстру і туристичних ресурсів. Ідентифікація та паспортизація туристичних об'єктів	500,0	500,0	500,0	500,0		2 000,0
Будівництво туристичної платформи каміонної дороги Скави - Пушчі			14 850,0	15 150,0		30 000,0
Смт Скавицьке, с. Корши, с. Верес, Станіславів, с. Гребені, м. Сколе, с. Стрип'я, с. Релуч, с. Лавишів, всього - 31 джерело	500,0	500,0	500,0	500,0	500,0	2 500,0
Створення 4 ПП в м. Сколе, м. Турка, смт Скавицьке, м. Стрип'я	500,0	1 000,0	1 000,0	1 000,0	500,0	4 000,0
Створення лонг-айпоунку для автотуризму і паркування для автомобілів та великога туристичного автобуса, санітарного ящика для 20 осіб, кемпінгів, ресторанів і локальних сувенірів, крамничої сувенірної майстерні, крамничої і продукційної майстерні фермерів						
Впровадження проекту "Road Station"				15 500,0	10 000,0	25 500,0

Додаток

Таблиця 4

SWOT-аналіз розвитку рекреації і туризму в Карпатському регіоні та можливостей реалізації подальших його перспектив

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
1. Значні потенційні можливості для розвитку рекреації і туризму, що не використовуються. 2. Розвиток лікувально- оздоровчого і гірськолижного туризму, спелеотуризму (Буковина).	1. Нерівномірність розвитку рекреаційно-туристичної сфери: значна територіальна диференціація у господарському використанні рекреаційного потенціалу. 2. Слабка комунікаційна доступність територій, перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях. 3. Невідповідність комфортності та організаційно-економічного механізму функціонування рекреаційної інфраструктури міжнародним нормам і стандартам. 4. Скорочення чисельності сенаторно-курортних, відпочинкових закладів та їх місткості.
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
1. Значний резерв для розширеного розвитку туризму: гірськолижного, екотуризму, пішохідного, сільського зеленого тощо. 2. Залучення приватного сектору до рекреаційно-туристичної діяльності. Розширення присутності на міжнародному ринку туристичних послуг.	1. Посилення рекреаційно-туристичної діяльності у прилеглих конкурентних регіонах: Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія. 2. Вплив кліматичних, еколого-економічних та інших чинників на розвиток рекреаційно-туристичної галузі. 3. Тривала відсутність змін у законодавстві щодо підтримки приватних ініціатив у розвитку туристичної діяльності.

Питання взаємозв'язку економічного розвитку і екологічної безпеки є надзвичайно актуальним уже протягом багатьох років. Підвищений інтерес вчених до цих проблем викликаний тривогою за долю людства в умовах зростання антропогенного тиску на біосферу, що призвело до різкого загострення екологічної ситуації в глобальному масштабі і наблизило суспільство до критичної межі у його стосунках з природою. Тому все більше і більше матеріальних і фінансових ресурсів, які б мали йти на підвищення добробуту людей, спрямовуються на погашення екологічних конфліктних ситуацій. І не дивно, що в різних теоретичних моделях майбутнього розвитку цивілізації питання перспектив взаємодії суспільства і природи фактично зводиться до чисто прагматичної дилеми: або економічний ріст, або екологічна безпека. Безумовно, що це альтернативні варіанти, між якими існують компромісні сценарії розвитку подій. Серед них, мабуть, і треба шукати найбільш оптимальні рішення.

Не дивлячись на певні позитивні моменти у розвитку рекреаційно-туристичного комплексу регіону, ця сфера господарської діяльності продовжує залишатися слабо розвиненою. Як для галузей, які мали б бути за результатами своєї діяльності одними з домінуючих в регіоні, показники їх розвитку є вкрай низькими, що додатково свідчить про невідповідність рівня розвитку рекреаційної сфери тим перспективам, до яких вона має прямувати.

Проведений SWOT – аналіз засвідчив низку проблем і загроз успішного розвитку рекреації і туризму в Карпатському регіоні та можливостей реалізації подальших його перспектив. [1,2].

Сьогочасне використання рекреаційного і туристичного ресурсу регіону є далеким від бажаного, ефективного і оптимального.

Цьому на заваді низка проблем серед яких варто виділити: 1. Нераціональне і непрофільне використання земель оздоровчого і рекреаційного призначення через відсутність затверджених норм рекреаційного навантаження і недосконалість правил надання земель оздоровчого і рекреаційного призначення у користування, слабкість правових регуляторів умов і правил здійснення рекреаційного природокористування.

2. Відсутність розрахованих та затверджених норм екологічно збалансованого рекреаційного навантаження і допустимої рекреаційної місткості курортних і рекреаційно-туристичних територій. 3. Відсутність генеральних планів населених пунктів, віднесених до курортних і рекреаційних, які б враховували норми екологічно збалансованого рекреаційного навантаження і допустимої рекреаційної місткості. 4. Нерівномірність освоєння рекреаційного потенціалу регіону і окремих районів. 5. Складність прослідковування використання рекреаційного ресурсу у галузях через відсутність виокремленого представлення рекреаційних напрямків (наприклад, фунікулерів і підвісних канатних доріг і витягів у електротранспорті, рекреаційних закладів у сфері відпочинку і розваг тощо). 6. Потужності рекреаційно-туристичного комплексу Карпатського регіону недостатні, щоб можна було сьогодні говорити про нього як про профілюючий. 7. Відсутність правового регулювання розвитку сільського «зеленого» туризму. 8. Залучення інвестиційних ресурсів у модернізацію та осучаснення матеріально-технічної бази рекреаційно-туристичної індустрії, особливо у відпочинковій сфері, перебуває на вкрай низькому рівні. 9. Використання сучасних маркетингових і управлінських методів та засобів в рекреаційній сфері є недостатнім. 10. Низький кваліфікаційний рівень як менеджерських працівників, так і обслуговуючого персоналу. 11. Відсутня координована система дій з виведення регіонального рекреаційно-туристичного продукту на світовий ринок. Поряд із популяризацією привабливих рекреаційних і туристичних об'єктів потенційним споживачам не забезпечується можливість оперативного і вільного доступу до необхідної інформації по рекреаційно- туристичних послугах і туристичних фірмах, закладах

розміщення, транспортних можливостях, а також можливостях бронювання місць у готелях і на транспорті у режимі «on-line», про порядок отримання візи, прикордонні та митні процедури, транспортні трансферти, ціни в готелях і на транспорті, відповідність цін якості послуг тощо. Інформаційна складова рекламного забезпечення не забезпечується електронним супроводом із відображенням у інтернет-форматах.

Практичними кроками на шляху виводу рекреаційно-туристичного комплексу Карпатського регіону на заплановані стратегічні позиції можуть стати нові прагматичні підходи до формування інвестиційної політики у цій сфері; розроблення збалансованих довго- і середньострокових програмних заходів з диверсифікації туристичного продукту і регіонального його формування з акцентами на малоосвоєні території; активні пошуки новаторських маркетингових підходів до формування туристичного продукту регіону і окремих курортних і туристичних територій; загальна і різнопланова підтримка розвитку екологічного, культурно-етнічного, релігійного, сільського, екстремального та спортивного, багатoproфільного літнього і зимового спортивного туризму. [1-4].

Висновки. Виходячи з позицій пошуку ефективних чинників раціонального і ефективного використання природних оздоровчих і рекреаційних ресурсів, забезпечення належного розвитку рекреаційно-туристичних комплексів як одного із чинників соціально-економічного розвитку регіонів на державному рівні необхідно вирішити низку питань стосовно розвитку рекреаційно-туристичної сфери та підвищення ефективності використання природного рекреаційного і туристичного ресурсу: розрахувати та затвердити норми екологічно збалансованого рекреаційного навантаження і допустимої рекреаційної місткості курортних і рекреаційно-туристичних територій як обов'язкової умови розроблення і елемента генеральних планів населених пунктів, віднесених до курортних і рекреаційних; удосконалити правові регулятори умов і правил здійснення рекреаційного природокористування, правил надання земель оздоровчого і рекреаційного призначення у користування; розробити і затвердити Державний кадастр природних територій курортів і Державний кадастр природних лікувальних ресурсів; стратегії та програми розвитку рекреаційно-туристичних комплексів регіонів, курортно-оздоровчих територій і туристичних центрів мають розроблятися з урахуванням вимог збалансованого використання природного лікувального, рекреаційного і туристичного ресурсу території та згідно основних вимог затвердженої методики розроблення програмних документів сталого розвитку курортів і туризму.

Список використаних джерел:

1. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 1. Екологічна безпека та природно-ресурсний потенціал / відп. ред. В.С. Кравців. – 2013. – 336 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

2. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 2. Соціально-демографічний потенціал / відп. ред. У.Я. Садова. – 2013. – 454 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
3. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 3. Промисловий потенціал / відп. ред. С.Л. Шульц. – 2013. – 292 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
4. Кравців В. С. Гірська політика: міжнародні акти та світовий досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький ; Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2005. – 50 с.; Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / М. А. Голубець, П. С. Гнатів, М. П. Козловський [та ін.] ; під ред. М. А. Голубця. – Львів : Поллі, 2007. – 288 с.; Кравців В. С. Актуальные вопросы формирования политики устойчивого развития горных территорий в Украине / В. С. Кравців // Экономическое возрождение России. – 2010. – №1(23). – С. 118-125; Жук П. В. Економічні підйоми у забезпеченні сталого розвитку гірських територій України / П. В. Жук // Економіст. – 2011. – №5. – С. 37-40.
5. Перелік проектів будівництва, добудови, реконструкції та капітального ремонту об'єктів соціально-інженерної інфраструктури та реалізація інших стратегічних проектів гірських територій області на 2018 - 2022 рр. // [http://gw1.oblrada.lviv.ua/rada/rishennialor.nsf/52889c345440ab40c2257b55007e8f51/0d5a2738a78db45fc22581fa0050fee1/\\$FILE/565_dod_1.pdf](http://gw1.oblrada.lviv.ua/rada/rishennialor.nsf/52889c345440ab40c2257b55007e8f51/0d5a2738a78db45fc22581fa0050fee1/$FILE/565_dod_1.pdf)
6. Про затвердження плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 вересня 2011 р. № 896-р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

References:

1. Karpats'kyj region: aktual'ni problemy` ta perspektyvy` rozvy`tku : monografiya u 8 tomax / NAN Ukrayiny`. Instytut regional'ny`x doslidzhen`; nauk. red. V.S. Kravciv. – L'viv, 2013. – Tom 1. Ekologichna bezpeka ta pry`rodno-resursnyj` potencial / vidp. red. V.S. Kravciv. – 2013. – 336 s. (Seriya «Problemy` regional'nogo rozvy`tku»).
2. Karpats'kyj region: aktual'ni problemy` ta perspektyvy` rozvy`tku : monografiya u 8 tomax / NAN Ukrayiny`. Instytut regional'ny`x doslidzhen`; nauk. red. V.S. Kravciv. – L'viv, 2013. – Tom 2. Social'no-demografichnyj` potencial / vidp. red. U.Ya. Sadova. – 2013. – 454 s. (Seriya «Problemy` regional'nogo rozvy`tku»).
3. Karpats'kyj region: aktual'ni problemy` ta perspektyvy` rozvy`tku : monografiya u 8 tomax / NAN Ukrayiny`. Instytut regional'ny`x doslidzhen`; nauk. red. V.S. Kravciv. – L'viv, 2013. – Tom 3. Promy`slovyj` potencial / vidp. red. S.L. Shul'cz. – 2013. – 292 s. (Seriya «Problemy` regional'nogo rozvy`tku»).
4. Kravciv V. S. Girs'ka polity`ka: mizhnarodni akty` ta svitovyj` dosvid / V. S. Kravciv, Yu. I. Stadny`cz'kyj ; In-t region. doslidzh. – L'viv, 2005. – 50 s.; Konceptual'ni zasady` stalogo rozvy`tku girs'kogo regionu / M. A. Golubecz`, P. S. Gnativ, M. P. Kozlovs'kyj` [ta in.] ; pid red. M. A. Golubcyu. – L'viv : Polli, 2007. – 288 s.; Kravcy`v V. S. Aktual'nye voprosy formyrovany`ya polytyky` ustojchy`vogo razvyty`ya gornyx terrytoryj` v Ukray`ne / V. S. Kravcy`v // Ekonomycheskoe vozrozhdeny`e Rossy`y`. – 2010. – #1(23). – S. 118-125; Zhuk P. V. Ekonomichni pid-ojmy` u zabezpechenni stalogo rozvy`tku girs'ky`x terytorij Ukrayiny` / P. V. Zhuk // Ekonomist. – 2011. – #5. – S. 37-40.
5. Perelik proektiv budivny`cztva, dobudovy`, rekonstrukciyi ta kapital'nogo remontu ob'yektiv social'no-inzhenernoyi infrastruktury` ta realizaciya inshy`x strategichny`x proektiv girs'ky`x terytorij oblasti na 2018 - 2022 rr. // [http://gw1.oblrada.lviv.ua/rada/rishennialor.nsf/52889c345440ab40c2257b55007e8f51/0d5a2738a78db45fc22581fa0050fee1/\\$FILE/565_dod_1.pdf](http://gw1.oblrada.lviv.ua/rada/rishennialor.nsf/52889c345440ab40c2257b55007e8f51/0d5a2738a78db45fc22581fa0050fee1/$FILE/565_dod_1.pdf)
6. Pro zatverdzhennya planu zaxodiv shhodo sty`mulyuvannya mizhregional'noyi spivp`raci, kooperaciyi ta integraciyi. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 21 veresnya 2011 r. # 896-r. – Rezhy`m dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 379.85:791.6

Годя Іван Михайлович,
кандидат економічних наук

Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна, e-mail: dz2352@gmail.com

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТТЯ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Мета. Метою статті є науково-практичне дослідження стану гастрономічного туризму Закарпаття та окреслення шляхів його подальшого розвитку.

Методика. Методика дослідження полягала у зборі фактичних даних, а також в синтезі та аналізі зібраного статистичного матеріалу, вивченні науково-практичних напрацювань вітчизняних та закордонних фахівців в галузі гастрономічного туризму.

Результат. Висвітлено сучасний стан гастрономічного туризму в Закарпатті та окреслено шляхи його подальшого розвитку, охарактеризовано особливості національних кухонь області, наведено перелік основних гастрономічних турів і фестивалів Закарпаття.

Наукова новизна. Виокремлено деякі об'єкти гастрономічного туризму, які є популярними в області, але не включені в програми турів, фестивалів, свят.

Практична значимість. Рекомендовано розширити географію гастрономічних маршрутів за рахунок гірських районів краю, а з метою урізноманітнення змісту гастрономічних турів збагатити їх атракціями, анімаційними послугами.

Ключові слова: гастрономічний туризм, кулінарний туризм, національна кухня, фестиваль, гастрономічний тур.

УДК 379.85:791.6

Годя Иван Михайлович,
кандидат экономических наук

Ужгородский национальный университет,
г. Ужгород, Украина, e-mail: dz2352@gmail.com

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТЬЯ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Цель. Целью статьи является научно-практическое исследование состояния гастрономического туризма Закарпатья и определение путей его дальнейшего развития.

Методика. Методика исследования заключалась в сборе фактических данных, а также в синтезе и анализе собранного статистического материала, изучении научно-практических наработок отечественных и зарубежных специалистов в области гастрономического туризма.

Результаты. Освещено современное состояние гастрономического туризма в Закарпатье и намечены пути его дальнейшего развития, охарактеризованы особенности национальных кухонь области, приведен перечень основных гастрономических туров и фестивалей Закарпатья.

Научная новизна. Выделены некоторые объекты гастрономического туризма, которые популярны в области, но не включены в программы туров, фестивалей, праздников.

Практическая значимость. Рекомендуются расширить географию гастрономических маршрутов за счет горных районов края, а с целью разнообразия содержания гастрономических туров обогатить их достопримечательностями, анимационными услугами.

Ключевые слова: гастрономический туризм, кулинарный туризм, национальная кухня, фестиваль, гастрономический тур.

Hodia Ivan Mikhailovich,
PhD in Economics

Uzhgorod National University, Uzhgorod,
Ukraine, e-mail: dz2352@gmail.com

GASTRONOMIC TOURISM OF TRANSCARPATHY: CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

Purpose. The purpose of the article is to study the state of gastronomic tourism of Transcarpathia and outline ways of its further development.

Method. The research methodology consisted of collecting actual data, as well as synthesizing and analyzing the collected statistical material, studying the scientific and practical developments of domestic and foreign experts in the field of gastronomic tourism.

Results The current state of gastronomic tourism in Transcarpathia is highlighted and the ways of its further development are outlined, features of national cuisines of the region are described, the list of main gastronomic tours and festivals of Transcarpathia is described.

Scientific novelty. Selected some objects of gastronomic tourism, which are popular in the region, but not included in the programs of tours, festivals, holidays.

Practical significance. It is recommended to expand the geography of gastronomic routes at the expense of mountainous regions of the region, and in order to diversify the content of gastronomic tours, to enrich their attraction, animation services.

Key words: gastronomic tourism, culinary tourism, national cuisine, festival, gastronomic tour.

Постановка проблеми. Сьогодні туризм становить важливу складову в галузі світової економіки. За даними Міжнародної туристичної організації частка туризму в світовому ВВП становить близько 9 % та близько 30 % в світовому експорті послуг та 6 % від обсягів світової торгівлі. В галузі туризму працює понад 235 млн. осіб, або кожний 12 працівник. Якщо в 2015 р. послугами туристичної галузі скористалося близько 983 млн. іноземних туристів, то в 2017 р. їх кількість досягла 1 млрд. осіб. На період 2017 р. товарообіг світового туризму досягнув понад 1,2 трильйонів дол. США [15]. Для багатьох країн, у т. ч. України, індустрія туризму є найважливішою статтею доходу і, як наслідок, одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки. Численні туристичні підприємства пропонують клієнтам тури, диференціюючи їх за уподобанням, матеріальними можливостями, порою року, місцем відвідування тощо. Створення нового туристичного продукту пов'язується з освоєнням нових сегментів туристичного ринку, нових туристично-рекреаційних територій, залученням до туристичного ринку нових видів ресурсів. Перспективним у цьому плані є розвиток специфічних видів туризму, зокрема, гастрономічного. Адже тенденції сучасного туристичного ринку демонструють зростання інтересу серед споживачів саме до таких видів подорожей [9].

Закарпаття є полі етнічною територією, адже протягом кількох останніх століть край 19 разів входив до складу різноманітних державних утворень. Усе це відобразилося на національній свідомості закарпатських українців, яким доводилося щоразу опинятися в іншомовному середовищі

й пристосовуватися до сприйняття чужої культури. Тому своєрідність культури закарпатських українців характеризується активним запозиченням елементів культури сусідніх народів, опором щодо асиміляції в чужоземному середовищі у процесі формування і розвитку власної культури. Це відбувалося шляхом міжкультурної комунікації як на духовному, так і побутовому рівні [2, 127].

Постійне міжнаціональне спілкування, а в багатьох випадках і родинні зв'язки, сприяли тому, що народні традиції окремих національностей з'єднувалися і ставали спільними для всього населення Закарпатської області. Після приєднання краю до України закарпатська кухня збагатилася і за рахунок загальноукраїнських та російських кухонь. Такі страви, як борщ, розсольник, пельмені, оладки, вінегрет, сирники, яких тут раніше не готували, стали звичними. У свою чергу, мешканці, які приїхали в Закарпаття на постійне проживання, засвоювали особливості багатонаціональної закарпатської кухні. Разом із тим, у закарпатській кухні виявляються етнічні особливості національних меншин.

Все зазначене створює величезні можливості для розвитку в Закарпатті гастрономічного туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бурхливий розвиток гастрономічного туризму в світі взагалі й Україні зокрема викликав і зростання досліджень цього своєрідного різновиду туризму. Особливий внесок у його вивчення належить таким закордонним і вітчизняним вченим, як О. Агеєнко, В. Антоненко, О. Бабкін, Д. Басюк, Т. Божук, А. Бусигін, Г. Вишневська, Е. Вольф, А. Каурова, А. Коваленко, І. Комарніцький, В. Корнілова, Т. Кукліна, В. Матвєєв, В. Омельницька, Л. Прокопчук, А. Расулова, С. Саламатіна, О. Стельмах, В. Федорченко, Ф. Шандор та ін.

Зокрема, А. Бусигін стверджує, що кулінарний туризм з огляду на цілий ряд причин, які детально розглядаються в статті, може стати одним з найбільш перспективних напрямів туризму в Україні. Він також детально розглядає алгоритм просування цього туристичного продукту на західний ринок, акцентує увагу на необхідності ретельної розробки програми кулінарних турів з врахуванням специфіки турів для гурманів [3]. В. Федорченко також обґрунтовує необхідність розвитку кулінарного туризму, розглядає означену проблему на широкому культурно-історичному тлі [16]. В. Ковешніков вбачає у винному та гастрономічному туризмі важливий потенціал розвитку економіки [8], Д. Базюк характеризує тенденції та перспективи розвитку еногастрономічного туризму в Україні [1], В. Омельницька здійснила аналітичний огляд сучасного стану розвитку гастрономічного туризму по регіонах та України в цілому, визначила кількість гастрономічних фестивалів за останні роки та їх регіональну зосередженість [13], В. Корнілова, проаналізувавши сучасні тенденції розвитку гастрономічного туризму, доходить висновку, що гастрономічний туризм можна вважати допоміжним інструментом у пізнанні культурної спадщини країн та регіонів світу, оскільки страви національної кухні є

одним із елементів, що відображають спосіб життя, світогляд, традиції етносів [9]. Аналіз наукової літератури виявив обмаль досліджень, присвячених розвитку в Закарпатті гастрономічного туризму.

Слід відзначити, що чіткого визначення того, що вважати гастрономічним туризмом не існує на сьогоднішній час. Ця проблема, як слушно зауважує В. Корнілова, помітна навіть на лінгвістичному рівні. Так, наприклад, дослідження в США показують, що люди розуміють абсолютно різні речі під такими начебто схожими поняттями як food tourism, culinary tourism або gastronomy tourism. Схоже, що і для україномовної аудиторії ситуація приблизно схожа.

На погляд дослідниці, під гастрономічним туризмом у строгому сенсі слова слід розуміти: спеціальні винні й гастрономічні тури; відвідування об'єктів гастрономічного туризму (спеціалізовані музеї, сироварні, винокурні, броварні тощо); відвідування ресторанів з регіональною кухнею; відвідування кулінарних курсів при готелях, а також спеціалізованих кулінарних центрах і школах; відвідування фермерських господарств; відвідування сільськогосподарських (фермерських) ринків; продовольчі виставки та ярмарки; гастрономічні та винні (пивні тощо) фестивалі тощо [9].

Деякі науковці виокремлюють також еногастрономічний туризм. Зокрема, Д. Базюк вважає цей різновид гастрономічного туризму виявленням нової філософії подорожей з метою пошуку незвіданих смаків та автентичних кулінарних традицій. «І в цьому контексті саме характерні страви та вина регіону виступають провідником між шукачем і певною географічною областю, її культурою і її цінностями, пов'язаними з цією землею і збережені багатьма поколіннями. Еногастрономічний туризм є свого роду тематичним туризмом. Об'єднання культурних, промислових, екологічних та соціальних аспектів, еногастрономічний туризм містить у собі ознайомлення з оригінальними технологіями приготування страв і напоїв, а також і традицій їх споживання [1, 121].

Погоджуємося з думкою вчених, що в Україні є регіони для такого туризму. Закарпатська область має у своєму розпорядженні великі туристичні можливості та ресурси для організації тематичних еногастрономічних турів, пов'язаних з культурою вирощування винограду, виробництвом вина та його вживанням, а також вживанням страв національної кухні [1, 121].

Щодо понять кулінарний і гастрономічний туризм, то вважаємо їх можна вживати в науковому обігові як синоніми.

Метою статті є висвітлення сучасного стану гастрономічного туризму в Закарпатті та окреслення шляхів його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. У Закарпатській області проживають представники понад 100 національностей. Поряд з українцями, кількість яких складає 80,5 %, компактними групами в певних районах краю проживають угорці, словаки, румуни, німці. Взаємні контакти

представників різних національностей сприяють поширенню особливостей кожної етнічної кухні, кожна з яких має свою специфіку.

Так, улюбленими стравами закарпатських угорців є: перкельт, попрікаш, бограч, керезет, лего, рокот-крумплі, торгоня, чірке-попрікаш тощо. Зазвичай угорська кухня базується на паприці, томатах і гірському перці. Найбільшим попитом серед туристів користується бограч. Бограч – це гастрономічне диво угорського походження, страва мадярських (угорських) скотарів [12, 4].

Для приготування гуцульських страв найчастіше використовують кукурудзяне борошно, кукурудзяну крупу, картоплю, гриби. Душею гуцульської страви є банош. Банош – це страва, для приготування якої використовують кукурудзяне борошно. В давнину ця страва вважалась стравою бідняків, її готували, коли в наявності залишалася невелика кількість сметани (вівці та корови були майже у всіх) та кукурудзяної крупи. Гуцульська кухня відома своїми домашніми копченостями, грибною юшкою, голубцями, шупенею (страва з квасолі), фореллю у сметані, барабуляною кулешою з бринзою та шкварками, терчаниками в сметані з грибами, печенею по-гуцульськи, салом з часником, різними стравами з грибами (в т. ч. і маринованими), зупою з фазана по-гуцульськи, бабкою гуцульською, кулешою, книшем, гуркою, реберцями, салатами, кремзликами, борщем зі свинячим вушком, борщем гуцульським (з квашеного буряка та копченої буженини), а також бринзою – овечим сиром, котрий готують пастухи на літніх високогірних пасовищах, вурдою (різновид овечого сиру) [10, 13].

Характерною особливістю румунської кухні є використання таких інгредієнтів, як цибуля, бобові, які сповільнюють процеси старіння. Серед улюблених страв закарпатських румунів можна знайти приправлений бринзою токан, чорбу (густий суп), інгрошалу, мамалигу та гівеч, основу якого складають помідори, рис та спеції, які доповнюють кабачками, квасолею, баклажанами, морквою, поширеним є і м'ясний гівеч.

У раціоні закарпатців значаться і страви словацької кухні. У місцевих словаків можна скуштувати смачні страпачки, карбонати, Джадді; поливку (суп) часниковий, палачінти. Традиційні страпачки (галушки з сирі тертої картоплі, відварені у підсоленій воді з капустою) на сьогодні мають уже численну рецептуру: з твердим сиром, з посіченою ковбасою, з бринзою, з кропом та сметаною. Зі Словаччини прийшла традиційна закуска – смажений сир, який добре смакує під вино місцевих виноробів [17, 107].

Однією з фірмових чеських страв Закарпаття є кнедлики, які подаються у вигляді гарніру до соковитого м'яса із соусом. Серед традиційних борошняних виробів найулюбленіші – гомбовці з дріжджового тіста або з сиру, які по-чеськи називають відомою вже назвою: кнедлики.

Виготовляють у Закарпатті й страви єврейської кухні – човлент та страви з гусячого м'яса. Євреї краю мають свої традиційні страви: кугл,

човлент, тістечко «Гаман». До найулюбленіших страв циганської кухні відносяться кров'янка та печінкова гурка, печінка по-циганськи, вим'я тушковане, а також реберця по-циганськи зі свинини. Гурка – ковбаса, яку виготовляють із різноманітною начинкою: з легенів, печінки, шкварок, відварених кукурудзяних круп або рису, крові домашніх тварин, цибулі та приправ. Кулінарним шедевром закарпатської кухні вважається шовдарь (копчений свинячий окіст), який традиційно готують до Великодня. Це є внесок німців. Закарпатські німці зберегли стародавні рецепти приготування телятини і баранини по-швабськи. У місцевих поляків перейнято вміння готувати фляки, лазанкі, бігос, крупник [7, 9].

Керуючись старовинними традиціями, кулінарна творчість краю постійно оновлюється і вдосконалюється, її таємниці передаються з роду в рід, із покоління в покоління.

Для переважної більшості закарпатських страв характерне вміле поєднання різних продуктів як тваринного, так і рослинного походження, приготування їх за перевіреними домашніми рецептами і способами кулінарної обробки.

Характерною рисою закарпатської кухні є простота в наборі продуктів і доступність технології приготування. У ній відсутні делікатесні продукти та пишні трапези. Приготування їжі спрямовано, насамперед, на забезпечення працездатності та здоров'я людини. Вона базується в основному на продуктах і сировині, які вирощуються або виробляються на місці й тому в окремих зонах має свої особливості. Наприклад, у гірських районах переважаючу кількість страв готують з картоплі, квасолі («пасулі»), кукурудзяного борошна, капусти, грибів, молочних продуктів, тому що саме їх тут багато. У низовині переважають страви з пшеничного борошна і різних овочів. Але, разом з тим, всі ці страви готують скрізь. Більшість страв готується з продуктів рослинного походження – картоплі, квасолі (боби і лопатки), борошна, грибів, різних овочів, в першу чергу таких, як помідори, солодкий перець, капуста, морква, кольрабі, цибуля, зелений горошок, огірки, редиска, редька, зелений салат та інші [12, 5].

З м'ясних продуктів переважає свинина, птиця, яловичина і баранина. Велика увага приділяється смаковим якостям страв. Закарпатці люблять гострувати й ароматні страви, тому, готуючи їжу, використовують багато спецій – чорний і червоний перець (горошок, стручковий), кмин, часник, кріп тощо. Незважаючи на те, що гастрономічний туризм – достатньо новий для Закарпаття вид туризму, він має великі перспективи розвитку, а організація гастрономічних турів сприятиме відродженню національних кулінарних традицій українського села. Останніми роками зусиллями науковців-туризмологів і місцевих кухарів-новаторів відкриваються нові напрями розвитку цього виду туризму.

Зокрема, кафедрою туризму Ужгородського національного університету та туристично-інформаційним центром Закарпаття в області презентовано «Гастрономічний туристичний шлях», який представляє традиційні страви Закарпаття, кухню національних меншин, гастрономічні

фестивалі (їх понад 30 протягом року) і заклади, які їх найкраще готують. Турист зможе вибрати український, угорський, циганський, німецький, єврейський, словацький гастрономічний маршрут. Залежно від часу – одноденний тур або триваліший. В дорозі гостям місцеві словаки подаватимуть гомбовці й кнедлики, німці – мисливські ковбаски, роми – гурку, євреї – човлент, угорці – лечо і бо грач.

Основні гастрономічні тури та фестивалі в Закарпатській області, дати та місця їх проведення наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Основні гастрономічні тури та фестивалі в Закарпатській області [13, 122]

Назва заходу	Дата проведення	Місце проведення
«Червоне вино»	11-15 січня	м. Мукачеве
Конкурс різників свиней – гентешів	Останні вихідні січня	с. Геча
«Ужгородська палачінта»	Кінець лютого	м. Ужгород
Всеукраїнський фестиваль вареників	17 березня	м. Яремче
«Біле вино»	3-5 березня	м. Берегово
Фестиваль вина і меду «Сонячний напій»	Перші субота-неділя травня	м. Ужгород
«Берлибашський бануш»	Травень	с. Костилівка
Фестиваль виноградарів і виноробів «Угочанська лоза»	Травень	м. Виноградів
Фестиваль тушкованого півня	30 червня	с. Косонь
«Червона черешня»	Червень	с. Пацканьово
Фестиваль ріп'янки	Червень	с. Колочава
Фестиваль сиру «Молочна ріка»	Липень	с. Стужиця
Фестиваль чорниці «Верховинська яфіна»	5 серпня	с. Гукливе
Фестиваль голубців	Початок серпня	с. Великий Бичків
Сливовий фестиваль «Свято Леквара»	25 серпня	с. Геча
Солодке свято меду в Мукачеві	Серпень	м. Мукачеве
Фестиваль «Гуцульська бринза»	5-6 вересня	м. Рахів
«Варишське пиво»	15-18 вересня	м. Мукачеве
Фестиваль «Смажений баранчик»	Вересень	с. Лазещина
«Золотий гуляш»	Середина жовтня	с. Мужієво
Фестиваль молодого вина і меду «Закарпатське божоле»	Друга неділя листопада	м. Ужгород

«Гастрономічний туристичний шлях» включає такі послуги:

1. Відвідування національних ресторанів Закарпаття на вибір гостей (угорська, словацька, німецька, польська, ромська, гуцульська, румунська, єврейська, словацька, чеська, австрійська).
2. Участь в гастрономічних фестивалях Закарпаття протягом року.
3. Ознайомлення з історією та рецептурою національної кухні у відповідності до сезонів.
4. Участь в приготуваннях національних страв.

5. Участь в національних святах, пов'язаних з народною гастрономією.

6. Відвідання кращих винних дегустаційних залів Закарпаття (Ужгород, Берегово).

7. Дегустації – вина, сирів, меду, наливки, палинок, настоянок, виготовлених за традиційними рецептами народів Закарпаття [6].

Розроблюючи свій маршрут, Ф. Гукливчик виходив із того, що Закарпаття – край перетину кордонів, народів та культур, що не могло не відзначитися на регіональній кухні. Гостина по-закарпатськи – це симбіоз угорських, словацьких, чеських, ромських, єврейських, польських, румунських, німецьких та українських кулінарних традицій. Величезна кількість фестивалів, місця компактного проживання нацменшин, які зберегли свої традиції, унікальні рецепти та столітній досвід приготування страв і напоїв з місцевих продуктів сприяють розвитку гастрономічного туризму в краї [5].

В умовах продуктового різноманіття вітчизняним виробникам харчів важкувато вразити людей чимось новим. Тому кулінари вдаються до найрізноманітніших смакових поєднань. На Закарпатті кулінарних смакот чимало. Серед делікатесів – давно відомі тур'яреметівські жаб'ячі стегенця й берегівські равлики. Готують у краї салати і супи з папороті, а кухар із Виноградівщини Василь Івашко варить з неї навіть бограч. На Хустщині традиційну закарпатську пудбивану пасулю (квасолу) готують на буйволячому молоці, яке місцеві кулінари вважають цінним і перспективним продуктом для виготовлення різноманітних наїдків. Екзотичними вважаються й смажені, варені й копчені страви зі страусинового м'яса.

Втім, кулінари не обмежуються використанням у стравах екзотичних продуктів, вони вигадують незвичні кулінарні поєднання здавалось би несумісних інгредієнтів. Так, фермер із села Ботар на Виноградівщині Павло Тізеш нещодавно «випустив» ковбасу з лекваром (сливовим повидлом). Робить її кухар із м'яса свині місцевої породи – мангалиці – і додає сливовий леквар. На його думку, лише з ним смакує салямі. Новинку вподобали туристи, які навіть спеціально приїжджають до фермера, аби й собі прикупити чи взяти комусь у подарунок [11, 4].

Павло Тізеш відзначився авторством ще одного делікатесу – разом із відомим ужгородським кулінаром Валентином Штефаньом створив альтернативні українському «Салу в шоколаді» закарпатські цукерки «Шкварки в шоколаді».

Такі нетрадиційні пошуки в кулінарії, на думку Ф. Шандора, пов'язані з тенденцією до здешевлення їжі. Тобто експерименти на кухні починаються зі звичних продуктів, які є доступними, натуральними і корисними [11, 4].

Знайомство з регіональними продуктами і смаколиками – мета подорожі будь-якого гурмана. Гастрономічні фестивалі – саме для такої подорожі. Адже є можливість взяти участь в кулінарних майстер-класах,

поспостерігати як творять професіонали, і відкрити для себе секрети приготування найсмачніших страв. Найбільш цікаві й різноманітні гастрономічні фестивалі року відбуваються саме в Закарпатті: фестиваль лечо в с. Бакта (Берегівський р-н), фестиваль кукурудзи в с. Тисобикень (Виноградівський р-н), фестиваль сливового леквару в с. Геча (Берегівський р-н), фестиваль «Гуцульська бринза» в Рахові, фестиваль «Гуцульська ріпа» в с. Лазещина (Рахівський р-н), фестиваль меду в Мукачевому, фестиваль-ярмарок «Золотий гуляш» у с. Мужієво (Берегівський р-н), фестиваль «Біле вино» в Берегові, фестиваль-конкурс «Червене вино» в Мукачевому, свято молодого вина «Божоле» в Ужгороді та ін.

Відомий туризмознавець, професор Ужгородського національного університету та головний гастрономічний експерт Закарпаття Ф. Шандор так оцінює перспективи розвитку гастрономічного туризму краю: «Я вважаю, можна очікувати появу нових дегустаційних залів та поліпшення якості в тих, що вже є. Нещодавно ми збиралися на всезакарпатській конференції з дегустаторами Закарпаття різних профілів та обговорювали проблему якості й продажу нашої продукції. Гадаю, цього року буде поліпшено якість регіональних ресторацій, а також розширено кількість місцевих гастрономічних пропозицій. Уже зараз доробляють дегустацію закарпатського коньяку. Також цього року буде завершена та презентована дегустація мінеральних питних вод Закарпаття – сьогодні це дуже популярно у Європі. Ще зможемо порадувати туристів дегустацією м'ясних виробів, які зроблені методом сиров'ялення: шовдарь, пікниця, гурка, салямі» [14].

На думку фахівців, розвиток гастрономічного туризму має відбуватися у взаємодії сусідніх областей Карпатського регіону. Цей напрямок обговорили учасники круглого столу «Маркетинг територій через регіональні продукти харчування» в Музеї народної архітектури і побуту у Львові. Дискусію ініціювала Громадська спілка «Смак Українських Карпат». Вона діє на території 4-х областей України (Прикарпаття, Закарпаття, Буковина, Львівщина) та спільно з виробниками продуктів харчування і місцевими туроператорами працює над розробкою туристичного маршруту «Смак українських Карпат». Він покликаний показати автентичність, оригінальність, унікальність та колорит краю, а також підкреслити еталони смаку натуральних продуктів харчування. Під час круглого столу представники фермерських господарств і туроператори обговорили ідею виробництва, просування регіональних продуктів та їх ролі у маркетингу території, сформували потенційний перелік традиційних місцевих харчів, що мають підвищений попит у туристів та є такими, що формують імідж Карпатського краю [4].

По закінченні круглого столу стартувала фотомандрівка карпатськими фермерськими обійстями, яка має на меті популяризувати гастрономічні локації на території регіону.

Висновки. Практика останніх років свідчить, що туристичні потоки зростають у тих регіонах, де на основі самобутніх традицій формуються спеціалізовані інтерактивні туристичні продукти: фестивалі, народні свята. У Закарпатті, як ми пересвідчилися, у цьому напрямку зроблено чимало. Проте резерви для дальшого зростання гастрономічного туризму далеко не вичерпані. При цьому головним орієнтиром має бути інноваційний підхід при розробці нових пропозицій. Беручи до уваги приклад фестивалів у Часлівцях Ужгородського району та в Гечі Берегівського району, варто і на інші місцеві фестивалі й свята залучати зарубіжних учасників. Це, по-перше, підвищує цікавість і престижність таких заходів, а по-друге, якнайкраще популяризує як область у цілому, так і місцеві продукти і страви; по-третє, сприяє взаємозбагаченню різних кухонь.

Також слід звернути уваги на деякі об'єкти гастрономічного туризму, які є популярні в області, але не включені в програми турів, фестивалів, свят. Йдеться, насамперед, про закарпатську каву, відому далеко за межами краю. Вважаємо доцільним, використавши досвід львів'ян, запровадити свято кави і в Закарпатті. Тим більше, що у нас є такий відомий кавовий бренд, як «Меделін». З метою урізноманітнення змісту гастрономічних турів потрібно збагачувати їх атракціями, анімаційними послугами: проведення різноманітних змагань, конкурсів, вікторин. Це значно пожвавить тури, залучить нових бажаючих. Для проведення цих заходів, а також майстер-класів з виготовлення певних страв, мабуть, доцільно організувати в регіонах спеціально обладнані пункти з кваліфікованими кулінарами й аніматорами. Одним із напрямків розширення географії гастрономічних маршрутів, на нашу думку, можуть бути гірські райони області – Великоберезнянщина, Міжгірщина, Воловеччина. Вважаємо, що подальший розвиток гастрономічного туризму в гірських районах Закарпаття доцільно поширювати на полонини, де туристи у пішому порядку (що вже є користю для здоров'я) зможуть безпосередньо спостерігати за життям і харчуванням горян, спостерігати під звуки оригінальних музичних інструментів їх культуру і побут, одночасно милуючись чудовими краєвидами.

Список використаних джерел:

1. Базюк Д. Еногастрономічний туризм в Україні: тенденції та перспективи розвитку / Д. Базюк // Збірник матеріалів за результатами IV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Сталий розвиток України: проблеми і перспективи». – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. – С. 121-123.
2. Бідзіля Ю. Проблема міжкультурної комунікації в поліетнічному інформаційному просторі (на прикладі Закарпаття) / Ю. Бідзіля // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : філологія. – 2009. – Вип. 21. – С. 125-134.
3. Бусыгин А. П. Как организовать кулинарный туризм? / А. П. Бусыгин // Гостиничный и ресторанный бизнес. – 2008. – № 2. – С. 74-76.
4. Галушак І. Гастрономічний туризм : карпатська агроновація / І. Галушак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://trubyna.org.ua/novyny/hastronomichnyi-turyzm-karpatska-ahronovatsiia/>.
5. Гастрономічний тур по Закарпаттю від Ференца Гукливчика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://price.tripua.info/index.php?page=tours&op=aboutTour&id=63&title>.

6. Гастрономічний туристичний шлях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukarpatah.com.ua/article02.htm>.
7. Закарпатські страви на цілий рік / авт.-упоряд. І. Деяк, Ф. Шандор. – Ужгород : Мистецька лінія, 2009. – 256 с.
8. Ковешніков В.С. Винний та гастрономічний туризм: важливий потенціал розвитку економіки / В.С. Ковешніков, В.В. Гармаш // Інвестиції : практика та досвід. – 2017. – № 4. – С. 32-37.
9. Корнілова В. В. Сучасні тенденції розвитку гастрономічного туризму / В. В. Корнілова, Н. В. Корнілова // Ефективна економіка. – 2018. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/37.pdf.
10. Кушнір М. Рецепти гуцульської кухні: «Бануш», «Гусянка», «Кремзлики» / М. Кушнір // Країни Рахівщини. – 2009. – № 1. – С. 13.
11. Лесів А. Ковбаса з лекваром та суп із папороті. На Закарпатті можна скуштувати кулінарну екзотику / А. Лесів // Старий Замок. – 2013. – № 9. – 1 березня. – С. 4.
12. Міцко М. А. Закарпатська кухня / М. А. Міцко. – Ужгород : Патент, 2009. – 256 с.
13. Омельницька В. О. Сучасний стан ринку послуг гастрономічного туризму України / В. О. Омельницька // Економічні студії. – 2018. – № 2. – С. 121-126.
14. Поперечна Д. Гастрономічні прогнози-2018 від Федора Шандора / Д. Поперечна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uzhgorod.in.ua/statti/2018/gastronomichni_proгнози_2018_vid_fedora_shandora.
15. Туризм в Україні: куди їдуть найбільше і які напрями потрібно розвивати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expres.ua/news/2017/10/05/265404-turyzm-ukrayini-kudy-yidut-paubilshe-pargyamupotribno-rozvyvatu>.
16. Федорченко В. Занимательное питание./ В. Федорченко // Гостиничный и ресторанный бизнес. – 2005. – № 2. – С. 86-89.
17. Цегельник А. О. Етнічна кухня як чинник розвитку кулінарного туризму / А. О. Цегельник // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К. : Міленіум, 2012. – № 2. – С. 105-110.

Список использованных источников :

1. Базюк Д. Эногастрономического туризм в Украине: тенденции и перспективы развития / Д. Базюк // Сборник материалов по результатам IV научно-практической конференции студентов и молодых ученых «Устойчивое развитие Украины: проблемы и перспективы». - Каменец-Подольский: Медоборы-2006, 2016. - С. 121-123.
2. Бидзиля Ю. Проблема межкультурной коммуникации в полиэтническом информационном пространстве (на примере. Закарпатье) / Ю. Бидзиля // Научный вестник Ужгородского университета. Серия: филология. - 2009. - Вып. 21. - С. 125-134.
3. Бусыгин А. П. Как организовать кулинарный туризм? / А. П. Бусыгин // Гостиничный и ресторанный бизнес. - 2008. - № 2. - С. 74-76.
4. Галушак И. Гастрономический туризм: карпатская агроновация / И. Галушак [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://trubyna.org.ua/novyny/hastronomichniy-turyzm-karpatska-ahronovatsiia/>.
5. Гастрономический тур по Закарпатья от Ференца Гукливчика [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://price.tripua.info/index.php?page=tours&op=aboutTour&id=63&title>.
6. Гастрономический туристический путь [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ukarpatah.com.ua/article02.htm>.
7. Закарпатские блюда на целый год / авт.-сост. И. Деяк, Ф. Шандор. - Ужгород: Художественная линия, 2009. - 256 с.
8. Ковешников В. С. Винный и гастрономический туризм: важный потенциал развития экономики / В. С. Ковешников, В.В. Гармаш // Инвестиции: практика и опыт. - 2017. - № 4. - С. 32-37.
9. Корнилова В. В. Современные тенденции развитию гастрономического туризма / В. Корнилова, Н. В. Корнилова // Эффективная экономика. - 2018. - № 2 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/37.pdf.
10. Кушнir М. Рецепты гуцульской кухни: «Бануш», «Гусянка», «Кремзлики» / М. Кушнir // Крайне Рахивщини. - 2009. - № 1. - С. 13.
11. Лесив А. Колбаса с лекваром и суп из папоротника. На Закарпатье можно попробовать кулинарные экзотику / А. Лесив // Старый Замок. - 2013. - № 9. - 1 марта. - С. 4.
12. Мицко М. А. Закарпатская кухня / М. А. Мицко. - Ужгород: Патент, 2009. - 256 с.

13. Омельницькая В. А. Современное состояние рынка услуг гастрономического туризма Украины / А. Омельницькая // Экономические студии. - 2018. - № 2. - С. 121-126.
14. Поперечная Д. Гастрономические прогнозы-2018 от Федора Шандора / Д Поперечная [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://uzhgorod.in/ua/statti/2018/gastronomichni_prognozi_2018_vid_fedora_shandora.
15. Туризм в Украине: куда едут больше и какие направления нужно развивать [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://expres.ua/news/2017/10/05/265404-turyzm-ukrayini-kudy-yidut-naybilshe-napryamypotribno-rozvyvatu>.
16. Федорченко В. Занимательное питание. / В. Федорченко // Гостиничный и ресторанный бизнес. - 2005. - № 2. - С. 86-89.
17. Цегельник А. А. Этническая кухня как фактор развития кулинарного туризма / А. Цегельник // Вестник Государственной академии руководящих кадров культуры и искусств: наук. журнал. - М.: Миллениум, 2012. - № 2. - С. 105-110.

References:

1. Bazyuk D. Enhagostomy tourism in Ukraine: trends and prospects of development / D. Bazyuk // Compilation of materials on the results of IV scientific-practical conference of students and young scientists "Sustainable development of Ukraine: problems and perspectives". - Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2016. - P. 121-123.
2. Bidzilu Yu. The problem of intercultural communication in the polyethnic information space (for example, Transcarpathia) / Yu. Bidzil // Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: philology. - 2009. - Vip. 21. - P. 125-134.
3. Busygin A.P. How to organize culinary tourism? /AND. P. Busygin // Hotel and restaurant business. - 2008. - No. 2. - P. 74-76.
4. Halushchak I. Gastronomic tourism: Carpathian agronomy / I. Halushchak [Electronic resource]. - Access mode: <https://trubyna.org.ua/novyny/hastronomichniy-turyzm-karpatska-ahronovatsiia/>.
5. Gastronomic tour of Transcarpathia by Ferenc Guclivchik [Electronic resource]. - Access mode: <http://price.tripua.info/index.php?page=tours&op=aboutTour&id=63&title>.
6. Gastronomic tourist way [Electronic resource]. - Mode of access: <http://ykarpatha.com.ua/article02.htm>.
7. Transcarpathian dishes for the whole year / aut.-order. I. Deyak, F. Shandor. - Uzhgorod: Art Line, 2009. - 256 p.
8. Kovehnikov V. S. Wine and Gastronomic Tourism: An Important Potential of Economic Development / V.C. Kovezhnikov, V.V. Garmash // Investments: Practice and Experience. - 2017. - No. 4. - P. 32-37.
9. Kornilova V.V. Modern tendencies of development of gastronomic tourism / V.V. Kornilov, N.V. Kornilov // Effective economy. - 2018 - No. 2 [Electronic resource]. - Access mode: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/37.pdf.
10. Kushnir M. Recipes of Hutsul cuisine: "Banush", "Guslyanka", "Krezmes" / M. Kushnir // Kraiyans of Rakhivshchyna. - 2009. - No. 1. - P. 13.
11. Forests A. Sausage with lekvar and fern soup. In Transcarpathia you can taste culinary exotica / A. Lesov // Old Castle. - 2013. - No. 9. - March 1. - P. 4
12. Mitsko MA Transcarpathian cuisine / MA Mitsko. - Uzhhorod: Patent, 2009. - 256 p.
13. Omelnitskaya V.O. Modern state of the market of gastronomic tourism services of Ukraine / V.O.Omelnitskaya // Economic Studies. - 2018. - No. 2. - P. 121-126.
14. Transverse D. Gastronomic Forecasts-2018 by Fyodor Shandor / D. Transverse [Electronic resource]. - Access mode: http://uzhgorod.in/en/statti/2018/gastronomichni_prognozi_2018_vid_fedora_shandora.
15. Tourism in Ukraine: where to go the most and which areas need to be developed [Electronic resource]. - Mode of access: <http://expres.ua/news/2017/10/05/265404-turyzm-ukrayini-kudy-yidut-naybilshe-napryamypotribno-rozvyvatu>.
16. Fedorchenko V. Entertaining nutrition. / V. Fedorchenko // Hotel and restaurant business. - 2005. - No. 2. - P. 86-89.
17. Tsegelnik AO Ethnic cuisine as a factor in the development of culinary tourism / A.O. Tsehelnik // Bulletin of the State Academy of Leaders of Culture and Arts: Sciences. magazine. - K.: Millennium, 2012. - No. 2. - P. 105-110.

УДК 796.5 (477.81):911.3

Єрмаков Вячеслав Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка, м.
Полтава, Україна,
e-mail: slav9724@gmail.com

КОМПЛЕКСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВНУТРІШНІХ ВОД ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОБ'ЄКТІВ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ

Мета. Метою даної статті є вивчення організаційних та локально-просторових особливостей використання рекреаційно-туристичного потенціалу ресурсів внутрішніх вод Полтавщини.

Методика. Методологічну базу дослідження склали концепції та положення рекреаційної географії, туризмознавства, суспільної географії. Основними методами дослідження є літературний, аналітичний, описовий, порівняльно-географічний.

Результати. Розкрито зміст комплексного використання внутрішніх вод для туристично-рекреаційних цілей на прикладі Полтавської області. Показано основні напрямки цього використання та територіальні інтеграційні функції водного туризму для створення комплексних локальних туристичних кластерів.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у розробці схему (модель) раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів Полтавщини та варіанту інтеграційної моделі локального територіального кластеру водного туризму і рекреації.

Практична значимість. Практичне значення досліджень геопросторових аспектів організації туристично-рекреаційного потенціалу внутрішніх вод Полтавщини полягає у сприянні подальшому розвитку туризму і рекреації на території області у вигляді організації нових туристичних маршрутів, розробки методичних рекомендацій щодо раціонального використання потенціалу водних об'єктів, розвитку відповідної інфраструктури, зростанню її привабливості для вітчизняних і зарубіжних туристів.

Ключові слова: водний туризм, рекреація, внутрішні води, туристично-рекреаційний потенціал внутрішніх вод Полтавської області, раціональне використання туристично-рекреаційного потенціалу внутрішніх вод.

УДК 796.5 (477.81):911.3

Єрмаков Вячеслав Владимирович,
кандидат географических наук, доцент

Полтавский национальный педагогический
университет имени В.Г. Короленко,
г. Полтава, Украина,
e-mail: slav9724@gmail.com

КОМПЛЕКСНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВНУТРЕННИХ ВОД ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ОБЪЕКТОВ ТУРИЗМА И РЕКРЕАЦИИ

Цель. Целью данной статьи является изучение организационных и локально-пространственных особенностей использования рекреационно-туристического потенциала ресурсов внутренних вод Полтавщины.

Методика. Методологическую базу исследования составили концепции и положения рекреационной географии, туризмоведения, общественной географии. Основными методами исследования являются литературный, аналитический, описательный, сравнительно-географический.

Результаты. Раскрыто содержание комплексного использования внутренних вод для туристско-рекреационных целей на примере Полтавской области. Показаны основные направления этого использования и территориальные интеграционные функции водного туризма для создания комплексных локальных туристических кластеров.

Научная новизна. Научная новизна заключается в разработке схемы (модели) рационального использования рекреационно-туристического потенциала внутренних водных объектов Полтавщины и варианта интеграционной модели локального территориального кластера водного туризма и рекреации.

Практическая значимость. Практическое значение исследований геопространственных аспектов организации туристско-рекреационного потенциала внутренних вод Полтавщины заключается в содействии дальнейшему развитию туризма и рекреации на территории области в виде организации новых туристических маршрутов, разработки методических рекомендаций по рациональному использованию потенциала водных объектов, развития соответствующей инфраструктуры, росту ее привлекательности для отечественных и зарубежных туристов.

Ключевые слова: водный туризм, рекреация, внутренние воды, туристско-рекреационный потенциал внутренних вод Полтавской области, рациональное использование туристско-рекреационного потенциала внутренних вод.

UDC 796.5 (477.81):911.3

Yermakov Viacheslav Vladimirovich,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Poltava V.G. Korolenko National
Pedagogical University, Poltava, Ukraine,
e-mail: slav9724@gmail.com

INTEGRATED USE OF INTERNAL WATERS OF THE POLTAVA REGION AS TOURISM AND RECREATION

Goal. The purpose of this article is to study the organizational and locally-spatial features of the use of recreational and tourist potential of resources of inland waters of the Poltava region.

Methods. The methodological basis of the study consisted of the concepts and provisions of recreational geography, tourism, social geography. The main methods of research are literary, analytical, descriptive, comparative-geographical.

Results. The content of integrated use of inland water for tourist and recreational purposes is revealed on the example of the Poltava region. The main directions of this use and the territorial integration functions of water tourism are shown for creation of complex local tourist clusters.

Scientific novelty. The scientific novelty consists in developing a scheme (model) for the rational use of recreational and tourist potential of inland water objects of Poltava region and the variant of the integration model of a local territorial cluster of water tourism and recreation.

Practical significance. The practical significance of the studies of geospatial aspects of the organization of the tourist and recreational potential of inland waters of the Poltava region is to promote the further development of tourism and recreation on the territory of the region in the form of organizing new tourist routes, developing methodological recommendations for the rational use of the potential of water objects, the development of the relevant infrastructure, increasing its attractiveness for domestic and foreign tourists.

Key words: water tourism, recreation, inland waters, tourist and recreational potential of inland waters of the Poltava region, rational use of tourist and recreational potential of inland waters.

Постановка проблеми. Вступ. Внутрішні води і водні ресурси використовуються у багатьох галузях господарства і виступають як важливий елемент інтегрального природно-ресурсного потенціалу певної території. Одним із важливих і перспективних напрямків господарського використання внутрішніх вод є їх використання в якості рекреаційного ресурсу. Наявність сприятливих природно-екологічних та соціально-економічних умов для цього визначає корисність і плідність вивчення даної теми.

Актуальність подальшого дослідження внутрішніх вод як об'єктів туризму і рекреації в умовах Полтавщини визначається як вже напрацьованим досвідом такого використання, так і тими можливостями, які відкриваються на сучасному етапі соціально-економічного розвитку держави і області, в тому числі появі нових потенційних форм комплексного господарсько-рекреаційного використання природних і штучних водойм. Перспективність роботи в цьому напрямку зростає також у зв'язку з великою кількістю об'єктів поверхневих вод на території області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, пов'язаних із рекреаційним використанням внутрішніх водних об'єктів, насамперед річок і водосховищ, присвячено ряд загальних наукових робіт (праці) [2; 4; 5; 8]. Можливості використання внутрішніх водних об'єктів на території Полтавщини також стали предметом уваги науковців. За останній час вийшла низка публікацій з цієї тематики [4-6; 9; 10; 12; 13], але в них аналізуються головним чином аспекти, пов'язані із можливостями організації водних маршрутів для сплаву по річках, їх тривалості та рекомендацій щодо підбору відповідного спорядження з урахуванням транспортної доступності проміжних точок на маршруті. Також технічним можливостям здійснення сплавів по річках Полтавщини, опису стану річищ присвячені в основному й численні матеріали аматорських сайтів і блогів любителів водних подорожей у їхніх звітах [3; 14; 15].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тому, враховуючи стан вивченості питання, на даному етапі найбільш доцільним є дослідження різних аспектів територіальної організації рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх вод Полтавської області, у тому числі конкретних форм територіальних поєднань водних атракцій з іншими видами атракцій (що відносяться, наприклад, до сільського зеленого туризму, пішохідного, велосипедного, кінного та ін. видів туризму) в рамках створення регіонального туристичного кластеру.

Постановка завдання. У зв'язку з цим, метою даної статті є вивчення організаційних та локально-просторових особливостей використання рекреаційно-туристичного потенціалу ресурсів внутрішніх вод Полтавщини. При цьому у нашому дослідженні ми спиралися на концепції та положення, розроблені у суспільній та рекреаційній географії, туризмознавстві, використовуючи порівняльно-географічний, описовий, літературний, аналітичний методи.

Викладення основного матеріалу. Територія Полтавської області характеризується наявністю сприятливих природно-екологічних та соціально-економічних умов для використання внутрішніх вод в якості туристично-рекреаційного ресурсу. Область характеризується досить розвиненою річковою сіткою, яка нараховує 146 річок та водотоків (водотоків довжиною понад 10 км), загальна довжина яких перевищує 5 тис. км. Середня швидкість течії річок складає в середньому 0,1-0,3 см/с, всі вони відносяться до рівнинного класу і придатні для широкого використання в цілях розвитку рибальства, рекреації та водного туризму. Серед них дві великі за довжиною річки - Дніпро і Псел; дев'ять середніх (довжиною 101-500 км) і 135 малих річок (довжиною до 100 км), а також порядку 1,5 тис. струмків. Найбільшими за довжиною і водністю річками області є Дніпро та його ліві притоки – Сула, Псел, Ворскла, Оріль, Хорол [1].

До інших водних об'єктів відносяться озера, болота, а також штучні об'єкти – канали, водосховища і ставки. Крім двох великих водосховищ (Кременчуцького та Кам'янського (Дніпродзержинського)), на території Полтавської області створено більше 60 малих водосховищ і більше 1,2 тис. ставків, які акумулюють в собі значні обсяги води і займають сумарні площі більше 20 тис. га [1; 11], які можуть коригуватися у зв'язку з очисткою та відновленням придатного стану вже існуючих ставків. При цьому у господарському відношенні вони переважно використовуються комплексно (для потреб сільського і рибного господарства, роботи цукрових заводів, потреб енергетики тощо); рідше обмежуються тільки потребами вирощування водоплавної птиці та риборозведення.

Одним із перспективних напрямків господарського використання таких штучних водойм є рекреаційний, який повинен органічно доповнювати інші їх господарські функції. Дані типи водних об'єктів області можуть використовуватися насамперед для розвитку різних видів активного і рекреаційного туризму, пляжного відпочинку, рекреації та загального оздоровлення. При цьому внутрішні водні об'єкти області придатні як для неорганізованого (спонтанні самодіяльні поїздки туристів без участі організації-посередника) так організованого туризму (поїздки за маршрутами, організованими туристичними фірмами або клубами). На початковому етапі освоєння потенціалу внутрішніх водних об'єктів для цілей туризму і рекреації, об'єктивно переважатимуть стихійні види поїздок, тоді як в майбутньому слід прогнозувати зростання частки організованого туризму і відпочинку з комплексним використанням туристичних ресурсів водних об'єктів.

Зазначені великі сумарні площі водної поверхні штучних водойм виступають у зв'язку з цим потенційними площами для розвитку рекреації і водного відпочинку. Певний досвід комплексного рекреаційного використання подібних об'єктів на Полтавщині є. В якості прикладу можна навести базу відпочинку «Сонячна» поблизу с. Липове Глобинського району на узбережжі устя р. Сули з наданням послуг

сімейного літнього відпочинку, рибалки, водних атракцій, мисливства, спортивно-тренувальних зборів. Також цікавою інновацією є організація рибальського відпочинку на крупному штучному Остапівському водосховищі на території Миргородського району поблизу смт Комишня [7].

Тобто, внутрішні водні об'єкти області придатні для організації сплавів по річках, прогулянок на човнах та водних велосипедах, любительського та спортивного рибальства, заняття водними мотоциклами, вітрильного спорту (акваторії крупних водосховищ та ставків), в тому числі і таких традиційно «морських» видів розваг, як серфінг, флайбордінг, кайтсерфінг, каякінг, рибалка, до певної міри дайвінг та ін., а також пляжного відпочинку та оздоровлення. При цьому практично в усіх випадках існує можливість розширення комплексності відпочинку і туризму з використанням різних видів атракцій на основі будівництва в межах прибережних ділянок стаціонарних туристично-рекреаційних комплексів – кемпінгів, турбаз, рибальських будинків, баз відпочинку, які б поєднували в собі можливості тривалого розміщення туристів з наданням комплексу додаткових водних атракцій. За сприятливих умов внутрішні водні об'єкти області можуть становити основу для локалізації садиб сільського зеленого туризму та організації додаткових пізнавальних, велосипедних, піших та кінних маршрутів в околицях та по периметру основного місця відпочинку. Додатковим сприятливим чинником для цього слугуватиме наявність тих чи інших видів природоохоронних територій як об'єктів екологічного туризму, наявність лісо-лучних, в т. ч. мисливських угідь. І це, не враховуючи традиційні господарські функції річок, ставків і водосховищ (риборозведення, сільське господарство, водорегулювання, водопостачання, водний транспорт, гідроенергетика). Це передбачає також регулювання організаційно-правових засад використання даного типу водних об'єктів, забезпечення форм власності на них з урахуванням дотримання екологічних норм і правил.

На основі аналізу та оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів районів Полтавської області, існуючого досвіду та особливостей їх використання, а також з урахуванням розроблених програм і актуальних напрямків розвитку туризму в регіоні (зокрема, розробки питань створення регіонального туристичного кластеру), ми пропонуємо схему (модель) раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів Полтавщини для потреб комплексного розвитку туризму і рекреації (Рис. 1).

Як видно з рисунку 1, рекреаційно-туристичний потенціал внутрішніх водних об'єктів може включати в себе не тільки такі традиційні види їх використання, як пляжний відпочинок та рибальство, але й поєднувати в різних комбінаціях різноманітні водні атракції у вигляді прогулянок на човнах, сплавів на байдарках, парусного спорту,

дайвінгу та ін. в залежності від типу водойми, а також розвиток стаціонарної рекреації (будинки відпочинку, кемпінги, туристичні бази та ін.).

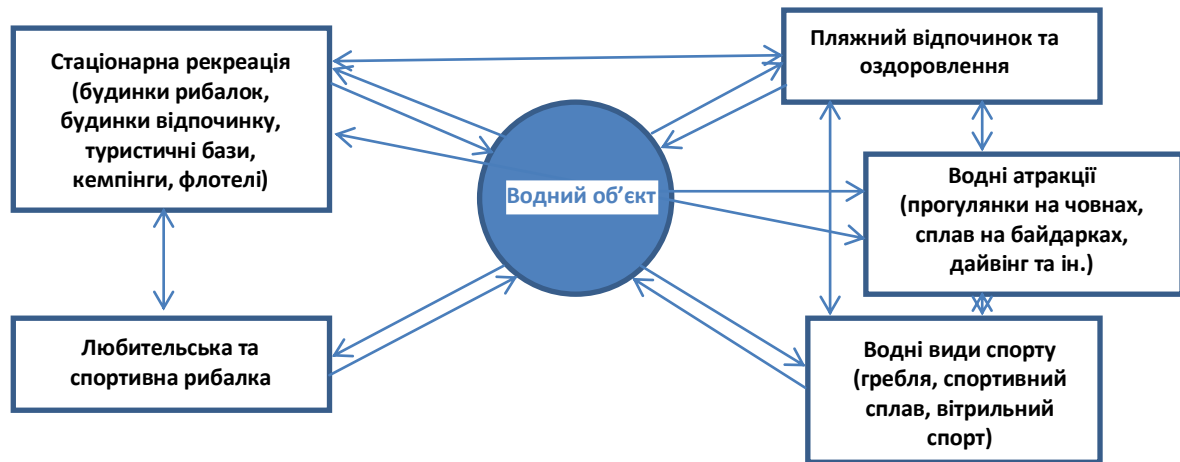

Рис. 1. Модель раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів Полтавщини

При цьому, водні об'єкти мають територіально-інтеграційне значення, сприяючи концентрації і групуванню навколо себе інших видів туризму, безпосередньо не пов'язаних із водним відпочинком. Інтеграційна функція внутрішніх поверхневих водойм як об'єктів туристично-рекреаційного використання дозволяє здійснювати їх кластеризацію, що відкриває можливості виділення окремих таксонів для проведення спеціального районування. Це положення реалізується нами у вигляді територіальної інтеграційної моделі локального кластеру водного туризму і рекреації, який ґрунтується на можливостях комплексного використання прилеглої території та інфраструктури у рекреаційно-туристичних цілях (Рис. 2).

Територіальна модель, наведена на рисунку 2, включає в себе як безпосередньо комплекс атракцій, пов'язаних з водним туризмом і відпочинком, так і суміжні об'єкти, які відносяться вже до інших видів туризму, і які доцільно в перспективі включити до комплексного територіального туристичного кластеру. В кінцевому плані це повинно втілитися у розробку конкретних туристичних маршрутів в якості додаткових атракцій для відпочиваючих.

Наведена модель має теоретичний узагальнюючий характер, включаючи в себе набір взаємопов'язаних атракцій інших видів туризму. Для кожного з типів водних об'єктів можна окремо складати власні інтеграційні моделі територіальної взаємодії, адаптовані до конкретних географічних умов місцевості кожного адміністративного району області. Вважаємо, що подібна інтеграційна модель сприятиме кращому уявленню про туристично-рекреаційний потенціал внутрішніх водних об'єктів Полтавщини та дозволить намітити подальші практичні кроки щодо

організації конкретних проектів розвитку туризму в розрізі адміністративних районів, зробивши більш змістовним їх обговорення усіма зацікавленими учасниками регіонального туристичного кластеру (органів влади, представників бізнесу, інвесторів, організаторів туристичних послуг).

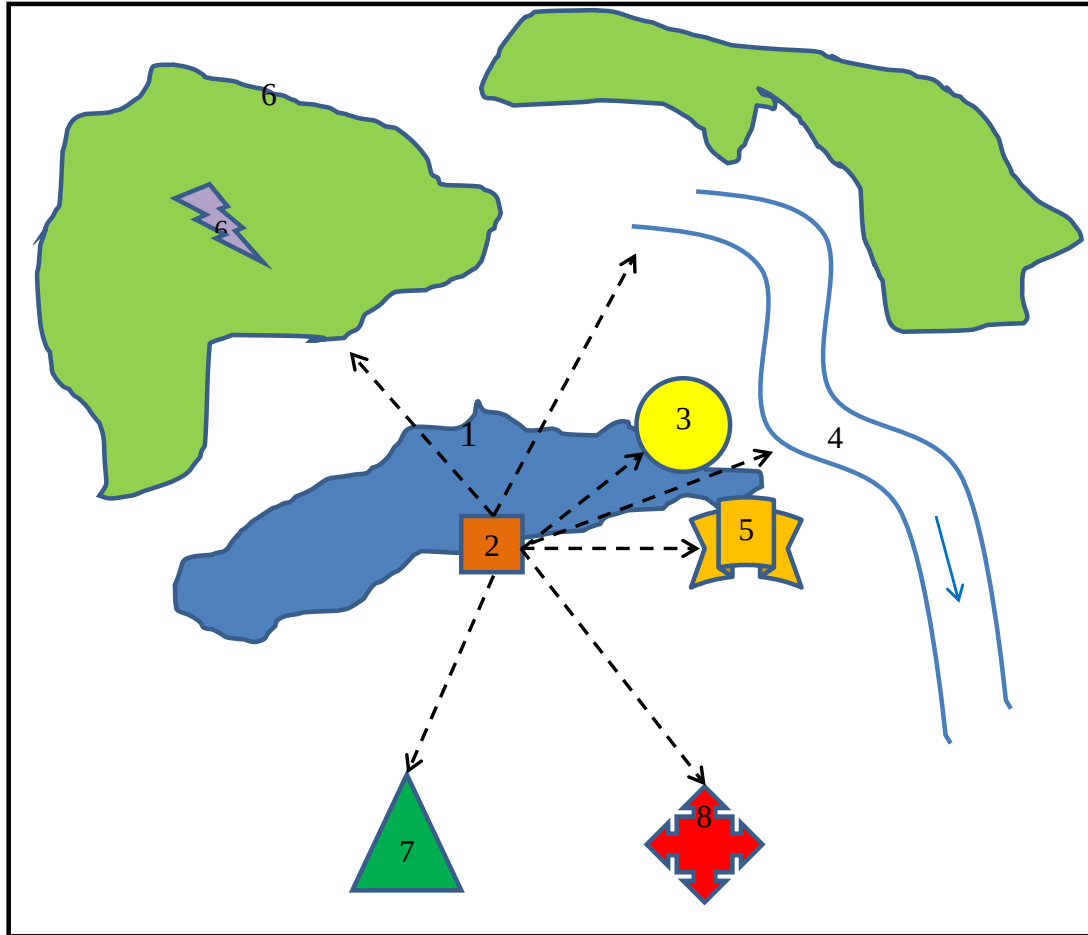

Рис. 2. Інтеграційна модель локального територіального кластеру водного туризму і рекреації

(Умовні позначення: 1. – крупний став (озеро, водосховище); 2. – прибережна база відпочинку з комплексом послуг водних атракцій; 3. – населений пункт із садибою сільського зеленого туризму (СЗТ); 4. – річка, придатна для організації сплавів і пляжного відпочинку; 5. – об'єкти етнографічного і родієвого туризму; 6. – мисливські об'єкти та об'єкти ПЗФ, придатні для організації екологічного туризму; 7. – будинок рибалки з аматорським і спортивним рибальством; 8. – культурно-історичні об'єкти, музеї, історико-анімаційні скансени, пам'ятки садово-паркового мистецтва; -----> - можливі напрямки туристичних маршрутів: пішохідних, велосипедних, кінних та тематичних екскурсій)

Отже, розглянуті теоретичні моделі раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх вод, передбачають насамперед комплексність цього процесу у поєднанні з іншими видами атракцій, які безпосередньо не пов'язані з водним відпочинком, але які істотним чином дозволяють підвищити ефективність функціонування таких туристично-рекреаційних комплексів з водною основою та сприяти

практичній реалізації проектів створення регіонального туристичного кластеру Полтавщини. В цьому полягає також важливий конструктивно-географічний аспект дослідження.

Висновки. Таким чином, модель раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів включає в себе не тільки такі традиційні види їх використання, як пляжний відпочинок та рибальство, але й поєднувати в різних комбінаціях різноманітні водні атракції у вигляді прогулянок на човнах, сплавів на байдарках, парусного спорту, дайвінгу та ін. в залежності від типу водойми, а також розвиток стаціонарної рекреації (будинки відпочинку, кемпінги, туристичні бази та ін.). Інтеграційна функція внутрішніх поверхневих водойм як об'єктів туристично-рекреаційного використання представлена у вигляді територіальної інтеграційної моделі локального кластеру водного туризму і рекреації, який ґрунтується на можливостях комплексного використання прилеглої території та інфраструктури. Дослідження геопросторових аспектів організації туристично-рекреаційного потенціалу внутрішніх вод Полтавщини є важливою складовою наукових досліджень в даній галузі, прикладне значення яких полягатиме у сприянні подальшому розвитку туризму і рекреації на території області у вигляді організації нових туристичних маршрутів, розробки методичних рекомендацій щодо раціонального використання потенціалу водних об'єктів, розвитку відповідної інфраструктури, зростанню її привабливості для вітчизняних і зарубіжних туристів.

Список використаних джерел:

1. Булава Л.М. Географія Полтавщини – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://geo.pnpu.edu.ua/waters.php>
2. Вишневський В. І. Річки і водойми України. Стан і використання : підр. / В. І. Вишневський. – К. : Віпол, 2000. – 375 с.
3. Ворскла - 2003 год (Полтава - Днепр). Отчёт Поездника С. (Киев ...) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.poezdник.kiev.ua/reki/vorskla/vorskla_2003_poezd.html
4. Ганжа Я. Л. Використання водних ресурсів Чернігівщини для організації та розвитку відпочинку на воді. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/296.pdf>
5. Григорьев В. Н. Водный туризм / В. Н. Григорьев. – М. : Профиздат, 1990. – 304 с.
6. Дружиніна В.В. Особливості розвитку сучасного туризму у Полтавській області / В.В. Дружиніна, Ю.В. Беяєва. – Х. : International scientific and practical conference «Scientific horizons – 2014». 30.09–7.10.2014, Sheffield. – Sheffield. – Volume 2. Economic science: Sheffield Science and Education Ltd. – S. 69–71. 11.
7. Остапівське водосховище. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ostapivka.org.ua
8. Паламарчук М. М. Водний фонд України : довідковий посібник / М. М. Паламарчук, Н. Б. Закорчевна ; ред. В. М. Хорева, К. А. Алієва. – К. : Ніка-Центр, 2001. – 392 с.
9. План заходів з реалізації стратегії розвитку Полтавської області на період 2015-2017 рр. - Полтава, 2015. – 137 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [dfrr.minregion.gov. Ua /.../ROP_Poltavska%20oblast_2015_2017_UKR_09.04.2015.d...](http://dfrr.minregion.gov.ua/ROP_Poltavska%20oblast_2015_2017_UKR_09.04.2015.d...)
10. Перспективи розвитку туристичної індустрії Полтавської області та інших регіонів України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (16 вересня 2005 року, м. Миргород). – Полтава, 2005. – 108 с.
11. Полтавська область: природа, населення, господарство. Географічний та історико-економічний нарис. - Вид. 2-е, доп. і перер. За ред. К.О.Маца / Полтава : Полтавський літератор, 1998. – 336 с.;

12. Полтавщина. Туристичний довідник. – Полтава, 2003. – 40 с.
13. Собко О.О. Прийоми формування мережі об'єктів водного туризму (на прикладі Полтавської області) / О.О. Собко, А.Ю. Дмитренко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 43. Частина 2. 2016. – С.409-414.
14. Сплав по реке Псел, Украина - «Описание маршрута, список ... - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: irecommend.ru/.../opisanie-marshruta-spisok-veshchei-dlya-splava-na-baidarkakh-mn...
15. Сула - 2004 год (Лубны - Днепр). Отчёт Поездника С. (Киев ..) - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.poezdnik.kiev.ua/reki/sula/sula_2004_poezd.html.

Список использованных источников:

1. Булава Л.М. География Полтавщины - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://geo.pnpu.edu.ua/waters.php>
2. Вишневецкий В. И. Реки и водоемы Украины. Состояние и использование: учеб. / В. И. Вишневецкий. - М.: Випол, 2000. - 375 с.
3. Ворскла - 2003 год (Полтава - Днепр). Отчёт Поездника С. (Киев ... - [Электронный ресурс] - Режим доступа: www.poezdnik.kiev.ua/reki/vorskla/vorskla_2003_poezd.html
4. Ганжа Я. Л. Использование водных ресурсов Черниговщины для организации и развития отдыха на воде. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/296.pdf>
5. Григорьев В. Н. Водный туризм / В. Н. Григорьев. - М.: Профиздат, 1990. - 304 с.
6. Дружинина В.В. Особенности развития современного туризма в Полтавской области / В.В. Дружинина, Ю.В. Беляева. - X.: International scientific and practical conference «Scientific horizons - 2014». 30.09-7.10.2014, Sheffield. - Sheffield. - Volume 2. Economic science: Sheffield Science and Education Ltd. - S. 69-71. 11.
7. Остаповское водохранилище. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [www / ostapivka.org.ua](http://www.ostapivka.org.ua)
8. Паламарчук М. М. Водный фонд Украины: справочное пособие / Н. Н. Паламарчук, Н. Б. Закорчевна; ред. В. М. Хорева, К. А. Алиева. - М.: Ника-Центр, 2001. - 392 с.
9. План мероприятий по реализации стратегии развития Полтавской области на период 2015-2017 гг. - Полтава, 2015. - 137 с. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [dfrt.minregion.gov. Ua /.../ ROP_Poltavska% 20oblast_2015 2017_UKR_09.04.2015.d ...](http://dfrt.minregion.gov.ua/.../ROP_Poltavska%20oblast_2015_2017_UKR_09.04.2015.d...)
10. Перспективы развития туристической индустрии Полтавской области и других регионов Украины. Материалы Всеукраинской научно-практической конференции (16 сентября 2005 года, г.. Миргород). - Полтава, 2005. - 108 с.
11. Полтавская область: природа, население, хозяйство. Географический и историко-экономический очерк. - Изд. Второй, доп. и пере. Под ред. К.О.Маца / Полтава: Полтавский литератор, 1998. - 336 с. ;
12. Полтавщина. Туристический справочник. - Полтава, 2003. - 40 с.
13. Собко А.А. Приемы формирования сети объектов водного туризма (на примере Полтавской области) / А.А. Собко, А.Ю. Дмитренко // Современные проблемы архитектуры и градостроительства. Випуск 43. Часть 2. 2016. - С.409-414.
14. Сплав по реке Псел, Украина - «Описание маршрута, список ... - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: irecommend.ru /.../ opisanie-marshruta-spisok-veshchei-dlya-splava-na-baidarkakh-mn ...
15. Сула - 2004 год (Лубны - Днепр). Отчёт Поездника С. (Киев ... - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.poezdnik.kiev.ua/reki/sula/sula_2004_poezd.html

References:

1. Bulava L.M. Neohrafiya Poltavshchyny – [electronic resource]. – Rezhyim dostupu: <http://geo.pnpu.edu.ua/waters.php>
2. Vyshnevs'kyj V. I. Richky i vodoymy Ukrayiny. Stan i vykorystannya : pidr. / V. I. Vyshnevs'kyj. – K. : Vipol, 2000. – 375 s.
3. Vorskla - 2003 hod (Poltava - Dnepr). Otchiot Poezdnyka S. (Kyev ...) – [electronic resource]. – Rezhyim dostupu: www.poezdnik.kiev.ua/reki/vorskla/vorskla_2003_poezd.html

4. Hanzha YA. L. Vykorystannya vodnykh resursiv Chernihivshchyny dlya orhanizatsiji ta rozvytku vidpochynku na vodi. – [electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/296.pdf>
5. Hryhor'ev V. N. Vodnyj turizm / V. N. Hryhor'ev. – M. : Profyzdat, 1990. – 304 s.
6. Druzhynina V.V. Osoblyvosti rozvytku suchasnoho turyzmu u Poltavs'kiy oblasti / V.V. Druzhynina, YU.V. Byelyayeva. – X. : International scientific and practical conference «Scientific horizons – 2014». 30.09–7.10.2014, Sheffield. – Sheffield. – Volume 2. Economic science: Sheffield Science and Education Ltd. – S. 69–71. 11.
7. Ostapivs'ke vodoshkovyshche. – [electronic resource]. - Rezhym dostupu: www.ostapivka.org.ua
8. Palamarchuk M. M. Vodnyj fond Ukrayiny : dovidkovyy posibnyk / M. M. Palamarchuk, N. B. Zakorchevna ; red. V. M. Khoryeva, K. A. Aliyeva. – K. : Nika-Tsentr, 2001. – 392 s.
9. Plan zakhodiv z realizatsiji stratchiji rozvytku Poltavs'koyi oblasti na period 2015-2017 rr. - Poltava, 2015 . – 137 s. - [electronic resource]. - Rezhym dostupu: [dfr. minregion. gov. Ua /.../ ROP_Poltavska%20oblast_2015_2017_UKR_09.04.2015.d...](http://dfr.minregion.gov.ua/.../ROP_Poltavska%20oblast_2015_2017_UKR_09.04.2015.d...)
10. Perspektyvy rozvytku turystychnoyi industriyi Poltavs'koyi oblasti ta inshykh rehioniv Ukrayiny. Materialy Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiji (16 veresnya 2005 roku, m. Myrhorod). – Poltava, 2005. – 108 s.
11. Poltavs'ka oblast': pryroda, naselennya, hospodarstvo. Heohrafichnyy ta istoryko-ekonomichnyy narys. - Vyd. 2-e, dop. i perer. Za red. K.O.Matsa / Poltava : Poltavs'kyy literator, 1998. – 336 s.
12. Poltavshchyna. Turystychnyy dovidnyk. – Poltava, 2003. – 40 s.
13. Sobko O.O. Pryyomy formuvannya mrezhi obektiv vodnoho turyzmu (na prykladi Poltavs'koyi oblasti) / O.O. Sobko, A.YU. Dmytrenko // Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya. Vypusk 43. Chastyna 2. 2016. – S.409-414.
14. Splav po reke Psel, Ukrayna - «Opysanye marshruta, spysok ... - [electronic resource]. - Rezhym dostupu: irecommend.ru/.../opisanie-marshruta-spisok-veshchei-dlya-splava-na-baidarkakh-mn...
15. Sula - 2004 hod (Lubny - Dnepr). Otchiot Poezdnyka S. (Kyev ...) - [electronic resource]. - Rezhym dostupu: www.poezdnik.kiev.ua/reki/sula/sula_2004_poezd.html.

УДК 640.43:658.89

Романів Оксана Яківна,
кандидат географічних наук, доцент

Тарасюк Галина Миколаївна,
доктор економічних наук, професор

Корнійчук Ілля Іванович

Житомирський державний технологічний
університет, м. Житомир, Україна,
e-mail: okromaniv@gmail.com

Житомирський державний технологічний
університет, м. Житомир, Україна,
e-mail: galinatar@ukr.net

Житомирський державний технологічний
університет, м. Житомир, Україна,
e-mail: illiakorniichuk888@ukr.net

ПОВЕДІНКА СПОЖИВАЧІВ НА РИНКУ РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ МІСТА ЖИТОМИРА

Мета дослідження – встановити принципи поведінки споживачів на ринку ресторанних послуг міста Житомира та здійснити сегментування ринку споживачів послуг ресторанного бізнесу міста за низкою критеріїв для забезпечення виробників надійною та достовірною інформацією про структуру попиту, смаки і бажання споживачів. Така інформація повинна лягти в основу створення ресторанного продукту, який максимально відповідатиме вимогам ринку.

Методика дослідження включає методи маркетингових досліджень, реалізовані шляхом проведення онлайн-анкетування потенційних споживачів ресторанних послуг міста Житомира. Застосування Інтернет-технологій забезпечили досягнення фундаментального принципу маркетингових досліджень – рандомізацію – та достатню кількість респондентів, що дозволило отримати прийнятну точність результатів. Статистичний та графічний методи реалізовані у програмному середовищі Microsoft Excel для обробки і унаочнення результатів маркетингового дослідження.

Результати дослідження. Демографічний та соціальний портрет типового споживача ресторанних послуг міста Житомира такий: це переважно особи у віці 18-29 років, частіше чоловіки, аніж жінки, не одружені, без дітей, із незавершеною вищою освітою, дещо рідше з повною вищою освітою, переважно студенти і домогосподарки. За результатами дослідження визначено вподобання, побажання та звички респондентів при відвідуванні закладів ресторанного господарства. 51 % респондентів зазначили, що відвідують такі заклади декілька разів на місяць. При цьому найбільша частка опитаних (45,8 %) ідентифікують самих себе швидше як пасивних відвідувачів різних ресторанних закладів.

Науковою новизною роботи є те, що було встановлено п'ять найважливіших чинників при виборі споживачами закладу для відвідування: меню, ціни, чистота приміщення, ввічливість персоналу, швидкість обслуговування. Однак визначено, що роль чинників дещо відмінна при виборі закладу ресторанного бізнесу для різних цілей відвідування. Виведено фактори, які є значимими для споживачів у випадку ситуацій сімейного відпочинку, романтичної, ділової зустрічі, зустрічі з друзями, бенкету.

Практичне значення роботи полягає у тому, що заклади ресторанного бізнесу міста можуть здійснити розробку заходів диференційованого маркетингу на основі складеного портрета споживача. А також не лише укріпити бажані конкурентні переваги, але й цілеспрямовано повідомити про свої конкурентні переваги наявним та потенційним споживачам через ефективні засоби маркетингових комунікацій.

Ключові слова: ресторанний бізнес; споживач; маркетингове дослідження.

УДК 640.43:658.89

<i>Романив Оксана Яковлевна,</i> кандидат географических наук, доцент	Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: okromaniv@gmail.com
<i>Тарасюк Галина Николаевна,</i> доктор экономических наук, профессор	Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: galinatar@ukr.net
<i>Корнийчук Илья Иванович</i>	Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: illiakorniichuk888@ukr.net

ПОВЕДЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НА РЫНКЕ РЕСТОРАННЫХ УСЛУГ ГОРОДА ЖИТОМИРА

Цель данного исследования – установить принципы поведения потребителей на рынке ресторанных услуг города Житомира и осуществить сегментирование рынка потребителей услуг ресторанного бизнеса города по ряду критериев для обеспечения производителей надежной и достоверной информацией о структуре спроса, о вкусах и желаниях потребителей. Такая информация должна лечь в основу создания ресторанный продукта, который будет максимально соответствовать требованиям рынка.

Методика исследования включает методы маркетинговых исследований, которые осуществлены путем проведения онлайн-анкетирования потенциальных потребителей ресторанных услуг города Житомира. Интернет-технологии обеспечили реализацию фундаментального принципа маркетинговых исследований – рандомизацию – и достаточное количество респондентов, что позволило получить приемлемую точность результатов. Статистический и графический методы применены с использованием программной среды Microsoft Excel для обработки и иллюстрации результатов маркетингового исследования.

Результаты исследования. Демографический и социальный портрет типичного потребителя ресторанных услуг города Житомира таков: это преимущественно лица в возрасте 18-29 лет, чаще мужчины, чем женщины, не состоящие в браке, без детей, с незаконченным высшим образованием, несколько реже с полным высшим образованием, преимущественно студенты и домохозяйки. По результатам исследования определены предпочтения, пожелания и привычки респондентов при посещении заведений ресторанного хозяйства. 51% респондентов отметили, что посещают такие заведения несколько раз в месяц. При этом наибольшая доля опрошенных (45,8%) идентифицируют себя как пассивных посетителей различных ресторанных заведений.

Научной новизной работы является то, что было установлено 5 важнейших факторов при выборе потребителями заведения для посещения: меню, цены, чистота помещения, вежливость персонала, скорость обслуживания. Однако установлено, что роль факторов несколько отличается при выборе заведения ресторанного бизнеса при различных целях посещения. Выведены факторы, которые являются значимыми для потребителей в случае ситуаций семейного отдыха, романтической, деловой встречи, встречи с друзьями, банкета.

Практическое значение работы в том, что заведения ресторанного бизнеса города могут осуществить разработку мероприятий дифференцированного маркетинга на основе составленного портрета потребителя. А также не только укрепить желаемые конкурентные преимущества, но и целенаправленно сообщить о них имеющимся и

потенциальным потребителям через эффективные средства маркетинговых коммуникаций.

Ключевые слова: ресторанный бизнес; потребитель; маркетинговое исследование.

UDC 640.43:658.89

Romaniv Oksana Yakivna,
Candidate of Geography, Associate Professor

Zhytomyr State Technological University,
Zhytomyr, Ukraine,
e-mail: okromaniv@gmail.com

Tarasiuk Halyna Mykolayivna,
Doctor of Economics, Professor

Zhytomyr State Technological University,
Zhytomyr, Ukraine, e-mail:
galinatar@ukr.net

Korniychuk Illya Ivanovich

Zhytomyr State Technological University,
Zhytomyr, Ukraine, e-mail:
illiakorniichuk888@ukr.net

CONSUMER BEHAVIOR IN THE MARKET OF RESTAURANT SERVICES OF ZHYTOMYR

The purpose of this research is to establish the principles of consumer behavior in the market of restaurant services of Zhytomyr and to segment the market of consumers of restaurant business services of the city on a number of criteria to provide producers with reliable information about the structure of demand, tastes and desires of consumers. Such information should be the basis for creating a restaurant product that will maximally meet the requirements of the market.

The research methodology includes marketing research methods. These methods were applied by conducting an online survey of potential consumers of restaurant services in Zhytomyr. Thanks to the use of Internet technologies, the fundamental principle of marketing research (randomization) was ensured and enough respondents were reached. This allowed us to obtain an acceptable accuracy of research results. Statistical and graphical methods have been used in Microsoft Excel to process and visualize the results of marketing research.

Results. The demographic and social portrait of a typical consumer of restaurant services in Zhytomyr is as follows: they are mostly people aged 18-29, most often men, not married, without children, with incomplete higher education (less often with full higher education), mostly students and housewives. The preferences, wishes and habits of respondents when visiting restaurants were determined by the survey results. 51% of respondents visit such facilities several times a month. At the same time, the largest share of respondents (45.8 %) identify themselves mainly as passive visitors to restaurants.

Scientific novelty of the work: we established five most important factors of consumer choice of restaurant facilities (menu, prices, cleanliness of premises, politeness of personnel, speed of service). However, the role of these factors is different for different visiting purposes. The factors in case of family vacation situations, romantic, business meetings, meetings with friends, and banquet were deduced.

The practical value of the work is that on the basis of a composite portrait of the consumer, the institutions of the restaurant business of the city can implement the development of differentiated marketing activities. And not only to strengthen the desirable competitive advantages, but also purposefully inform about the competitive advantages existing and potential consumers through effective means of marketing communications.

Keywords: restaurant business; the consumer; marketing research.

Постановка проблеми. Ресторанна справа – це один із способів високоліквідного використання капіталу. А у стратегічному середовищі

функціонування ресторану поряд з конкурентами, партнерами та постачальниками, споживачі відіграють чи не найважливішу роль, оскільки зростання їх чисельності та утримання стає часто запорукою перемоги у жорсткій конкурентній боротьбі. З огляду на це розбудова стратегії ресторанної справи, як привабливої довгострокової інвестиції, неможлива без наявності достовірної інформації про споживачів. Для досягнення високих показників ефективності діяльності заклади мають навчитися управляти поведінкою клієнтів та підвищувати якість взаємозв'язку з ними. Вирішити ці завдання можна лише при умові вивчення поведінки споживачів на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні проблеми формування та реалізації стратегії підприємств ресторанного бізнесу на ринку, у тому числі й з урахуванням фактору споживачів досліджували зарубіжні вчені: Крістофер Егертон-Томас [6], Роберт Крісті Мілл [8], Шок Патті Д. та Дж. Боуен [13], Сирый В.К. [11], Allan F. Nickok, Lana E. Lazarus [14]. Серед українських науковців проблемам розвитку ресторанної справи свої праці присвятили Т.В. Андросова із співавторами [9], В.А. Антонова [1], В.В. Архипов [1], В.Д. Карпенко, А.Л. Рогова, В.Г. Шкарлупа [5], М.М. Левченко та Л.Є. Калініна [7], Г.Т. П'ятницька [10], Т.О. Скрипко і О.О. Ланда [12] та інші. Їхні публікації стали теоретичною і методичною основою дослідження.

У широкому вжитку поняття «ресторан» визначається як загальнодоступне підприємство харчування з широким асортиментом страв складного приготування, включаючи замовлені та фірмові, закусок, кондитерських, морозива, десертів, фруктів, винно-горілчаных напоїв, тютюнових виробів, мінеральної води, соків з високим рівнем обслуговування в поєднанні з організацією дозвілля [10, с. 46].

Підприємства ресторанного господарства мають ряд особливостей. Якщо більшість підприємств інших галузей характеризуються виконанням однієї або двох функцій, то підприємства ресторанного господарства виконують три взаємопов'язаних функції: виробництво кулінарної продукції; реалізацію кулінарної продукції; організацію її вживання та збуту [5, с. 36]. Також крім послуг харчування надають й інші послуги, наприклад, по організації дозвілля і по обслуговуванню свят, сімейних обідів, бізнес-обідів, ритуальних обідів, прокат посуду і т. д. [3, с. 137].

Ресторан – невід'ємна частина способу життя населення туристичної дестинації. А головне завдання в індустрії ресторанної діяльності визначається концепцією технології гостинності, детермінантом якої є задоволення вишуканих гастрономічних та соціокультурних потреб клієнтів, серед яких не тільки місцеве населення, а й гості дестинації. Тому такий бізнес повинен швидко реагувати на потреби ринку. З позицій маркетингу кожне підприємство повинно аналізувати і вивчати ринок споживачів, від цього щонайменше залежить асортимент продукції та послуг, способи обслуговування, а зрештою – отримання прибутку чи уникнення збитків, а також імідж ресторанного закладу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак в умовах, коли сегменти споживачів ресторанних послуг характеризуються значною строкатістю за своїми характеристиками і спостерігається зростання частки так званого середнього класу, як основних клієнтів ресторанів, моделі поведінки споживачів ресторанів залишаються мало дослідженими, як це є в більшості міст України, в тому числі й у Житомирі.

Формулювання цілей статті. Мета даного дослідження – встановити принципи поведінки споживачів на ринку ресторанних послуг Житомира та здійснити сегментування ринку споживачів послуг ресторанного бізнесу міста за низкою критеріїв для забезпечення виробників надійною та достовірною інформацією про структуру попиту, смаки і бажання споживачів. Така інформація повинна бути покладена в основу створення ресторанного продукту, який максимально відповідатиме вимогам ринку.

Методи дослідження, які використані у роботі, включають такі: методи маркетингових досліджень, реалізовані шляхом проведення опитування засобами онлайн-анкетування; статистичний та графічний методи, застосовані у програмному середовищі Microsoft Excel для обробки та унаочнення результатів маркетингового дослідження; загальнонаукові методи узагальнення, порівняння, систематизації та аналізу.

Одними з основних вимог, які висуваються до результатів маркетингових досліджень, є їхня достовірність, адекватність, а також репрезентативність. Це було враховано на етапі планування дослідження. Використаний найпоширеніший метод збору первинних даних – масове опитування за допомогою анкети, розміщеної у Інтернет. Анкету пропонували заповнити мешканцям міста та його гостям, професійна діяльність яких безпосередньо не пов'язана з ресторанним бізнесом. Обрана стратегія і процедура опитування завдяки використанню Інтернет-технологій забезпечили реалізацію фундаментального принципу маркетингових досліджень – рандомізацію.

Дослідження охоплювало лише частину об'єктів генеральної сукупності. Найважливіша вимога до вибірки – відповідність меті дослідження. Виходячи з цього, було визначено, що необхідний мінімальний обсяг вибірки при генеральній сукупності 266 тис. осіб (чисельності населення міста Житомира у 2017 році) при довірчому інтервалі 95% і теоретичній статистичній похибці 10 % може становити не більше 96 опитаних. Обчислення проводилися за допомогою онлайн калькулятора [4]. Але було отримано заповнені анкети від дещо більшої чисельності учасників (118), що дозволило зменшити статистичну похибку маркетингового дослідження до 9%. Така кількість респондентів забезпечила прийнятну точність результатів та їхню валідність.

Виклад основного матеріалу. Поведінка споживачів послуг ринку ресторанного господарства характеризується значною складністю, оскільки формується під впливом великої кількості факторів. Ознаки, які

було враховано в даному маркетинговому дослідженні: місце проживання, стать, вік, сімейний стан, освіта, дохід та рід заняття споживачів.

У опитуванні взяли участь 85,6% міських мешканців, 11,9% – мешканців передмістя, решта – жителі села. Демографічний портрет типового споживача ресторанних послуг міста Житомира такий: це переважно особи у віці 18-29 років, частіше чоловіки, аніж жінки, не одружені, без дітей.

За соціальною структурою серед споживачів переважають особи із незавершеною вищою освітою (48,3%), рідше – з повною вищою освітою (44,1%). За родом занять серед респондентів виділяється сегмент студентів та домогосподарок (49,1 %), тобто ті, хто переважно не має власного доходу і перебуває на утриманні інших членів сім'ї. На другому місці – працівники сфери послуг (29,6 %), третю позицію обіймають керівники підприємств, приватні підприємці, державні службовці (10,2 %). Відповідно до цього пояснюється розподіл учасників опитування за рівнем середньомісячного доходу: до 5 тис. грн. – 51,7 %; 5 – 10 тис. грн – 33,9 %; понад 10 тис. грн – 14,4 %.

За результатами дослідження визначено вподобання, побажання та звички респондентів при відвідуванні закладів ресторанного господарства. Зауважимо, що 51 % респондентів зазначили, що відвідують заклади ресторанного господарства декілька разів на місяць (рис. 1). В основному такі візити здійснюються у вечірній час (83,9 %).

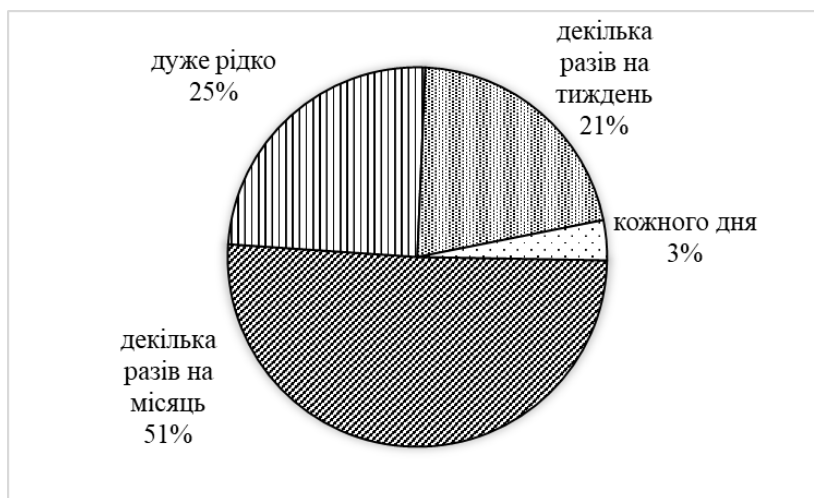

Рис. 1. Відповідь респондентів щодо частоти відвідування закладів ресторанного господарства

Найпопулярнішими закладами є кафе (60,2 %) та піцерії (21,2 %). Класичним ресторанам надають перевагу лише 16,1 % респондентів. При цьому найбільша частка опитаних (45,8 %) ідентифікують самих себе швидше як пасивних відвідувачів різних закладів, тобто бувають у них час від часу, переважно на запрошення інших, або у зв'язку із якимись спеціальними подіями – урочистостями, бенкетами (рис. 2). Дуже

активними відвідувачами вважають себе 21,2% опитаних. Вони часто відвідують ресторани, не тільки заради їжі, а ще й користуються додатковими послугами закладів.

80,2% респондентів зазвичай відвідують заклади із друзями, 13,8% – із дружиною або чоловіком. Основна мета візитів (78,8 %) – гарно провести час, лише 11,9 % концентрують свою увагу на тому, щоб задовільнити насамперед свою потребу в тому, щоб смачно поїсти.

Водночас споживачі не схильні здійснювати значні витрати: 46,6% в середньому на особу витрачають за один візит до 200 грн і лише 3,4% – понад 300 грн (рис. 3).

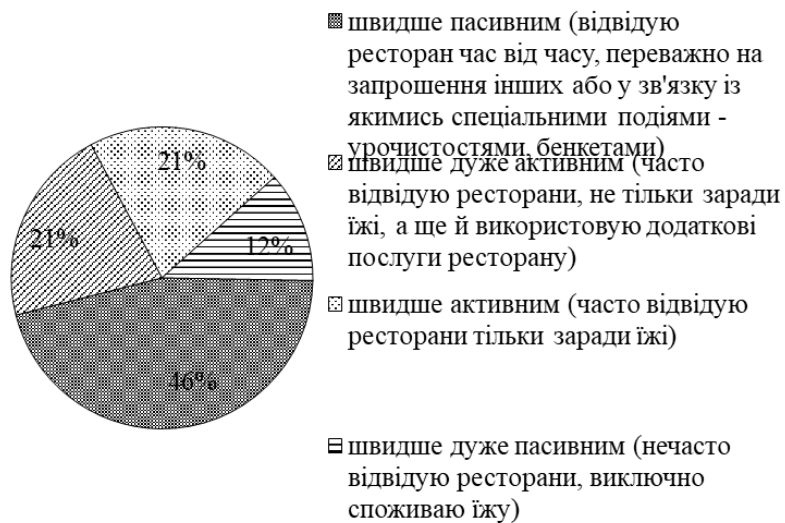

Рис. 2. Відповідь респондентів на питання «Яким відвідувачем ви можете себе назвати?»

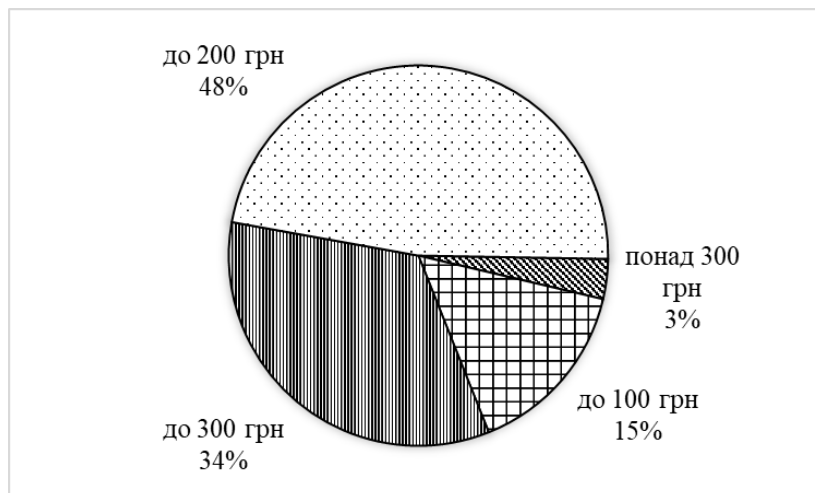

Рис. 3. Відповідь респондентів на питання «Скільки в середньому коштів ви витрачаєте на одну особу в закладах ресторанного господарства за один візит?»

Щодо обстановки, якій надають перевагу відвідувачі, то однакова кількість голосів (по 38,1%) було надано таким варіантам: «великий зал»

та «окремі кабінки». 20,3 % обрали варіант «там, де є жива музика». Серед варіантів, які назвали самі респонденти, були й такі: «на природі»; «там, де комфортно, світло, просторо»; «при можливості – на другому поверсі з гарним краєвидом на місто»; «біля каміну»; «головне – атмосфера закладу».

Найчастіше у замовленнях присутні (рис. 4): страви з м'яса (42%) і гарніри (20%). Досить високі позиції отримали десерти (15 %), страви на мангалі (14%).

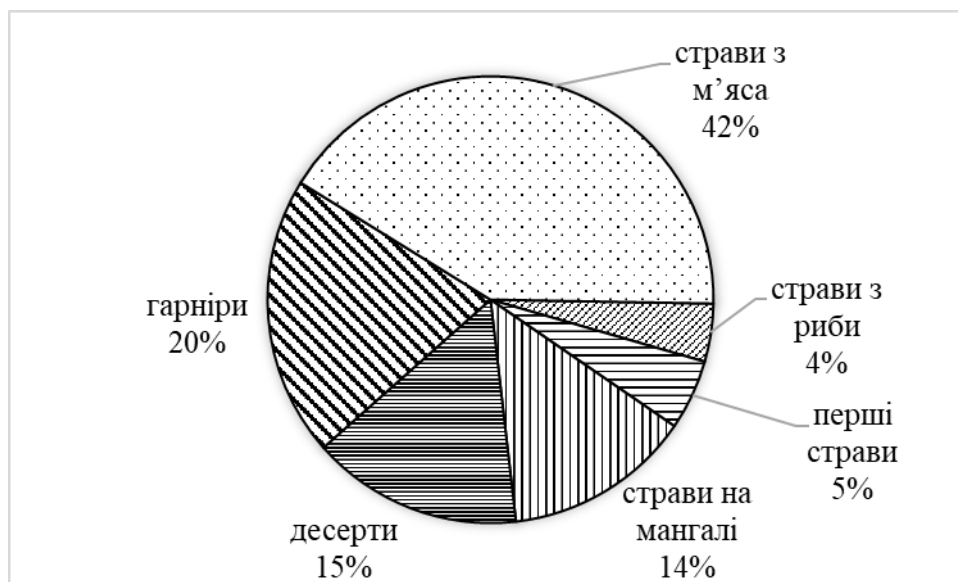

Рис. 4. Відповідь респондентів на питання «Які страви частіше за все замовляєте в закладах ресторанного господарства?»

Серед додаткових послуг закладів ресторанного господарства найбільш популярними є вільне підключення до Інтернет (62,7%), продаж їжі додому (43,2%) та замовлення столика завчасно (43,2%) (рис. 5).

Плануючи відвідати ресторанний заклад, 61,9 % респондентів цікавляться рекомендаціями друзів і знайомих, 21,2 % шукають інформацію про відгуки щодо даного ресторану на форумах у мережі Інтернет, 11,9 % – на офіційному сайті даного ресторану. Ще 3,4 % орієнтуються на зовнішню рекламу ресторану. І лише одиниці вказали серед інформаційних джерел такі, як рекламні оголошення в друкованих мас-медіа (газети, журнали), рекламу на телебаченні. Найменше голосів отримала позиція «слухаю рекламу по радіо». Таким чином, заклади ресторанного бізнесу можуть зробити висновки про ефективні інструменти маркетингових комунікацій.

До ТОП-5 найважливіших чинників при виборі закладу для відвідування 43,2 % респондентів віднесли меню, 12,7% – ціни, 9,3 % – чистоту приміщення, 5,9% – ввічливість персоналу, 4,2% – швидкість обслуговування персоналу. У поодиноких випадках опитувані вказали, що важливі для них популярність закладу, особливості його розміщення. В

цілому по-за увагою залишили учасники опитування такі чинники, як наявність майданчика для паркування автотранспорту, якість напоїв, кількість місць у закладі.

Рис. 5. Відповідь респондентів на питання «Які додаткові послуги вважаєте найбільш важливими?»

Результати дослідження дозволили встановити, що дещо різняться роль цих та інших факторів при виборі закладу ресторанного господарства для різних цілей: сімейного відпочинку, ділової зустрічі, зустрічі з друзями, романтичної зустрічі, бенкету. У таблиці 1 наведено фактори, які здобули значиму кількість голосів респондентів (понад 10%) у кожному випадку.

Таблиця 1.

Провідні фактори при виборі закладу ресторанного бізнесу у залежності від мети відвідання

Мета відвідання	Провідні фактори, які впливають на вибір закладу споживачами (кількість голосів респондентів у %)
Сімейний відпочинок	Якість страв (61,0%); якість сервісу (17,8%); ціна (16,9%).
Ділова зустріч	Престижність закладу (28,0%); якість сервісу (22,9%); контингент відвідувачів (19,5%); шумність (16,9%).
Зустріч з друзями	Ціна (32,2%); контингент відвідувачів (24,6%); якість сервісу (18,6%).
Романтична зустріч	Інтер'єр (41,5%); смак страв (17,8%); якість сервісу (11,9%); тип кухні (11,9%); шумність (11,0%).
Бенкет	Якість сервісу (32,2%); ціна (28,8%); розмір ресторану (18,6%); тип кухні (11,9%).

Звертає на себе увагу той факт, що великого значення споживачі надають якості сервісу, не залежно від мети відвідування закладу. Якість

страв (за винятком сімейного відпочинку) та тип кухні відіграють меншу роль, а у випадку організації ділових зустрічей, зустрічей з друзями вони відходять на другий план у ієрархії факторів вибору закладу. Тип кухні (українська, італійська, французька тощо) є чинником, важливим для споживачів у випадку романтичної зустрічі, бенкетів, де значимими є оригінальність обстановки. Важливим є ціновий фактор під час відвідання ресторану з членами родини та друзями, а також при організації бенкетів. Натомість, для ділових зустрічей найважливішою є престижність закладу, а для романтичних зустрічей – інтер'єр (табл. 1).

Висновки. На основі складеного типового портрета споживача, отриманого у процесі даного маркетингового дослідження, заклади ресторанного бізнесу мають змогу здійснити вибір цільового сегмента потенційних споживачів закладу. З отриманих даних можемо зробити висновок й про ті фактори, на які необхідно звернути увагу закладам ресторанного господарства міста Житомира, що планують дотримуватись принципів диференційованого маркетингу. У випадку ж недиференційованого маркетингу для забезпечення постійного контингенту для закладів достатньо першочергово підтримувати належну якість сервісу, здійснювати розумну цінову політику з урахуванням купівельної спроможності потенційних споживачів.

Кожен заклад міста може, взявши до уваги ті фактори, що впливають на прихильність споживачів відповідного сегменту, розробити відповідні стимулюючі заходи. А також варто не тільки укріпити конкурентні переваги за факторами, які відіграють важливу роль у ситуаціях, що були розглянуті нами (сімейний відпочинок, ділова зустріч, зустріч з друзями, романтична зустріч, бенкет), але й повідомити про свої конкурентні переваги наявним та потенційним споживачам через ефективні засоби маркетингових комунікацій. Як вдалося встановити, найефективнішими з них є Інтернет-комунікації та поширення позитивних відгуків через міжособистісні контакти.

Список використаних джерел:

1. Антонова В.А. Ресторанный бизнес: механизм и эффективность управления стратегическим развитием: [монография] / В.А. Антонова. – Донецк: ДонНУЭТ, 2009. – 278 с.
2. Архипов В.В. Организация ресторанного хозяйства: [навч. посіб.]. 2-е вид. / В.В. Архипов. – К.: ЦУЛ, 2012. – 279 с.
3. Воронин И.Н. Организация ресторанного бизнеса: [учеб. пособ.]. 2-е изд. / И.Н. Воронин. – Симферополь: Ариал, 2012. – 191 с.
4. Калькуляція вибірки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sociopolis.ua/uk/servisy/kalkulator-vybiry/>
5. Карпенко В.Д., Рогова А.Л., Шкарлупа В.Г. Організація виробництва і обслуговування на підприємствах громадського харчування: [навч. посіб.] / В.Д. Карпенко, А.Л. Рогова, В.Г. Шкарлупа. – К.: НМЦ «Укоопосвіта», 2003. – 248 с.
6. Кристофер Эгертон-Томас Ресторанный бизнес. Как открыть и успешно управлять рестораном / [пер. с англ.] / Эгертон-Томас Кристофер. – М.: РосКонсульт, 1999. – 272 с.
7. Левченко М.М., Калініна Л.Є. Менеджмент у ресторанному господарстві: [навч. посіб.] / М.М. Левченко, Л.Є. Калініна. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – 256 с.
8. Милл Р.К. Управление рестораном / пер. с англ. Е.Э. Лалаян. - 3-е изд. / Р. К. Милл. – М.: ЮНИТИ, 2009. – 518 с.

9. Оцінка конкурентоспроможності підприємств ресторанного господарства: [монографія] / Т.В. Андросова, Н.О. Власова, Н.В. Михайлова, О. А. Круглова та ін. – Х.: ХДУХТ, 2010. – 144 с.
10. П'ятницька Г.Т. Ресторанне господарство України: ринкові трансформації, інноваційний розвиток, структурна переорієнтація: [монографія]. / Г.Т. П'ятницька. – К.: КНТЕУ, 2007. – 465 с.
11. Сирый В.К. Ресторанный бизнес: управляем профессионально и эффективно: полное практическое руководство. / В.К. Сирый. – М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2008. – 367 с.
12. Скрипко Т.О., Ланда О.О. Менеджмент готельно-ресторанного господарства : [навч. посіб.] / Т.О. Скрипко, О.О. Ланда. – Л.: Вид-во Львів. комерц. акад., 2012. – 299 с.
13. Шок Патти Д., Дж. Боуэн. Маркетинг в ресторанном бизнесе: [учебник] / Шок Патти Д., Дж. Боуэн. – М.: Рестораныные ведомости, 2005. – 234 с.
14. Hickok Allan F., Lana E. Lazarus. Restaurants Service / Hickok Allan F., Lana E. Lazarus. – Washington: National Restaurant Association, 2010. - 532 p.

Список использованных источников:

1. Антонова В.А. Ресторанный бизнес: механизм и эффективность управления стратегическим развитием: [монография] / В.А. Антонова. – Донецк: ДонНУЭТ, 2009. – 278 с.
2. Архипов В.В. Организация ресторанного хозяйства: [учеб. пособ.]. 2-е изд. / В.В. Архипов. – К.: ЦУЛ, 2012. – 279 с.
3. Воронин И.Н. Организация ресторанного бизнеса: [учеб. пособ.]. 2-е изд. / И.Н. Воронин. – Симферополь: Ариал, 2012. – 191 с.
4. Калькуляция выборки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sociopolis.ua/uk/servisy/kalkulator-vybirkyy/>
5. Карпенко В.Д., Рогова А.Л., Шкарлупа В.Г. Организация производства и обслуживания на предприятиях общественного питания: [учеб. пособ.] / В.Д. Карпенко, А.Л. Рогова, В.Г. Шкарлупа. – К.: НМЦ «Укоопосвита», 2003. – 248 с.
6. Кристофер Эгертон-Томас Ресторанный бизнес. Как открыть и успешно управлять рестораном / [пер. с англ.] / Эгертон-Томас Кристофер. – М.: РосКонсульт, 1999. – 272 с.
7. Левченко М.М., Калинина Л.Е. Менеджмент в ресторанном хозяйстве: [учеб. пособ.] / М.М. Левченко, Л.Е. Калинина. – Донецк: ДонНУЭТ, 2011. – 256 с.
8. Милл Р.К. Управление рестораном / пер. с англ. Е.Э. Лалаян. - 3-е изд. / Р. К. Милл. – М.: ЮНИТИ, 2009. – 518 с.
9. Оценка конкурентоспособности предприятий ресторанного хозяйства: [монография] / Т.В. Андросова, Н.О. Власова, Н.В. Михайлова, О. А. Круглова и др. – Х.: ХГУПТ, 2010. – 144 с.
10. Пятницкая Г.Т. Ресторанное хозяйство Украины: рыночные трансформации, инновационное развитие, структурная переориентация: [монография]. / Г.Т. Пятницкая. – К.: КНТЭУ, 2007. – 465 с.
11. Сирый В.К. Ресторанный бизнес: управляем профессионально и эффективно: полное практическое руководство. / В.К. Сирый. – М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2008. – 367 с.
12. Скрипко Т.О., Ланда О.О. Менеджмент отельно-ресторанного хозяйства : [учеб. пособ.] / Т.О. Скрипко, О.О. Ланда. – Л.: Изд-во Львов. комерц. акад., 2012. – 299 с.
13. Шок Патти Д., Дж. Боуэн. Маркетинг в ресторанном бизнесе: [учебник] / Шок Патти Д., Дж. Боуэн. – М.: Рестораныные ведомости, 2005. – 234 с.
14. Хикок Аллан Ф., Лана Е. Лазарь. Услуги ресторанов / Хикок Аллан Ф., Лана Е. Лазарус. - Вашингтон: Национальная ассоциация ресторанов, 2010. - 532 с.

References:

1. Antonova V.A. Restaurant business: the mechanism and effectiveness of strategic development management: [monograph] / V.A. Antonova. - Donetsk: DonNUET, 2009. - 278 p.
2. Arkhipov V.V. Organization of restaurant business: [tutorial manual] 2nd ed. / V.V. Arkhipov - K. : TSUL, 2012. - 279 p.
3. Voronin I.N. Organization of restaurant business: [tutorial manual]. 2nd ed. / I.N. Voronin. - Simferopol: Arial, 2012. - 191 p.

4. Calculation of the sample [Electronic resource]. – URL: <http://sociopolis.ua/uk/servisy/kalkulator-vybirkyy/>
5. Karpenko V.D., Rogova A.L., Shkarlupa V.G. Organization of production and service at catering enterprises: [tutorial manual] / V.D. Karpenko, A.L. Rogova, V.G. Sheath - K .: NMC "Ukooposvita", 2003. - 248 p.
6. Christopher Egerton-Thomas Restaurant Business. How to open and successfully manage a restaurant / [translation from English] / Egerton-Thomas Christopher. - M .: RosKonsult, 1999. - 272 p.
7. Levchenko M.M., Kalinina L. E. Management in the restaurant industry: [tutorial manual] / M.M. Levchenko, L.E. Kalinina. - Donetsk: DonNUET, 2011. - 256 p.
8. Mill R.K. Restaurant management / translation from English E.E. Lalayan .- 3rd ed. / R.K. Mill. - M .: UNITI, 2009. - 518 p.
9. The assessment of the competitiveness of restaurant enterprises: [monograph] / T.V. Androsova, N.O. Vlasova, N.V. Mikhailova, O. A. Kruglova and others. - Kh. KhDUHT, 2010. - 144 p.
10. Pyatnitska G.T. Restaurant economy of Ukraine: market transformations, innovative development, structural reorientation: [monograph]. / G.T. Pyatnitska. - K .: KNTEU, 2007. - 465 p.
11. Siry V.K. Restaurant business: managed professionally and effectively: a complete practical guide. / V.K. Siry. - M .: EKSMO-PRESS, 2008. - 367 p.
12. Skrypko T.O., Landa O.O. Hotel and Restaurant Management: [tutorial manual.] / T.O. Skrypko, O.O. Landa - L .: Publishing House of Lviv Commerce. Acad., 2012. - 299 p.
13. Shock Patty D., J. Bowen. Marketing in the restaurant business: [tutorial manual] / Shock Patty D., J. Bowen. - M .: Restaurant statements, 2005. –234 p.
14. Hickok Allan F., Lana E. Lazarus. Restaurants Service / Hickok Allan F., Lana E. Lazarus. – Washington: National Restaurant Association, 2010. - 532 p.

*II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА
КРАЇНОЗНАВСТВА*

UDC 331.5(438):331.556.4(477):303.71

Arkadiusz Przybyłka,
PhD in Economics

University of Economics in Katowice, ul. 1-go Maja
50, Katowice, Poland, e-mail: arekp@ue.katowice.pl

EMPLOYEES FROM UKRAINE ON THE POLISH LABOUR MARKET

Purpose of the research: show how many people from Ukraine work legally in Poland.

Methodology: Research is based on the analysis of official statistical data. Stats of work permits and arrivals were used. Also analyzed legal acts regulating this issue.

Results. According to the European Commission, the situation on the Polish labour market is “the best in the recent history of the country”. Unemployment has dropped to such a level that labour shortages can limit economic activity in the country. Lower employee resources are caused by unfavourable demographic changes and lowering the retirement age. Therefore, the number of employees from other countries has been growing for several years. Shortages in the labour market are mitigated by immigration coming to Poland. Of the foreigners, the largest number of employees is from Ukraine. According to the data from the Ministry of Labour and Social Policy in 2017, the largest number of work permits were issued to Ukrainian citizens 192,5 thousand, which accounted for 82% of the total and, at the same time, 81% higher than in 2016.

Scientific novelty: So far, no comprehensive analysis describing debated issue.

The practical significance: The research is to help illustrate trends in this issue. In addition, indicate how people from Ukraine can be employed.

Keywords: labour market, employees, employment, Ukrainians.

Statement of the problem. In economic theory, the concept of the market is the place where supply and demand meet and the price of the commodity is shaped. If the commodity which is traded on such defined market is work, we are dealing with the labour market.

The labour market is the place where labour services are exchanged between employers and employees and the price of these services (mainly payment), but also the size and conditions of exchange [2, p. 11]. The special features of the workforce are not without significance for the subject of exchange on the labour market. Although employers show interest of employees mainly due to their qualifications and skills, these elements are not the subject of transactions on the labour market. Qualifications and skills, or human capital possessed, are the basis for employees' ability to perform work, the basis for the provision of employment services for employers. These work services provided by employees are subject to exchange with employers, not qualifications and skills [2, p. 12].

The situation on the labour market is shaped by many factors. One of the most important is the state of the economic situation. Faster economic growth translates into the creation of new jobs, which increases the probability of

employment growth, while the slowdown in the economy contributes to reducing the demand of enterprises for work and, consequently, to the increase in unemployment [3, p. 79].

The main material. The problem of the Polish labour market is currently acquiring appropriate employees. According to employers there are fewer candidates available. Polish labour standards and pay often do not correspond to Polish employees who emigrate to other countries. This is caused, among other things, by the possibility of free movement of people within the European Union. Companies in Poland are already competing not only for experts and management, but above all for lower-level employees. Current statistical data and survey confirm the largest demand for operational employees, among others, industrial workers and craftsmen, specialists, operators and assemblers of machines and drivers. Half of employers have a problem with finding qualified employees. In the case of large companies, up to 62%. At the same time two-thirds of employers admit that this situation has an impact on the functioning of the company, affecting especially the growing personal costs and the possibility of entering into new contracts [8, p. 8-9]. The low supply of labour on the domestic labour market is partially offset by the immigrants from the eastern border, most often they are workers from Ukraine. The main reason for them to work in Poland is the amount of earnings. They enjoy a good reputation among Polish employers, which means that more and more Polish companies plan to employ them. However, employing a person from Ukraine is connected with many duties of the Polish employer. There are appropriate procedures for the correct employment of such an employee, which will be presented in the next point. However, it should be remembered that, ultimately, duties and rights for both parties are included in the contract signed by the employer and employee. For example, the period for which the contract is concluded, the place where the services are performed, and the benefits for the employee may also be specified [1, p. 115].

Regulations concerning the employment of people from Ukraine in Poland.

From 11th June 2017, there are regulations on visa-free travel for people from Ukraine. The necessary condition for entitlement for travel in the field of visa-free travel is the possession of biometric passport. The total period of stay of a Ukrainian citizen on the territory of Poland, however, may not exceed 90 days during the 180-day period. This stay includes all previous foreign stay [7]. In a situation where a foreigner is not entitled to take advantage of visa-free travel, he is obliged to obtain a proper visa. There are two types of visas: Schengen and national visa. The first visa is marked with the symbol C issued in a situation where the estimated stay on the territory of the countries belonging to the Schengen zone does not exceed 90 days in a 180-day period. Thanks to the possession of this type of visa, the foreigner is entitled to move and stay in the entire Schengen area. The application should be directed to the consul of the country of destination. The national visa is marked with the symbol D. Otherwise it is called a long-term visa. It gives the right to cross the border and

stay on the territory of Poland. It allows for multiple entries into a given country, however, the sum of all days of stay on the territory of Poland may exceed 90 days. The period of validity of a D-type visa may not exceed one year. A foreigner holding such a visa is also entitled to stay in the Schengen area no longer than 90 days during each 180-day. The possibility of staying in the Schengen area is only allowed for tourist purposes. In a situation when a foreigner intends to work in another country, he must obtain a Schengen visa [4, p. 15]. A foreigner who intends to stay in Poland longer than the periods provided for in visas should apply for a residence permit. They are issued by a voivode from a given region and the expiration date is even over three years. Ukrainians who have permanently tied their lives to stay in Poland can apply for a permanent residence permit. They must then meet one of the following conditions. To be married to a Polish citizen for at least 3 years, immediately before applying for a permanent residence card, stay in Poland for at least 5 years or be a person of a Polish origin and want to settle permanently in Poland. A foreigner holding a Polish card may also apply for a permanent residence permit in the Republic of Poland.

A foreigner who already has a valid residence permit can not start working in Poland immediately. He must obtain the appropriate permit to perform a specific job in the country. In the event that an employee intends to change employer or change of job position, he must obtain a new permit.

One of the most common methods of employing people from Ukraine is entrusting them with work on the basis of a statement. On the basis of this document the foreigner may work no longer than 180 days in the following 12 months. An employer who decides to use this form of employment for his future employee must register the document with the employment office located in the employer's place of residence or in the city of the company headquarters. From 1st January 2018, an employer who wants to employ a foreigner as a seasonal worker can not take advantage of this permission. The following data should be included in the statement:

- employer's statement,
- a statement on getting acquainted with the provisions regarding the submissions of declarations,
- information about the foreigner,
- information about the work entrusted,
- information on the user's employer (if the foreigner will be employed as a temporary employee) [4, p. 44].

In a situation where the matter does not require additional explanations, the district labour office registers and enters the document in the record of statements. Registration time can not be longer than 7 working days from the day of receiving the document. However, in situations which require additional information, the procedure can be up to 30 days. The head of the employment office may refuse to enter the statement in the register in the case of the declaration of untruth in the statement. In a situation when a district

representative finds that the statement has been made for appearance, he may also not accept the application. A refusal to enter a declaration into the register may also be obtained by an employer who does not have sufficient financial resources to employ an employee, and is in arrears with social security, health fund, labour fund, employee benefits fund, bridging pension fund or tax payment. If the employer does not agree with the refusal, he may appeal to the competent minister for labour issues. Another document which allows people from Ukraine for work in Poland is a work permit. To obtain this document, the employer must submit an application together with the required attachments at the provincial office competent for the company's headquarters. After the procedure the voivode issues a positive or negative decision. If the permit is granted, the employer receives two copies, one of which is given to the employee. There are a few types of work permits. The first of them is a type – A. This is one of the most frequently issued permits. It is intended for employers whose headquarters are in Poland and want to employ a person from Ukraine. The period of validity of the document is maximum 3 years with the option of extending it. To gain a work permit of the type A, one must fulfil the following conditions. The first of these is to provide the foreigner with a salary not lower than the wages of other employees in the same or comparable position. The pay should be appropriate to the employee's qualifications, skills and experience. The appropriate remuneration must be in the contract concluded with the foreigner. The amount of the proposed remuneration for work can not be lower than the minimum wage. The entity entrusting work to a foreigner must attach the superintendent's request to the application of the inability to satisfy staffing needs. Such information is issued on behalf of the district representative by the district labour office competent for the employer's registered office. Apart from the application and the indicated document, the employer is obliged to submit a declaration of no criminal record in the field of labour law, the company's contract (only when the entity that is entrusting is a company in the organization), identity document (if the employer is a natural person), copies of all pages of the foreigner's passport, proof of payment. The regulations also require people seeking work permits to submit accurate documents confirming their qualifications contained in the information of the district representative. All qualifications contained in the application are checked. The tax payment for issuing the permit for a period less than 3 months is 50 PLN, while above 3 months 100 PLN.

Type B-permit is issued for a foreigner who performs functions in the management of a legal person, acts as a general partner or a proxy. The foreigner must stay on the territory of the Republic of Poland longer than 6 months in the following 12 months [5]. The application for issuing the permit is made at the voivodship office competent for the place of the registered office of the company. The voivode issues a permit for a period not longer than 3 years. In a situation where on the day of submitting the application, the legal entity employs more than 25 employees, the permit may be issued for a period of up to 5 years. In order to be able to apply for a permit, the entity entrusting functions

on the board of a foreigner must achieve an income not lower than 12 times the current average monthly remuneration. This income must be obtained in the third quarter of the year preceding the application for a decision. The legal person must also employ no less than 2 employees for full time and unlimited contract of employment. These employees may not be subject to work permit. In the event that the entity entrusting the functions does not meet the above requirements, it may demonstrate that it has appropriate means to allow the introduction of the above conditions in the future. A properly completed application should be accompanied by a certificate of no criminal record, copies of all completed pages of the foreigner's travel document, CIT 8, proof of payment and other necessary documents.

Another type C-permit is intended for foreigners employed by a foreign employer who are delegating to a branch or establishment located on the territory of Poland for a period exceeding 30 days in a calendar year. As about work permit of type D, it can apply a person from Ukraine employed at a foreign employer, but delegated to Poland for temporary or occasional purposes. The entity entrusting work does not have branches in Poland. An E-type work permit is issued to a person employed by a foreign employer delegated to the territory of Poland for purposes other than those specified in the permits of type C and D. The foreigner is to stay in the Republic of Poland for more than 30 days in the next 6 months. Delegated workers must be guaranteed employment conditions not worse than those defined in the Polish labour legislation in areas such as working time, overtime, minimum wage, health and safety, parental rights, etc. In addition third-country nationals delegated to Poland should receive a wage of at least 70% of the average wage in the region in which they are to work. In 2018, a new rule on type S work permit came into force. It concerns works characterised by seasonality, for example, agriculture, tourism and gardening. The S-type permit is issued on behalf of the district representative by the labour office competent for the seat of the company, the period of validity of the document does not exceed 9 months. The employee may start work on the day of submitting the statement and a copy of the passport. He does not have to wait for the receipt of the permit. The work must, however, meet the conditions indicated earlier in the certificate of entry issued earlier by the office. The application submitted to the employment office contains information on the residence of the foreigner. A foreigner can provide himself a place to stay but the employer has the opportunity to provide the future employee a place of residence in Poland for working time. In such a case, the entity entrusting work to a foreigner is obliged to sign a contract with an employee specifying the terms of renting the premises. This contract must be translated into the mother tongue of the job applicant. It is not possible to deduct the rent from the salary of the person employed. The statement does not need to provide a specific employee's profession. The person employed can perform all works included in the list of subclasses of the types of seasonal work [6]. However, the person must meet the remaining working and pay conditions. The procedure of issuing the permit is

analogical to the statement on the intention to entrust work to a foreigner. The fee for issuing the permit is 30 PLN [4, p. 79].

To sum up, the permit allowing for legal residence and work in Poland is a temporary residence and work permit. For such a document can apply a person whose main purpose in staying in the country is to do work. A foreigner must have current health insurance, a permanent source of income allowing him or her to maintain themselves and possibly the family. This person must also have a permanent place of residence and the opportunity to document this fact. The foreigner's employer is obliged to provide the district representative information about the shortage of staffing needs and to provide the employee with a salary not lower than the currently obliging minimum remuneration for work. In the event of a change of employer, but keeping all working conditions contained in the decision on issuing on residence card, the employee only has to notify the voivodship office about the change of employer. The permit is issued for a maximum period of 3 years.

Employment of people from Ukraine in Poland in the light of statistical data.

Poland is the leader among European countries in terms of the number of long-term visas and residence permits for foreigners from third countries issued in connection with work. The employment of people from Ukraine in Poland has been growing for several years.

In 2017, issued 192 547 work permits for people from Ukraine. This shows that Poland is a desirable place of work for workers from this country. Most permits are issued to employees who perform simple work. Demand for employees is systematically increasing in construction and in transport. The Mazowieckie Voivodship is the leading voivodship in the number of issued permits. In 2017, 54 509 work permits were issued to citizens from Ukraine, what is 23%. The smallest number of such permits were issued in the Podlasie Voivodship – 1497.

In 2017, 1 824 464 statements were issued, including 1 714 891 for Ukrainians. The popularity of such a way of employing foreigners is caused by an uncomplicated procedure, and much shorter waiting times than other work permits, as well as low costs of obtaining work consent. Statements issued for Ukrainian workers constitute 94% of all these kind of documents. Much more men come to Poland than women, this may be due to the large development of renovation and construction sector. The majority of people from Ukraine come at the age of 26 – 40, and the least people over 65 years of age. Currently, employers are looking the most employees for simple jobs, and they constitute as much as 56% of all groups of professions and specialities. In connection with this, there was a change as to previous years, in which employees from Ukraine filled up human resources gaps in agriculture (68%). Currently the percentage share of this group of professionals is only 3,1%. According to the Ministry of Labour, Family and Social Policy, over 55% of employers declared employment of foreigners under a mandate contract. According to the declarations, 24% of employees were to be employed on the employment contract. The most often

employers employ employees for more than 6 months, and for shorter time only 13%. This is shown in table 1

Table 1
Number and structure of statements registered by local labour offices in 2017

Specyfification	Citizenship	TOTAL NUMBER
	UKRAINE	
1. The numer of statements	1714891	1824464
1.1. Including the number of statements for persons who already have a visa or a residence permit	718621	755900
2. The numer of women	615631	637856
3. Employee's age		
3.1. under 26 years	454050	480001
3.2. 26-40 years old	747883	802421
3.3. 41-65 years old	510747	539698
3.4. over 65 years old	2211	2344
4. Large groups of professions and specialities		
4.1. Representatives of public authorities, senior officials and managers	1134	1309
4.2. Specialists	7057	8222
4.3. Technicians and other mid-level staff	44024	45871
4.4. Office's workers	80379	85213
4.5. Service and sales staff	74237	77861
4.6. Farmers, gardeners, foresters and fishermen	54842	55963
4.7. Industrial workers and craftsmen	309353	345631
4.8. Operators and assemblers of machines and devices	190946	210013
4.9. Employees at simple jobs	952917	994369
4.10. Armed forces	2	12
5. Type of contract		
5.1. Employment contract	419807	457699
5.2. Contract of mandate	948187	1010442
5.3. Contract work	339876	349057
5.4. Others	7021	7266
6. The period on which the statement was issued		
6.2. From 1 to 3 months	219371	239778
6.3. From 3 to 6 months	1460108	1547814

Source: The Ministry of Labour and Social Policy: Foreigners working in Poland, collected data 2017.

Summary. Ukrainian citizens have been participating in the Polish labour market for years. They are particularly visible in the Mazowieckie voivodship and in areas specialized in agriculture. Statistics and research results show an

increase in the importance of Ukrainian employees on the Polish market. In 2017, 192 647 positive decisions on work permit were issued. Most people worked on type A permits (189 321). Employees from Ukraine are most often accepted on workers' positions in particular for simple jobs. This is due to the simplified employment procedure, which gives foreigners from six countries, including Ukraine, opportunity to work legally for six months during the year. In the second place, they perform qualified construction works.

From "The Immigration Barometer of Prosperity" covering the first half of 2018, it follows above all that both Polish employers want to employ Ukrainians and Ukrainians want to come to work in Poland. Both sides are happy with each other – 91% of Polish entrepreneurs have a positive or neutral attitude towards immigrants from Ukraine, and 62% of Eastern neighbours intend in the nearest future come back to work again [9]. The growing demand for Ukrainian workers makes Polish companies strongly compete with each other. Therefore, they offer potential employees additional incentives to choose a job for them, for example health care, housing or assistance in completing formalities. In the near future the number of employees from Ukraine will certainly increase.

References:

1. Butkiewicz-Schodowska A., Kapitał ludzki we współczesnym zarządzaniu przedsiębiorstwami. Uniwersytet Szczeciński. Szczecin 2015.
 2. Kryńska E., Kwiatkowski E., Podstawy wiedzy o rynku pracy. UŁ, Łódź 2013.
 3. Kuczevska I., Sytuacja na rynku pracy a zmiany w konsumpcji polskich gospodarstw domowych. Konsumpcja i Rozwój 2013, nr 2(5).
 4. Makowski M., Zatrudnienie cudzoziemców po zmianach w 2018 r.. INFOR. Warszawa 2018.
 5. Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 grudnia 2017 r. W sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca oraz wpisu oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi do ewidencji oświadczeń (Dz. U. 2017, poz. 2345).
 6. Rozporządzenie Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie podklas działalności według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), w których wydawane są zezwolenia na pracę sezonową cudzoziemca (Dz. U. 2017, poz. 2348).
 7. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego I Rady (UE) 2017/850 z dnia 17 maja 2017 r. Zmieniające rozporządzenie wymieniające państwa trzecie, których obywatele muszą posiadać wizy podczas przekraczania granic zewnętrznych, oraz te, których obywatele są zwolnieni z tego wymogu (Ukraina) (Dz. U. UE L 133 z dnia 22 maja 2017 r.).
 8. Rynek pracy w Polsce. Raport ECR Polska. Poznań 2017.
- Business Insider. Polska. [electronic resource]. - Access: <https://businessinsider.com.pl/finanse/ukraincy-pracujacy-w-polsce-barometr-imigracji-zarobkowej-2018/t9ftrbb>

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 551.577.42

Пясецька Світлана Іванівна,
кандидат географічних наук, старший
науковий співробітник

Гребенюк Надія Петрівна, молодший
науковий співробітник

Щеглов Олександр Андрійович,
науковий співробітник

Український гідрометеорологічний
інститут, м. Київ, Україна,
e-mail: klimat@bigmir.net

Український гідрометеорологічний
інститут, м. Київ, Україна

Український гідрометеорологічний
інститут, м. Київ, Україна

РОЗПОДІЛ ВИПАДКІВ ВІДКЛАДЕНЬ ОЖЕЛЕДІ ТА НЕБЕЗПЕЧНОЇ (НЯ) І СТИХІЙНОЇ (СГЯ) НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО КЛІМАТУ

Метою є дослідити розподіл випадків відкладень ожеледі та небезпечної (ня) і стихійної (сгя) на території України в умовах сучасного клімату.

Методика. У дослідженні використано картографічний метод, методи порівняння, аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Результати. Викладені результати дослідження температурного режиму в місяці ожеледного періоду (I, II, III, IV, X, XI, XII і), а також поля відкладень ожеледі в тому числі категорій небезпечної і стихійної протягом ожеледного періоду 2001-2015 рр. на території України.

Наукова новизна. Виявлено позитивні аномалії температури за весь період в цілому, а також визначені місяці ожеледного періоду в які відбулося найбільш значне потепління - це січень, березень і листопад. Визначено найбільш значні ареали відкладень ожеледі в окремих регіонах, і встановлені території, які перебувають під найбільшим їх впливом.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використанні при плануванні виробничого процесу який залежить від кліматичних особливостей території, оскільки кліматичні зміни не є синхронними як за часом так і у просторі, тому доцільно проводити регіональні дослідження. Крім того, збитки, які виникають, суттєвим чином впливають на сам виробничий процес та значно збільшити кошторисну вартість продукції для кінцевого споживача.

Ключові слова: середня місячна температура повітря, ожеледний період, осередки відкладень ожеледі, відкладення ожеледі категорії НЯ (небезпечна), відкладення ожеледі категорії СГЯ (стихійна).

УДК 551.577.42

Пясецкая Светлана Ивановна,
кандидат географических наук, старший
научный сотрудник

Гребенюк Надежда Петровна,
младший научный сотрудник

Щеглов Александр Андреевич,
научный сотрудник

Украинский гидрометеорологический
институт, г. Киев, Украина,
e-mail: Klimat@bigmir.net.

Украинский гидрометеорологический
институт, г. Киев, Украина

Украинский гидрометеорологический
институт, г. Киев, Украина

РАСПРЕДЕЛЕНИЕ СЛУЧАЕВ ОТЛОЖЕНИЙ ГОЛОЛЕДА И ОПАСНОЙ (ОЯ) И СТИХИЙНОЙ (СГЯ) НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО КЛИМАТА

Целью является исследовать распределение случаев отложений гололеда и опасной (ень) и стихийной (СГЯ) на территории Украины в условиях современного климата.

Методика. В исследовании использованы картографический метод, методы сравнения, анализа и синтеза, метод обобщения.

Результаты. Изложенные результаты исследования температурного режима в месяце гололедной периода (I, II, III, IV, X, XI, XII и), а также поля отложений гололеда в том числе категорий опасного и стихийного течение гололедной периода 2001-2015 гг. на территории Украины.

Научная новизна. Выявлены положительные аномалии температуры за весь период в целом, а также определенные месяцы гололедной периода в которые произошло наиболее значительное потепление - это январь, март и ноябрь. Определены наиболее значительные ареалы отложений гололеда в отдельных регионах, и установлены территории, которые находятся под наибольшим их влиянием.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы при планировании производственного процесса зависящий от климатических особенностей территории, поскольку климатические изменения не являются синхронными как по времени так и в пространстве, поэтому целесообразно проводить региональные исследования. Кроме того, убытки, которые возникают, существенным образом влияют на сам производственный процесс и значительно увеличить сметную стоимость продукции для конечного потребителя.

Ключевые слова: средняя месячная температура воздуха, гололедный период, очаги отложений гололеда, отложения гололеда категории ОЯ (опасные), отложения гололеда СГЯ (стихийные).

UDC 551.577.42

Pyasecka Svitlana Ivanivna,
Candidate of Geographical Sciences, Senior
Researcher

Ukrainian Hydrometeorological Institute,
Kyiv, Ukraine, e-mail: Klimate@bigmir.net.

Grebenyuk Nadezhda Petrivna,
junior researcher

Ukrainian Hydrometeorological Institute,
Kyiv, Ukraine

Shchekhlov Oleksandr Andriyovych,
researcher

Ukrainian Hydrometeorological Institute,
Kyiv, Ukraine

The purpose is to investigate the distribution of cases of deposits of ice and dangerous (nya) and spontaneous (soil) on the territory of Ukraine in the conditions of the modern climate.

Method. The study used a mapping method, methods of comparison, analysis and synthesis, the method of generalization.

. The results of the study of the temperature regime in the months of the ice period (I, II, III, IV, X, XI, XII i), as well as the fields of deposits of ice, including the categories of dangerous and spontaneous during the ice age of 2001-2015 in the territory of Ukraine, are presented.

Scientific novelty. Positive temperature anomalies for the entire period as a whole were detected, as well as certain months of the ice age in which the most significant warming occurred - is January, March and November. The most significant areas of ice deposits are

determined in separate regions, and the areas that are under their greatest influence are established.

Practical significance. The results of the study can be used in planning the production process, which depends on the climatic features of the territory, since the climatic changes are not synchronous both in time and in space, so it is advisable to conduct regional research. In addition, the losses that arise substantially affect the production process itself and significantly increase the estimated cost of production for the end user.

Key words: average monthly air temperature, ice period, foci of ice deposits, ice deposits of the OY category (hazardous), Ice accumulation of EHH (spontaneous).

Постановка проблеми. Значні аномалії температури останніх років навряд чи можна віднести до розряду випадкових і слід розглядати як переконливий доказ глобального потепління, яке продовжується у XXI ст. Ці умови викликають певні зміни у виникненні та розповсюдженні несприятливих погодних явищ. Одне з них – відкладення ожеледі. Її розповсюдження призводить до прямого перешкоджання роботі ряду галузей економіки та виникнення аварійних ситуацій із нанесенням збитків.

На території України відкладення ожеледі відбуваються у холодний період кожного року. Проте спостерігається досить значна мінливість у розповсюдженні таких відкладень від місяця до місяця і з року в рік. Тому для отримання більш повної інформації стосовно характеру розповсюдження випадків таких відкладень, їх просторової диференціації та встановлення територій, які найбільш від них потерпають, доцільно узагальнити інформацію за сукупність місяців, коли вони спостерігаються.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що оскільки кліматичні зміни не є синхронними як за часом так і у просторі, тому доцільно проводити регіональні дослідження, які стають окремими фрагментами для усвідомлення сучасних змін у кліматичній системі. Крім того, збитки, які виникають, суттєвим чином впливають на сам виробничий процес та значно збільшити кошторисну вартість продукції для кінцевого споживача.

Об'єкт, предмет та мета дослідження. Об'єктом дослідження були середня місячна температура повітря та випадки відкладень ожеледі, що утворились на дротах стандартного ожеледного станка. *Предметом* дослідження було встановити особливості температурного режиму за ожеледний період та його окремі місяці, а також особливості просторового розподілу відкладень ожеледі враховуючи саме ожеледний період, як узагальнюючу інтегральну характеристику поля таких відкладень на території України в умовах сучасного клімату. *Метою* дослідження було дослідити поле температури за ожеледний період та виявити на фоні яких температур відбувається утворення відкладень ожеледі на території України протягом ожеледного періоду 2001-2015 рр., який відображає стан розповсюдження таких відкладень в умовах сучасного клімату. *Основний метод* дослідження емпірико-статистичний.

Стан вивчення питання. Перші регулярні спостереження за відкладеннями ожеледі на дротах ожеледного станка відносяться до

середини 30-х років XX сторіччя. Вони були започатковані лише на окремих метеорологічних станціях, які не могли охопити усю територію України. Протягом певного часу формувалася та удосконалювалась методика спостережень та конструкція ожеледного станка. На початок 60-х років XX ст. мережа станцій та їх оснащення набули нинішнього вигляду. Основи дослідження розподілу відкладень ожеледі на території України було започатковано О.М.Раєвським на початку 60-х років XX ст. [6 9], який використав матеріали попередніх спостережень за ожеледо-паморозевими явищами 30-х – 50 –х років співставляючи їх з особливостями рельєфу та ландшафтною будовою території України. Його ідея була використана у подальших дослідженнях інших авторів, зокрема *Е.П. Драневич* [1] для визначення умов виникнення, прогнозу та районування північного заходу Європейської території СРСР. На початку XXI ст. видано ряд монографій, які висвітлювали сучасний стан розподілу окремих параметрів кліматичної системи та ожеледо-паморозевих відкладень на території України, зокрема [10]. Натепер авторами продовжено роботу по дослідженню сучасного стану розподілу відкладень ожеледі на території України, вивчення територіальних змін у їх розподілі в умовах сучасного клімату [4, 5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіональні зміни клімату обумовлені глобальними змінами кліматологічної системи. Вони проявляються у підвищенні приземної температури повітря, а також тісно пов'язане з атмосферною циркуляцією. Великомасштабні баричні утворення сприяють формуванню регіональних погодних умов. Згідно до дослідження В.Ф. Мартазінової [2] відмічається, що у останнє десятиріччя відбувається перебудова циркуляції атмосфери, яка пов'язана з переміщенням центрів дії атмосфери на схід.

Для виявлення змін у режимі температури за останні 15 років (2001-2015 рр.), які були найтепліші за увесь період спостережень [11] проведено порівняння середньої місячної температури за ожеледний період з кліматичною стандартною нормою за період 1961-1990 рр. у I, II, III, IV, X, XI, XII місяці. Цей період Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) визначила, як стандартний базовий, який характеризує кліматичні умови даного періоду. Особливо значні додатні аномалії температури відмічаються на півночі України до 1,4..1,7 °С. Вони охоплюють території більшої частини Житомирщини, північ Київщини, Чернігівську, північну та західну частини Сумщини, північ Черкащини. З півночі на південь спостерігається зменшення аномалій відносно стандартної кліматичної норми. Найменше підвищення температури відмічається на півдні, де аномалія складає 1,0 °С (південь Одещини, південь Миколаївщини, Херсонська, більша частина Запоріжжя та АР Крим окрім його східної частини). На південному заході країни аномалія середньої температури становить від 1,0 (захід Івано-Франківщини) до 0,8 °С (південь Закарпаття) (рис 1).

З урахуванням місяців ожеледного періоду (X - IV) найбільш значне підвищення температури спостерігається взимку у січні, навесні у березні та восени у листопаді. Проте у рядах даних з кількості випадків відкладень ожеледі не спостерігається такої самої подібної часової тенденції, яка виявлена у рядах температури.

Встановлено, що у кожному з місяців періоду розподіл температури повітря за останні 15 років має свої особливості. Так, найбільші температурні аномалії відмічаються у **січні**. На півночі країни на більшій частині Чернігівщини та півночі Сумщини значення аномалії найбільше і складає до 2,7 °С. У інших частинах регіону (більша частина Житомирщини, північ Київщини, більша частина Чергівщини та Сумщини) температурна аномалія становить близько 2,5 °С. У центральних та східних районах аномалії перевищують 2,0 °С, за виключенням району поблизу Кропивницького, де також спостерігається аномалія 2,5 °С. Лише у південних та західних районах вони значно нижчі, але не менше ніж 1,2...1,3 °С (рис 2).

У **лютому** спостерігається деяке зменшення температурних аномалій, але зберігається основна тенденція до підвищення температури на півночі, в центрі та на сході країни. Її додатня аномалія перевищує більше ніж 1,0 °С. На Житомирщині вона становить близько 1,5 °С. На півдні країни та її південному заході температура теж зростає, проте дещо менше та повільніше, там її аномалія становить 0,1...0,7 °С.

Березень відрізняється досить значними додатними аномаліями 2,0...2,2 °С на півночі у Житомирській області та в осередку, що охоплює південь Київської області, Черкаську, Кіровоградську та північ Одеської області. На решті території підвищення температури становить 1,2...2,0 °С.

При чому найбільше на східній частині країни. На заході у Карпатському регіоні додатні аномалії температури повітря становлять від 1,4...1,2 °С на Прикарпатті до 1,0...0,8 °С у Карпатах та на Закарпатті.

У **квітні** спостерігається підвищення температури, але значення аномалій значно менші ніж у березні, особливо на півночі та північному заході країни від 1,2 до 1,6 °С. Зменшення величини аномалій відбувається у напрямку з північного заходу на південний схід до 0,8...0,6 °С, а на території півдня Луганщини та сходу Донеччини навіть 0,2 °С.

У **жовтні** навпаки відмічається зворотня тенденція, збільшення аномалій температури прослідковується з сходу та південного сходу від 1,4 °С до 0,4...0,2 °С на заході та північному заході. Тобто найбільша з них спостерігається на Луганщині та Донеччині, а найменша на Волино-Подолії та у Карпатському регіоні.

У осінній сезон за своїми аномаліями виділяється **листопад**. На півночі (північна частина Чернігівської області) відмічаються найбільші значення аномалій, які становлять 2,0 - 1,8 °С. На більшій частині території України аномалії складають 1,6 °С. На заході та півдні додатні аномалії

зменшуються від 1,4...1,2 до 1,0 °С, але у цілому тенденція до підвищення температури повітря зберігається.

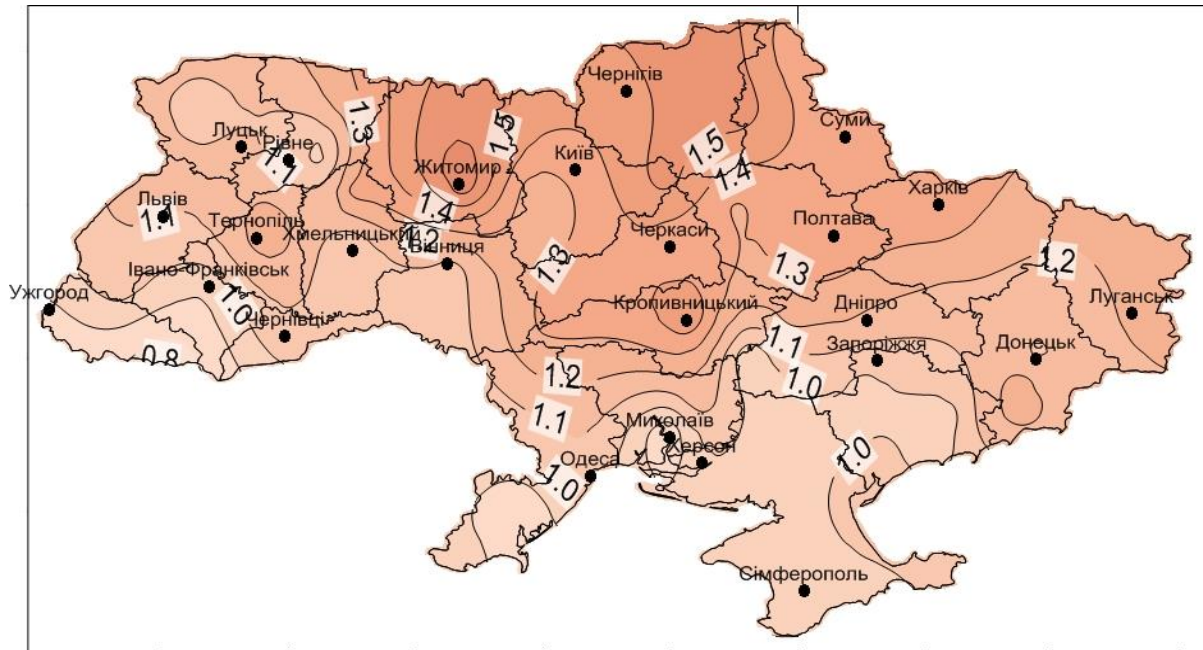

Рис. 1 - Аномалії температури повітря (°С) в ожеледний період протягом 2001-2015 рр. відносно стандартної кліматичної норми (1961-1990 рр.)

У грудні спостерігається деяке зменшення значень додатних аномалій температури повітря відносно листопада. Так, на усій території України вони не перевищують 1 °С, але Житомирщини, крайньої півночі Чернігівщини вони дещо вищі. Однак, у окремих районах країни вони мають тенденцію до ще більшого зменшення. Здебільшого це на крайньому південному заході Одещини, крайньому заході Закарпаття, півночі Житомирщини, крайньої півночі Чернігівщини вони дещо вищі. Однак, у окремих районах країни вони мають тенденцію до ще більшого зменшення. Здебільшого це стосується південних районів (південний захід Одещини, західна та південно-західна частини Запоріжжя, більша частина Криму), а також окремих районів центру (південний захід Вінничини). Величина такої аномалії становить 0,2 °С.

В умовах сучасного клімату температурний режим в Україні став різко не стабільним. На фоні загального потепління сильні похолодання не припинилися, але стали короткочасними. Крім того різко змінилась частота періодів потепління та похолодання. За таких умов за період 2001-2015 рр. склалось певне поле відкладень ожеледі та відбулися певні зміни у її розподілі територіально (рис.3).

Це ж саме можна сказати і про окремі місяці цього періоду. Відповідно склався певний розподіл ожеледі категорії НЯ (небезпечні) та СГЯ (стихійні), які є найбільш небезпечними для ряду ланок господарського комплексу країни. Здебільшого саме вони перешкоджають роботі транспорту навіть до його повної зупинки, призводять до обриву

дротів електромереж та знеструмлення об'єктів споживання, сприяють перериванню телефонного зв'язку та пошкодження комунального майна, а у окремих випадках і до людських жертв.

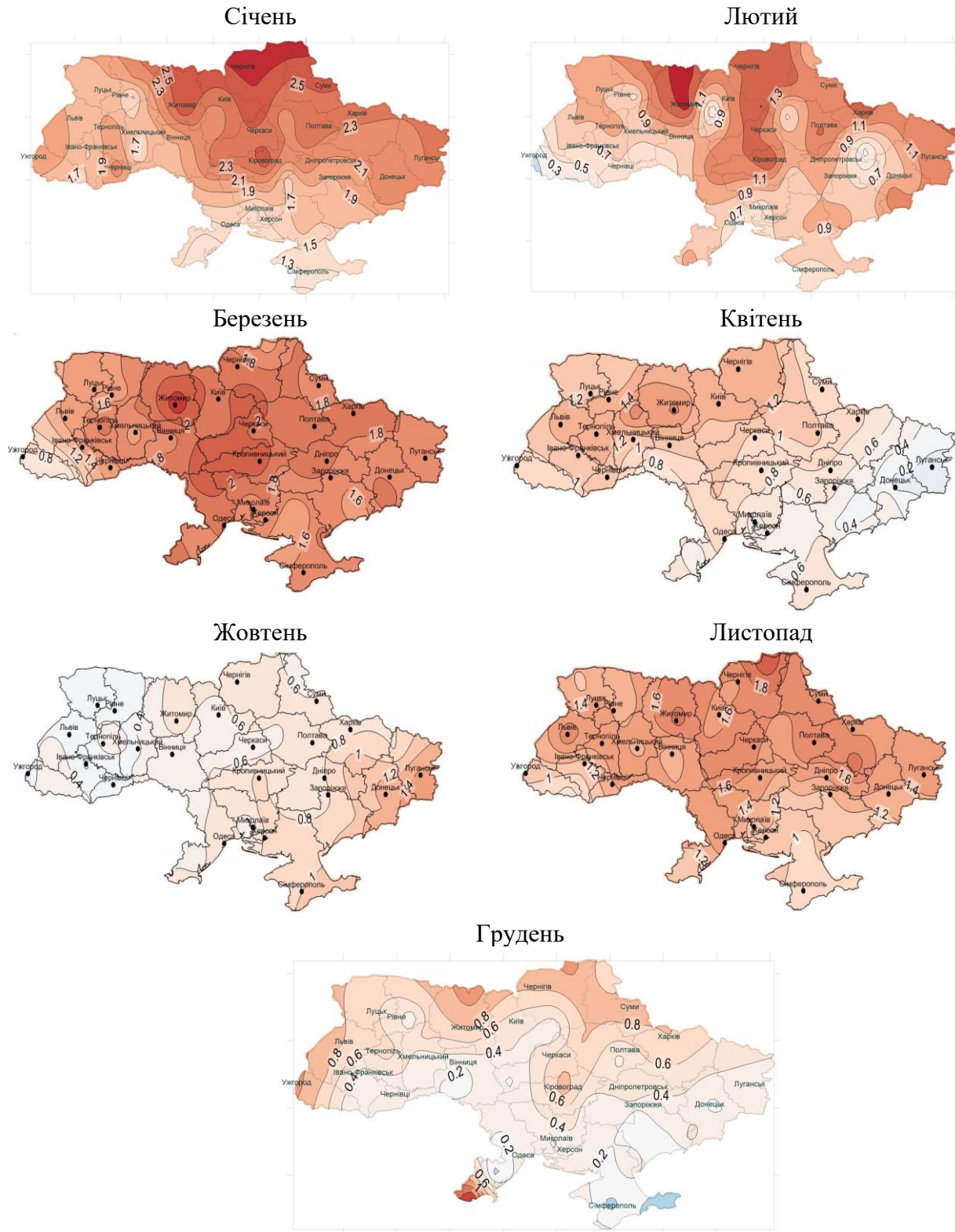

Рис. 2 - Аномалії температури повітря (°C) за період 2001-2015 рр. відносно стандартної кліматологічної норми (1961-1990 рр.) у окремі місяці ожеледного періоду (I, II, III, IV, X, XI, XII)

Для з'ясування сучасних тенденцій у характері розповсюдження поля відкладень ожеледі станом на останні 15 років та полем таких відкладень протягом стандартної кліматологічної норми було розраховано відхилення середньої кількості випадків відкладень ожеледі за ожеледний період та отримано поле таких відхилень. Найбільш важливим було виявити осередки, де відбулось збільшення таких відкладень, які відносяться до несприятливих погодних явищ. Виявлено окремі осередки, в яких відбувається збільшення кількості відкладень ожеледі на сучасному етапі розвитку кліматичної системи.

Так, по окремих регіонах країни вони відмічаються на півночі, північному заході, та північному сході країни, а саме на півночі Рівненщини (район Сарн), крайньому північному сході Волинської області (Маневичі) та крайньому північному заході Житомирщини (Олевськ). Також вони спостерігаються на північному сході країни на півночі Сумщини (район Хутора Михайлівського (Дружба) – Глухова - Конотопа) та сході Харківщини у напрямку з півночі на південь (Богодухів - Великий Бурлук – Куп'янськ – Слобожанське (Комсомольське) - Ізюм).

У областях західного регіону серед осередків збільшення кількості відкладень ожеледі виділяється осередок, який охоплює північ Івано-Франківської області в районі Долини та Івано-Франківська, а також осередок що займає частину Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей у напрямку від Тернополя до Чернівців. Крім того окремо можна виділити дещо подібні райони у Карпатах – високогірна станція Плай, а на півдні Закарпатської області Рахів (рис. 3)

У центральному регіоні виділяється осередок збільшення кількості випадків відкладень ожеледі у Вінницькій області (Вінниця), у Кіровоградській області в районі Кропивницького (Кіровоград), а також у Полтавській області на півночі в районі Гадяча та у центрі в районі Полтави. На території Дніпропетровської області помітний осередок збільшення кількості випадків відкладення ожеледі у ожеледний період на півдні області в районі від Кривоніг Рогу та Лошкарівки на правобережжі до Синельнікового та Чаплиного на лівобережжі. Крім того цей осередок поширюється на південь в район північної частини Запоріжжя.

На сході країни у Донецькому регіоні виділяються 2 осередки збільшення кількості відкладень ожеледі - це осередок на півночі Луганщини в районі Троїцького та Сватового, який пов'язаний із осередком на сході Харківської області та другий на південному сході регіону в районі Дар'ївки та Дебальцевого. Треба зауважити, що внаслідок проведення АТО частина території на якій розташовані метеорологічні станції: Луганськ, Донецьк, Дар'ївка, Дебальцеве, Амвросіївка з липня – грудня 2014 р. не висвітлюється у програмі спостережень для метеорологічних станцій. Тому висновки для цієї території подано з урахуванням періоду до цих подій

В областях південного регіону осередки збільшення кількості відкладень ожеледі найбільш помітно в осередку, який розташований на

півдні Херсонської області в районі Бехтер та особливо Хорлів. На Запоріжжі, як вже попередньо було відмічено збільшення кількості таких відкладень спостерігається на півночі області. Центр відкладень у основних місцях ожеледного періоду знаходиться у Пришибі. На території АР Крим не встановлено осередків в яких відбувалось би збільшення кількості відкладень ожеледі, враховуючи ожеледний період у цілому у порівнянні із аналогічним періодом стандартної кліматологічної норми.

Згідно до Керівного документу [3], відкладення ожеледі на дротах стандартного ожеледного станка діаметром 6 – 19 мм відноситься до категорії небезпечних явищ (НЯ), а відкладення ожеледі діаметр яких становить 20 та більше мм відповідно до стихійних (СГЯ).

Стан поля відкладень ожеледі категорії НЯ та СГЯ на території України в сучасних кліматичних умовах має певні особливості. Вона відображається у тому, що для поля відкладень ожеледі категорії НЯ та СГЯ характерна наявність ряду чітко виражених осередків на окремих територіях.

Рисунок 4 (а, б) відображає поле середньої кількості відкладень ожеледі категорії НЯ на території України протягом ожеледного періоду останнього 15- річчя. Територіальний розподіл таких відкладень ожеледі свідчить, що відкладення ожеледі категорії НЯ утворюються фактично на усій території України, проте у кожному з регіонів є місця, де вони спостерігаються частіше.

Так, у західному та північно-західному регіонах країни вони частіше спостерігаються у Рівненській області в районі Рівного, на Прикарпатті виділяється досить значний за розмірами осередок таких відкладень, який розташований у напрямку із північного заходу на південь та південний схід від Бродів (Львівська область) через Тернопільську область у центр Чернівецької. Також окремий осередок відкладень ожеледі категорії НЯ знаходиться у Львівській області в районі Рави-Руської та Кам'янки-Бузької. У Карпатах виділяються такі осередки в районі Плаю (високогір'я Карпат) та Пожежевської (Івано-Франківська область).

На півночі та північному сході країни подібні осередки знаходяться у Київській області в районі Фастова та Білої Церкви. На Чернігівщині в районі Семенівки. Інший осередок знаходиться в районі Харкова та Великого Бурлука.

У східному особливим чином виділяється потужний осередок таких відкладень в районі Дебальцеве – Дар'ївка – Амвросіївка, а також в районі Маріуполя. У центральних областях такі осередки розташовані у Вінницькій області в районі Вінниці та Жмеринки. Крім того вони існують у Кіровоградській та Полтавській областях. Особливо помітний осередок існує в районі Кропивницького (Кіровоград) та в районі Полтави, Веселого Подолу та Кобеляків. Цей осередок пов'язаний із аналогічним осередком на Дніпропетровщині, який охоплює територію цієї області вздовж річища Дніпра, особливо в її південній частині в районі Синельнікового та Чаплиного.

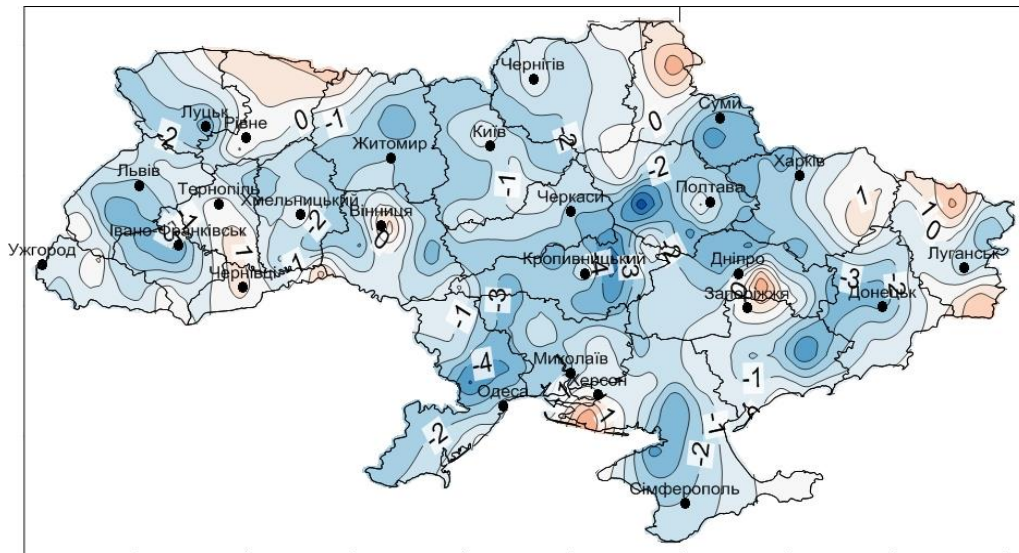

Рис. 3. Відхилення середньої кількості випадків із відкладеннями ожеледі в ожеледний період протягом 2001-2015 рр. від стандартної кліматичної норми (1961-1990 рр.)

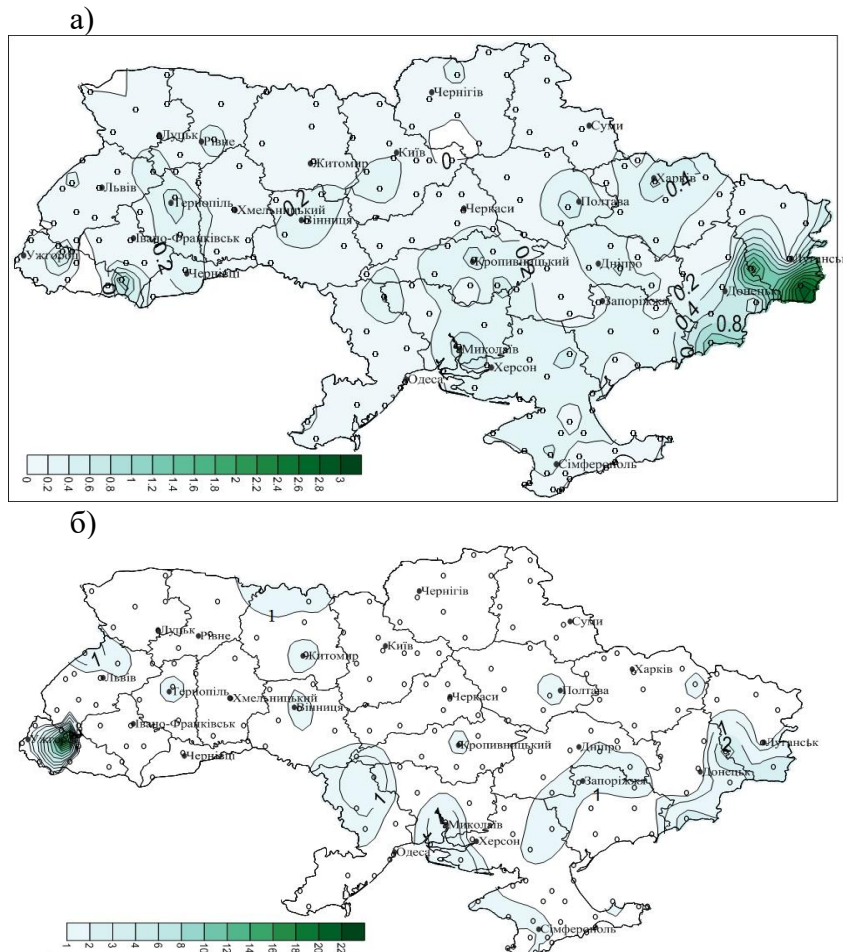

Рис. 4 – Розповсюдження відкладень середньої кількості випадків ожеледі категорії НЯ (а) та фактичної кількості випадків ожеледі категорії СГЯ (б) на території України у ожеледний період протягом 2001-2015 рр.

На півдні країни помітні осередки таких відкладень спостерігаються у Одеській області в районі Любашівки, на більшій частині Миколаївщини від Певомайська та Вознесенська до Баштаки, але особливо в районі Миколаєва та Очакова, практично на усій території Херсонщини, особливо в районі Нижніх Сірогозів, та Асканії Нової, а також на більшій території Запорізької області (особливо в районі Пришиб – Кирилівка – Бердянськ) за винятком території поблизу Мелітополя. На території АР Крим відкладення ожеледі категорії НЯ переважно спостерігаються у степовій зоні (Роздольне) та передгір'ях переважно північних (Клепінине, Нижнегірськ, Білогірськ, Опасне), але особливо у Сімферополі. Також вони можуть спостерігатись у гірських районах в районі Ай-Петрі (рис. 4 (а)).

Стосовно відкладень ожеледі категорії СГЯ, вони спостерігались у окремих областях України, але здебільшого у центральних, східних та на півднішніх областях країни. Серед західних областей виділяється Львівська область, особливо метеорологічна станція Рава-Руська. За кількістю таких відкладень виділяється високогір'я Карпат в районі метеостанції Плай. На півночі такі відкладення спостерігаються на станціях Олевськ та Овруч (Житомирська область). На північному сході випадки відкладень ожеледі категорії СГЯ спостерігались у Куп'янську. У центральних областях вони мали місце у Вінниці, Кропивницькому (Кіровограді) та Полтаві. На сході країни осередки таких відкладень спостерігались у Дар'ївці, Дебальцевому та Маріуполі. На півдні основні осередки таких відкладень натеper знаходяться в районі Любашівки, Миколаєва та Бехтер. У АР Крим відкладення ожеледі категорії СГЯ спостерігаються переважно у північній передгірській частині півострова, а також у Кримських горах в районі Ангарського перевалу та Ай-Петрі (рис. 4 (б)).

Зважаючи на стан сучасного поля відкладень ожеледі (у тому числі категорії небезпечної та стихійної) на території України можна припустити, що у найближчому майбутньому у разі відносної стійкості температурно-вологісного режиму загальний стан цих полів не зазнає кардинальних перетворень. Головні тенденції сучасного розповсюдження відкладень ожеледі будуть залишатись на сучасному рівні принаймні для відкладень ожеледі взагалі та відкладень ожеледі небезпечних діаметрів (НЯ). Окремим застереженням може бути лише те, що для відкладень ожеледі, яка відноситься до категорії «стихійна» протягом останніх 5 років помічено тенденцію до появи випадків таких відкладень на станціях, де раніше спостерігались тільки відкладення ожеледі небезпечних діаметрів (Львівська область в районі Рави-Руської та Кам'янки-Бузької).

Висновки. Зважаючи на вищевикладене можна констатувати, що: позитивна тенденція змін температури повітря в Україні у ХХ ст. зумовлена потеплінням глобального клімату, яке особливо інтенсивно відбулося за останні 15 років ХХІ ст. Це підтверджується подібністю багаторічного ходу глобальної та регіональної температури.

За увесь ожеледний період на значній частині території у 2001-2015 рр у країні відбулося підвищення регіональної температури на 1,0-1,5 °С, відносно стандартної кліматичної норми (1961-1990 рр.). В окремі місяці найбільш значне підвищення температури спостерігається у січні, березні та листопаді.

Зміни клімату, які вже відбулися вплинули на природне середовище України. Відбулися певні зміни у розподілі випадків відкладень ожеледі та прослідковується певний перерозподіл кількості випадків ожеледі за окремі місяці. Відмічається деяке зменшення середньої кількості випадків відкладень ожеледі у сучасний ожеледний період у порівнянні з попереднім періодом (1961-1990 рр.). Проте на території України встановлено окремі осередки збільшення кількості таких відкладень, які відмічаються на півночі Волнської, Рівненської, Житомирської та Чернігівської Сумської, Харківської областей, у Донецькому регіоні на півдні Дніпропетровської області, а також на півночі Запорізької та півдні Херсонської областей. Відкладення ожеледі категорії СГЯ спостерігались у окремих областях України, але здебільшого у областях центру, сходу та на півдня країни.

Список використаних джерел:

1. Драневич Е.П. Гололед и изморозь. Условия образования, прогноз и гололедное районирование северо-запада Европейской территории СССР. – Л.: Гидрометеиздат, 1971. – 228 с.
2. Мартазинова В.Ф. Изменения крупномасштабной атмосферной циркуляции воздуха на протяжении XX века и ее влияние на погодные условия и региональную циркуляцию воздуха в Украине / В.Ф. Мартазинова, Е.К. Иванова, Д.Ю. Чайка // Геофизический журнал. - 2006. – Т. 28, № 1. – С. 51-60.
3. Настанова по службі прогнозів та попереджень про небезпечні (НЯ) і стихійні Гідрометеорологічні явища (СГЯ) погоди, 2003. – К., Український Гідрометцентр. -30 с.
4. Пясецька С.І. Оцінка повторюваності відкладень ожеледі на території України в умовах сучасного клімату / С.І. Пясецька, Н.П.Гребенюк, О.А. Щеглов Гідрологія гідрохімія і гідроекологія. - 2017 – Вип. 2(45). – С. 76-83.
5. Пясецька С.І. Тенденції у змінах кількості випадків відкладень ожеледі на території України протягом ожеледного періоду 2001-2015 рр. / С.І. Пясецька, О.А. Щеглов // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2017 – Вип. 3(46). – С. 95-104.
6. Раевский А.Н. К вопросу о повторяемости гололеда / А.Н. Раевский // Метеорология и гидрология. - 1953. - № 1. С. 28-31.
7. Раевский А.Н. Влияние рельефа на распределение гололедно-изморозевых отложений / А.Н. Раевский // Труды ОГМИ. – 1961. - Вып. XXIII. – С. 3-10.
8. Раевский А.Н. О распределении гололеда на территории Украины / А.Н. Раевский // Труды УкрНИГМИ. - 1961. -Вып. 29. – С. 50-62.
9. Раевский А.Н. Влияние особенностей рельефа на распределение гололедных отложений / А.Н. Раевский // Труды ГГО. – 1961. – Вып. 122. – С. 75-80.
10. Стихійні метеорологічні явища на території України за останнє двадцятиріччя (1986-2005 рр.) / За ред. В.М.Ліпінського, В.І.Осадчого, В.М. Бабіченко. – К.: Вид-во Ніка-Центр, 2006. – 311 с.
11. IPCC, 2007: Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. / S. Solomon, D. Qin, M. Manning et al. (eds.). – Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, Cambridge University Press, 2007.

References:

1. Dranevich E.P. Ice and frost. Education conditions, forecast and ice zoning of the north-west of the European territory of the USSR. - L. : Gidrometeoizdat, 1971. - 228 p. [in Russian]
2. Martazinova V.F. Changes in large-scale atmospheric air circulation throughout the twentieth century and its effect on weather conditions and regional air circulation in Ukraine / V.F. Martazinova, E.K. Ivanova, D.Yu. The Seagull // Geophysical Journal. - 2006. - T. 28, No. 1. - PP. 51-60. [in Russian]
3. Nastanova, according to forecasting services and progressing about unsatisfactory (NP) and verse Hydrometeorological reports (POS), wait, 2003. - K., Ukrainskii Hydrometeorological Center. -30 p. [in Ukrainian]
4. Pyasetska S.I. Assessment of repetition of information on the territory of Ukraine in the minds of the happy climate / S.I. Pyasetska, N.P. Grebenyuk, O.A. Scheglov *Gidrologiya gidrohimya i gidrohologologiya*. - 2017 - Vip. 2 (45). - PP. 76-83. [in Ukrainian]
5. Pyasetska S.I. Tendencies in zminah kilkosty vipadkiv vidkladen ozheledii on the territory of Ukraine with prozhpyom ozhelednogo peridu 2001-2015 pp. / S.I. Pyasetska, OA Shcheglov // *Gidrolorgiya, gidrohimiya i gidrohologologiya*. - 2017 - Vip. 3 (46). - PP. 95-104. [in Ukrainian]
6. Raevsky A.N. On the issue of repeatability of ice / A.N. Raevsky // *Meteorology and Hydrology*. - 1953. - № 1. S. 28-31. [in Russian]
7. Raevsky A.N. Influence of relief on the distribution of ice-freezing deposits. A.N. Rajewski // *Proceedings of the OGMI*. - 1961. - Vol. Xxiii. - p. 3-10. [in Russian]
8. Raevsky A.N. On the distribution of ice on the territory of Ukraine / A.N. Rajewski // *Proceedings of the UkrNGMI*. - 1961. -With. 29. - p. 50-62. [in Russian]
9. Raevsky A.N. Influence of relief features on the distribution of ice deposits / A.N. Rajewski // *Trudy GGO*. - 1961. - Vol. 122. - p. 75-80. [in Russian]
10. Stilly meteorological reports on the territory of Ukraine for the last twenty years (1986-2005 p.) / Ed. V.M. Lipinskogo, V.I.Osadchy, V.M. Babichenko. - K. : View of Nika-Center, 2006. - 311 p. [in Ukrainian]
11. IPCC, 2007: Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Reporting on the Intergovernmental Panel on Climate Change. / S. Solomon, D. Qin, M. Manning et al. (eds.). - Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, Cambridge University Press, 2007. [in English]

УДК 911.2 : 556.55 (477.81)

Пасічник Михайло Петрович

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
e-mail: beekeeper.misha@gmail.com

ОЗЕРНІ РОДОВИЩА САПРОПЕЛЮ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Метою статті є оцінювання озерних родовищ сапропелю Рівненської області для з'ясування можливих напрямів раціонального використання їх ресурсів в різних галузях економіки зі збереженням охоронних заходів та покращенням екологічного стану озер.

Методика. У статті використано загальнонаукові методи досліджень. Залучено матеріали власних досліджень автора та фондові матеріали ДНВП «Геоінформ України».

Результати. Здійснене оцінювання ресурсів озерних родовищ сапропелю Рівненської області засвідчує, що в регіоні запаси сапропелю оцінені у 37 озерних родовищах, в яких зосереджено 13900,0 тис. т сапропелю. Кожне родовище характеризується специфічними властивостями та індивідуальним хімічним складом сапропелю. Більшість водойм мають запаси понад 100,0 тис. т, площу до 0,5 км², середню глибину води до 4 м та потужність сапропелю понад 1 м. Такі характеристики є цілком достатні і рентабельні для промислового освоєння сапропелевих родовищ. Нагальну необхідність освоєння сапропелевих родовищ регіону також зумовлюють інтенсивні процеси замулення водойм, внаслідок чого вони втрачають своє водо-, рибогосподарське та рекреаційне значення.

Наукова новизна полягає у з'ясуванні складу, водно-фізичних властивостей, оцінці запасів та геоекологічних аспектів видобутку, а також у виявленні перспективних напрямів використання ресурсів озерних родовищ сапропелю регіону.

Практична значимість полягає у можливості використання ресурсів озерних родовищ сапропелю Рівненської адміністративної області у різних галузях економіки (сільському господарстві, промисловості, геології, медицині та рекреації). Отримані результати мають важливе значення для раціонального використання сапропелевих ресурсів регіону та обґрунтування стратегії і дій щодо їх охорони. Систематизовані відомості про озерні родовища сапропелю будуть цікаві для потенційних інвесторів.

Ключові слова: сапропель, донні відклади, озерне родовище сапропелю, Рівненська область.

УДК 911.2: 556.55 (477.81)

Пасичник Михаил Петрович

Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина
e-mail: beekeeper.misha@gmail.com

ОЗЕРНЫЕ МЕСТОРОЖДЕНИЯ САПРОПЕЛЯ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Целью статьи является оценка озерных месторождений сапропеля Ровенской области для выяснения возможных направлений рационального использования ресурсов в различных отраслях экономики с сохранением охранных мероприятий и улучшением экологического состояния озер.

Методика. В статье использованы общенаучные методы исследований. Привлечено материалы собственных исследований автора и фондовые материалы ГНПП «Геоинформ Украины».

Результаты. Осуществлена оценка ресурсов озерных месторождений сапропеля Ровенской области свидетельствует, что в регионе запасы сапропеля оценены в 37 озерных месторождениях, в которых сосредоточено 13900,0 тыс. т сапропеля. Каждое месторождение характеризуется специфическими свойствами и индивидуальным химическим составом сапропеля. Большинство водоемов имеют запасы более 100,0 тыс. т, площадь до 0,5 км², среднюю глубину воды до 4 м и мощность сапропеля более 1 м. Эти характеристики вполне достаточные и рентабельные для промышленного освоения сапропелевых месторождений. Насущную необходимость освоения сапропелевых месторождений региона также обуславливают интенсивные процессы заиления водоемов, в результате чего они теряют свое водо-, рыбохозяйственное и рекреационное значение.

Научная новизна заключается в выяснении состава, водно-физических свойств, оценке запасов и геоэкологических аспектов добычи, а также в выявлении перспективных направлений использования ресурсов озерных месторождений сапропеля региона.

Практическая значимость заключается в возможности использования ресурсов озерных месторождений сапропеля Ровенской административной области в различных отраслях экономики (сельском хозяйстве, промышленности, геологии, медицине и рекреации). Полученные результаты имеют важное значение для рационального использования сапропелевых ресурсов региона и обоснования стратегии и действий по их охране. Систематизированы сведения об озерных месторождения сапропеля будут интересны для потенциальных инвесторов.

Ключевые слова: сапропель, донные отложения, озерное месторождение сапропеля, Ровенская область.

UDC 911.2 : 556.55 (477.81)

Pasichnyk Mykhailo Petrovych

*Lesya Ukrainka Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine,
e-mail: beekeeper.misha@gmail.com*

LAKE DEPOSITS OF SAPROPEL OF RIVNE REGION AND PERSPECTIVES OF THEIR USE

The aim of the article is to evaluate the lake deposits of sapropel of the Rivne region in order to find out possible directions of rational use of their resources in various sectors of the economy, with preservation of protective measures and improvement of the ecological status of lakes.

Methodology. The article uses general scientific methods of research. The author's materials of own researches and stock materials of SSPE «Geoinform of Ukraine» are involved.

Results. The estimation of resources of lakes sapropel of the Rivne region shows that the reserves of sapropel are estimated in 37 lake deposits in the region, in which there are 13900,0 thousand tons of sapropel. Each origin is characterized by specific properties and an individual chemical sapropel composition. Most basins have reserves of more than 100,0 thousand tons, area up to 0,5 km², average depth of water up to 4 m and capacity of sapropel more than 1 m. Such characteristics are quite sufficient and profitable for industrial development of sapropel deposits. An urgent need for the development of sapropel deposits in

the region also causes intensive processes of silting water, as a result they lose their water, fishery and recreational value.

Scientific novelty consists of elucidating the composition water and physical properties, stock estimating and geo-ecological aspects of extraction, as well as identifying perspective directions for using the resources of the lake deposits of the gray region.

Practical significance is the possibility of using the resources of lake deposits of sapropel of the Rivne administrative region in various branches of economy (agriculture, industry, geology, medicine and recreation). The obtained results are important for rational use of sapropel resources of the region and justification of the strategy and actions for their protection. The systematized information about lake deposits of sapropel will be of interest to potential investors.

Keywords: sapropel, bottom sediments, lake deposit of sapropel, Rivne region.

Постановка наукової проблеми та її значення. Під терміном «сапропель» (грец. *sapros* – гнилий і *pelos* – мул) прийнято розуміти органо-мінеральні колоїдні донні відклади озер із вмістом органічної речовини не менше 15 %, а також неорганічних компонентів біогенного, хемогенного і теригенного характеру [7]. Основний склад органічної речовини формується із залишків рослин і тварин, що населяють водойму і надходять ззовні та органічними домішками приносного характеру. Кількість та склад мінеральних компонентів сапропелю залежить від хімічного складу води, що надходить з водозбору та ерозійних процесів [10].

Широкий діапазон хімічного складу та фізичних властивостей сапропелю, значні запаси та поширеність у Рівненській адміністративній області, а також відносна простота видобутку дозволяють розглядати їх як важливий ресурс, що має широкі сфери застосування у сільському господарстві, промисловості та рекреації. Окрему актуальність мають питання охорони та покращення екологічного стану озер.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Родовища озерного сапропелю в Рівненській адміністративній області активно досліджувалися у 80-их роках ХХ ст. фахівцями Київської геологорозвідувальної експедиції. Комплексні озерознавчі дослідження сапропелю наводяться в працях Л. В. Ільїна [1, 3–7, 10–11]. Геоекологічним аспектам видобутку сапропелю та його використанні у сільському господарстві присвячена робота М. Й. Шевчука [9]. Проте, питання освоєння озерних родовищ сапропелю потребує детальних узагальнень щодо їх раціонального використання та охорони.

Мета і завдання статті. Основною метою статті є оцінка ресурсного потенціалу озерних родовищ сапропелю Рівненської адміністративної області для з'ясування перспектив їх використання у різних галузях економіки. Для досягнення мети ставились завдання систематизувати фондові матеріали про якісний та кількісний склад сапропелю родовищ регіону та встановити перспективні напрями використання в залежності від його складу та властивостей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Згідно фондових матеріалів ДНВП «Геоінформ

України» поклади сапропелю виявлені у 37 озерах Рівненської області, загальною площею – 12,41 км². У них за детальною та пошуково-оціночною категорією розвідано 13900,0 тис. т сапропелю, що становить 14,3 % від загальноукраїнських запасів. До балансових належить 8381,3 тис. т, що становить 60,3 % від розвіданих. Найбільше родовищ у Заріччянському адміністративному районі (14 озерних родовищ). Тут виявлено 2810,1 тис. т балансових запасів сапропелю, що становить 33,5 % від розвіданих. В інших районах області балансові запаси сапропелю менші і лише у Володимирецькому, Дубровицькому та Костопільському адміністративних районах перевищують 1000,0 тис. т [8]. Перспективними для розвідки залишаються 44 природних водойми.

Найбільше в регіоні сапропелю кластогенного типу (3876,6 тис. т або 46,3 % від загальної кількості). Найкраще ним забезпечені Заріччянський та Володимирецький адміністративні райони (табл. 1). Наступний за запасами сапропель змішаного типу (3832,0 тис. т, що становить 45,7 %), який найкраще представлений глинисто-вапняковим (1019,9 тис. т) та органо-залізистим видами (1949,8 тис. т). Біогенного сапропелю в регіоні найменше. Він представлений змішано-водоростевим (280,2 тис. т), торф'янистим (226,3 тис. т), зоогенно-водоростевим (166,0 тис. т) та діатомовим видами (142,0 тис. т). Найбільше біогенного сапропелю виявлено у Володимирецькому адміністративному районі (570,8 тис. т).

Таблиця 1

Розподіл балансових запасів сапропелю за видами в Рівненській області
(укладено за фондовими матеріалами ДНВП «Геоінформ України»)

Адміністративні райони	Тип сапропелю, тис. т										
	біогенний				кластогенний			змішаний			
	змішано-водоростевий	торф'янистий	зоогеново-водоростевий	діатомовий	органопіщанистий	органоглинистий	діатомовоглинистий	органовапняковий	глинистовапняковий	вапняковий	органозалізистий
Володимирецький	154,8	108,0	166,0	142,0	34,0	1060,7	–	–	–	–	284,0
Дубровицький	–	–	–	–	391,4	361,3	–	–	–	–	700,5
Заріччянський	121,4	17,3	–	–	1095,1	78,0	–	262,0	402,0	–	834,3
Костопільський	–	–	–	–	–	–	–	–	608,9	609,3	–
Рокитнянський	–	101,0	–	–	–	61,0	61,5	–	–	–	–
Сарненський	–	–	–	–	211,9	379,7	–	–	–	–	131,0

Серед розвіданих озерних родовищ сапропелю переважають невеликі родовища площею до 0,5 км², або 70 % від загального числа родовищ. Решту становлять озерні родовища площею 0,5–1,0 км². Площа найбільшого не перевищує 5,0 км² (оз. Нобель – 4,55 км²). Потужність глибини сапропелю коливається в широких межах (від 0,64 м у оз. Ніжиця до 7,70 м у оз. Стрільське), при цьому усереднена глибина становить – 3,89 м. Найбільші запаси сапропелю розвідані у озерах Нобель (4308,0 тис. т), Мар'янівське (1218,2 тис. т), Островське (700,4 тис. т) та Сосне (555,7 тис. т) Заріччянського адміністративного району, озерах Острівське та Луко

(513,0 тис. т) Володимирецького адміністративного району, озері Верхнє (792,4 тис. т) Дубровицького адміністративного району та озерному родовищі Карасин (510,1 тис. т) Сарненського адміністративного району. Більшість родовищ мають середню потужність відкладів до 5 м, і лише 7 родовищ 5 метрів і більше. В залежності від морфогенетичних особливостей озерного родовища і природних умов, речовинний склад сапропелю може сильно різнитися. Як засвідчують результати геологорозвідувальних робіт [8], навіть у межах одного озера іноді нараховується до кількох видів сапропелю. Відклади із зольністю до 30 % наявні у родовищах озер Біле (16,6 %), Журавлине (20,8 %), Двірське (22,1 %), Запрудське (22,4 %), Заозір'є (26,8 %), Кримно (28,1 %), Бухово (30,0 %) та Велике П (30,0 %). У двох родовищах присутні поклади високозольного сапропелю ($A \geq 65$ %) – у оз. Задовж'є – 71,5 % та в оз. Нобель – 75,9 %. Специфічною особливістю сапропелю є його високе водонасичення у природному стані. Вологість сапропелю змінюється у значних межах, від 79,0 % (оз. Нобель) до 95,0 % (оз. Біле), що обумовлено вмістом органічної речовини і хімічного складу. Реакція середовища (pH) у більшості донних відкладів регіону є слабо кислою (табл. 2). Максимальна кислотність відкладів зафіксована у сапропелях оз. Велике Почаївське (pH – 4,4).

Таблиця 2

Озерні родовища сапропелю Рівненської області
(укладено за фондовими матеріалами ДНВП «Геоінформ України»)

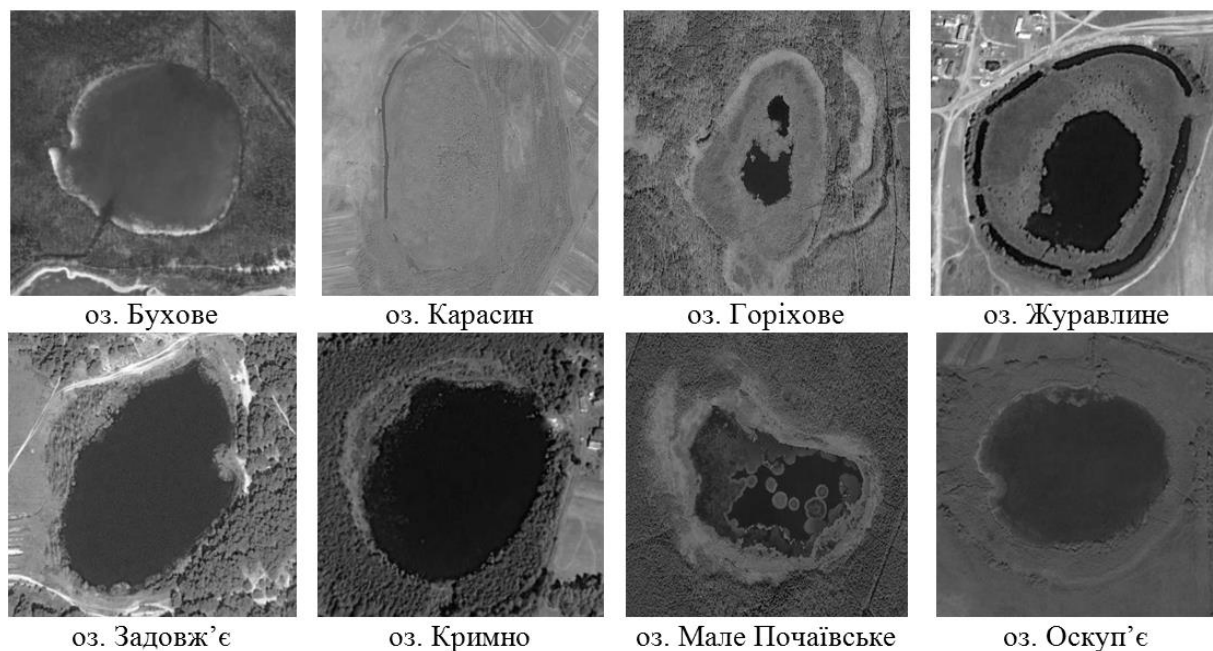
Озерні родовища	S, км ²	H _{вод.} , м	K _{зап.}	H _{сап.} , м	Запаси, тис. т	H ₂ O, %	A ^c , %	pH	у % на суху речовину	
									CaO	Fe ₂ O ₃
Володимирецький адміністративний район										
Велике II	0,27	1,71	0,75	5,26	308,0	91	30,0	6,03	1,65	1,12
Луко	0,85	1,41	0,75	4,18	513,0	91	41,0	6,12	2,67	4,20
Мале	0,05	1,15	0,75	3,44	51,0	91	35,7	6,24	1,98	5,28
Островацьке	0,76	1,51	0,73	4,15	577,0	91	39,0	6,52	1,96	5,10
Озеро	0,23	4,60	0,50	4,61	351,7	85	57,0	5,98	1,80	1,42
Запрудське	0,10	2,65	0,58	3,62	60,4	92	22,4	5,60	1,60	1,10
Воронки	0,20	2,83	0,34	1,48	29,5	91	30,0	5,10	1,40	0,80
Журавлине	0,02	0,66	0,85	3,80	6,8	95	20,8	5,10	2,10	1,10
Двірське	0,05	1,98	0,66	3,89	22,0	94	22,1	4,80	1,10	1,50
Кримно	0,03	3,14	0,68	6,80	40,5	94	28,1	5,10	1,40	1,10
Дубровицький адміністративний район										
Верхнє	0,47	2,10	0,72	5,59	792,4	86	57,6	6,02	1,87	10,86
Озерське	0,54	1,80	0,71	4,38	413,1	92	49,3	5,04	1,19	3,85
Сомине	0,20	3,30	0,54	3,96	186,1	90	51,0	5,00	1,10	9,24
Миляч	0,13	0,90	0,81	3,81	103,4	91	52,6	6,20	2,08	9,67
Вел. Почаївське	0,52	2,55	0,59	3,71	363,0	91	36,8	4,40	0,90	2,50
Мал. Почаївське	0,25	0,63	0,89	0,92	28,4	94	34,2	5,10	2,00	2,60
Оскуп'є	0,04	0,47	0,93	5,95	86,6	86	46,7	6,30	2,60	17,50

Зарічнлянський адміністративний район										
Горіхове	0,04	0,80	0,85	4,68	167,0	90	33,6	6,70	2,38	4,93
Осовітське	0,28	2,14	0,63	3,72	262,0	83	47,1	7,41	28,32	1,09
Любитівське	0,27	2,10	0,66	4,03	366,0	86	48,2	6,09	2,03	1,77
Бухово	0,08,	1,00	0,81	4,38	68,6	93	30,0	6,57	3,44	3,35
Сосне	1,08	1,77	0,55	2,15	555,7	86	53,4	7,13	10,56	4,13
Омит	0,25	1,30	0,75	4,02	220,4	87	46,8	7,00	7,98	9,82
Засвітське	0,74	6,80	0,25	2,22	28,7	90	46,7	6,20	1,60	0,80
Задовж'є	0,63	6,10	0,22	1,71	169,0	82	71,5	5,90	1,30	1,40
Заозір'є	0,05	3,15	0,69	6,94	52,1	94	26,8	5,60	1,50	1,50
Нобель	4,95	5,45	0,34	2,83	4308,0	79	75,9	6,60	2,60	13,20
Біле	0,26	2,72	0,52	2,91	69,3	95	16,6	5,20	1,70	1,30
Чорне	0,12	2,89	0,64	5,11	190,4	89	52,0	6,10	1,80	14,80
Островське	1,10	6,20	0,37	3,60	700,4	88	46,0	5,10	1,40	1,60
Велике	0,93	6,18	0,30	2,62	403,3	89	55,3	5,90	1,50	7,50
Костопільський адміністративний район										
Мар'янівське	0,14	0,63	0,85	3,60	1218,2	79	42,9	7,70	18,80	4,25
Рокитнянський адміністративний район										
Більське	0,08	2,10	0,66	4,14	162,0	92	31,5	4,53	2,10	1,68
Вежиця	0,23	0,70	0,48	0,64	61,5	89	58,5	6,36	2,27	4,04
Сарненський адміністративний район										
Карасин	0,27	0,30	0,94	4,86	510,1	88	46,7	6,18	2,18	10,58
Стрільське	0,09	4,02	0,65	7,70	131,0	93	38,7	5,50	1,60	5,90
Сомино	0,62	4,41	0,37	2,58	211,9	91	53,6	5,10	1,10	5,00

Сапропель має і негативний вплив на екологічний стан озер, так як при його нагромадженні виникають процеси евтрофікації, в результаті яких водойми втрачають здатність до самоочищення і заболочуються [9]. Згідно розрахункових даних (див. табл. 2) об'єм донних відкладів значно перевищує об'єм води в озерних родовищах Оскуп'є, Журавлине, Миляч, Оріхове, Бухово, Мар'янівське та Карасин. Ці водойми перебувають на дистрофній стадії розвитку (коефіцієнт заповнення улоговини сапропелем $> 0,80$). У решті озер активно проходять процеси евтрофікації, зокрема у 14 водоймах улоговина на 60 % і більше заповнена донними відкладами. Екосистеми таких озер досягли природної деградації (рис. 1.). В цьому випадку видобуток сапропелю призведе до поліпшення екологічної обстановки – поглиблення улоговини, а отже, поліпшить водно-стоковий, гідрохімічний і біотичний режим водойм.

Залежно від діагностичних та типологічних ознак сапропелю виділяють основні напрями його використання: біогенні види ($A^c < 30\%$) можуть використовуватись у сільському господарстві в якості органічного добрива та вітамінних кормових добавок (крім торф'янистого виду), у рекреаційно-курортній сфері, промисловості будівельних матеріалів та в геологічній практиці як компонент бурових розчинів; кластогенні види (органо-силікатні класи) рекомендується використовувати у вигляді добрив та лікувальних грязей, а сапропель змішаного типу придатний для використання в якості кормової добавки для тварин та меліоранта для нейтралізації кислих ґрунтів [2]. Перспективний для регіону напрям

використання сапропелю – рекреація та курортна діяльність, де він може застосовуватись у вигляді лікувальних пелоїдів та косметичних препаратів [5].

*Рис. 1. Евтрофовані озерні родовища сапропелю Рівненської області
[космознімки запозичено з Google Earth Pro 7.3.2]*

Розробка родовищ сапропелю проста з технічного погляду, але складна стосовно охорони навколишнього середовища. Основним критерієм для вибору способу розробки покладів є збереження прилеглої території, оскільки видобуток сапропелю змінює лімнічні характеристики водойми. При нинішніх способах добування сапропелю відновлення водойм таким чином найефективніше здійснювати в мілководних водоймах евтрофного й дистрофного типів ($K_{\text{зап.}} > 60$). Екскавація сапропелю сприятиме раціональному використанні ресурсів водойм у різних галузях економіки.

Висновки. У Рівненській адміністративній області запаси сапропелю виявлені у 37 озерних родовищах. Більшість водойм мають запаси понад 100,0 тис. т, площу до 0,5 км², середню глибину води до 4 м та шар сапропелю понад 1 м. Такі характеристики є цілком достатні і рентабельні для промислової екскавації сапропелю. Основними напрямками використання сапропелів регіону є сільське господарство (землеробство, тваринництво) та рекреаційно-курортна сфера (грязелікування, Wellnes & SPA, косметологія). Важливість освоєння родовищ сапропелю також зумовлюють інтенсивні процеси замулення озер, внаслідок чого вони втрачають своє водо-, рибогосподарське та рекреаційне значення.

Список використаних джерел:

1. Ильин Л. В. Голоценовые озерные отложения Украинского Полесья / Л. В. Ильин // Третье Всеросс. совещ. по изучению четвертичного периода: В 2 т.: Сб. материалов. – Смоленск : Ойкумена, 2002. – Т. 1. – С. 91–94.

2. Инструкция по разведке озерных месторождений сапропеля. – М. : Геолторфразведка, 1975. – 67 с.
3. Ільїн Л. В. Лімнокомплекси Українського Полісся. У 2-х т. Т. 2: Регіональні особливості та оптимізація / Л. В. Ільїн. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 400 с.
4. Ільїн Л. В. Ландшафтно-геохімічні дослідження лімносистем / Л. В. Ільїн // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2006. – Вип. 33. – С. 130–136.
5. Ільїн Л. В. Лікувальні сапропелеві грязі Рівненської області та перспективи їх використання у санаторно-курортному господарстві // Л. В. Ільїн, М. П. Пасічник // Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. – С. 167–179.
6. Ільїн Л. В. Озерні відклади / Л. В. Ільїн // Екологічна енциклопедія: У 3 т / Редкол.: А. В. Толстоухов (гол. ред.) та ін. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008. – Т. 3: О–Я. – С. 17.
7. Ільїн Л. В. Озерознавство: укр.-рос сл. Поняття і терміни / Л. В. Ільїн. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 112 с.
8. Справочник ресурсов сапропеля Украины. Кн. 1. Ривненская, Киевская, Сумская, Черниговская области. – К. : ГПП «Севукргеология», 1994 б. – 108 с.
9. Шевчук М. Й. Сапропелі України: запаси якості та перспективи використання / М. Й. Шевчук. – Луцьк : Надстир'я, 1996. – 384 с.
10. Ilyin L. V. Geochemical peculiarities of bottom sediments in polytypic lakes of Ukrainian Polissya / L. V. Ilyin // Limnological Review. – 2002. – № 2. – P. 155–163.
11. Ilyin L.V. The lake-swamp complexes of Volyn Region / L. V. Ilyin, O. V. Ilyina // Lakes and artificial water reservoirs-functioning, revitalization and protection. – Sosnowiec: University of Silesia, 2004. – P. 71–76.

Список использованных источников:

1. Ильин Л. В. Голоценовые озерные отложения Украинского Полесья / Л. В. Ильин // Третье Всеросс. совещ. По изучению четвертичного периода: В 2 т.: Сб. материалов. – Смоленск : Ойкумена, 2002. – Т. 1. – С. 91–94.
2. Инструкция по разведке озерных месторождений сапропеля. – М. : Геолторфразведка, 1975. – 67 с.
3. Ильин Л. В. Лимнокомплексы Украинского Полесья. В 2-х т. Т. 2: Региональные особенности и оптимизация / Л. В. Ильин. – Луцк: РВВ «Вежа» Вол. нац. ун-та им. Леси Украинки, 2008. – 400 с.
4. Ильин Л. В. Ландшафтно-геохимические исследования лимносистем / Л. В. Ильин // Вестник Львовского университета. Серия географическая. – 2006. – Вып. 33. – С. 130–136.
5. Ильин Л. В. Лечебные сапропелевые грязи Ровенской области и перспективы их использования в санаторно-курортном хозяйстве // Л. В. Ильин, М. П. Пасичник // Перспективы развития туризма в Украине и мире: управление, технологии, модели: коллективная монография. – Луцк : ИВВ Луцкого НТУ, 2018. – С. 167–179.
6. Ильин Л. В. Озерные отложения / Л. В. Ильин // Экологическая энциклопедия: в 3 т / Редкол.: А. В. Толстоухов (гл. ред.) и др. - М. : ООО «Центр экологического образования и информации», 2008. – Т. 3: О–Я. – С. 17.
7. Ильин Л. В. Озероведение: укр.-рус сл. Понятия и термины / Л. В. Ильин. – Луцк : РВВ «Вежа» Вол. нац. ун-та им. Леси Украинки, 2001. – 112 с.
8. Справочник ресурсов сапропеля Украины. Кн. 1. Ривненская, Киевская, Сумская, Черниговская области. – К. : ГПП «Севукргеология», 1994 б. – 108 с.
9. Шевчук М. И. Сапропели Украины: запасы качество и перспективы использования / М. И. Шевчук. - Луцк: Надстир'я, 1996. - 384 с.
10. Ilyin L. V. Geochemical peculiarities of bottom sediments in polytypic lakes of Ukrainian Polissya / L. V. Ilyin // Limnological Review. – 2002. – № 2. – P. 155–163.
11. Ilyin L. V. The lake-swamp complexes of Volyn Region / L. V. Ilyin, O. V. Ilyina // Lakes and artificial water reservoirs-functioning, revitalization and protection. – Sosnowiec: University of Silesia, 2004. – P. 71–76.

References:

1. Ilyin L. V. Golotsenovyie ozernyye otlozheniya Ukrainского Polesya / L. V. Ilyin // Tretye Vseross. soveshch. po izucheniyu chetvertichnogo perioda: v 2 t.: Sb. materialov. – Smolensk : Oykumena, 2002. – T. 1. – S. 91–94.
2. Instruktsiya po razvedke ozernykh mestorozhdeniy sapropelya. – M. : Geol'tor'frazvedka, 1975. – 67 s.
3. Ilyin L. V. Limnokompleksy Ukrayinskoho Polissya. U 2-kh t. T. 2: Rehionalni osoblyvosti ta optymizatsiya / L. V. Ilyin. – Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrayinky, 2008. – 400 s.
4. Ilyin L. V. Landshaftno-heokhimichni doslidzhennya limnosystem / L. V. Ilyin // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya heohrafichna. – 2006. – Vyp. 33. – S. 130–136.
5. Ilyin L. V. Likuvalni sapropelevi hryazi Rivnenskoyi oblasti ta perspektyvy yikh vykorystannya u sanatorno-kurortnomu hospodarstvi // L. V. Ilyin, M. P. Pasichnyk // Perspektyvy rozvytku turyzmu v Ukrayini ta sviti: upravlinnya, tekhnolohiyi, modeli: kolektyvna monohrafiya. – Lutsk : IVV Lutskoho NTU, 2018. – S. 167–179.
6. Ilyin L. V. Ozerni vidklady / L. V. Ilyin // Ekolohichna entsyklopediya: U 3 t / Redkol.: A. V. Tolstoukhov (hol. red.) ta in. – K. : TOV «Tsentr ekolohichnoyi osvity ta informatsiyi», 2008. – T. 3: O–YA. – S. 17.
7. Ilyin L. V. Ozeroznavstvo: ukr.-ros sl. Ponyattya i terminy / L. V. Ilyin. – Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrayinky, 2001. – 112 s.
8. Spravochnik resursov sapropelya Ukrainy. Kn. 1. Rivnenskaya, Kiyevskaya, Sumskaya, Chernigovskaya oblasti. – K. : GGP «Sevukrgeologiya», 1994 b. – 108 s.
9. Shevchuk M. Y. Sapropeli Ukrayiny: zapasy yakist ta perspektyvy vykorystannya / M. Y. Shevchuk. – Lutsk : Nadstyrya, 1996. – 384 s.
10. Ilyin L. V. Geochemical peculiarities of bottom sediments in polytypic lakes of Ukrainian Polissya / L. V. Ilyin // Limnological Review. – 2002. – № 2. – P. 155–163.
11. Ilyin L.V. The lake-swamp complexes of Volyn Region / L. V. Ilyin, O. V. Ilyina // Lakes and artificial water reservoirs-functioning, revitalization and protection. – Sosnowiec: University of Silesia, 2004. – P. 71–76.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Arkadiusz Przybyłka* – PhD in Economics, University of Economics in Katowice, ul. 1-go Maja 50, Katowice, Poland, e-mail: arekp@ue.katowice.pl.
2. *Бровенко Тетяна Вікторівна* – кандидат технічних наук, доцент кафедри міжнародного туризму, факультет готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна, e-mail: brovenko@ukr.net.
3. *Бурла Ольга Николаевна* – старший преподаватель кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Приднестровский государственный университет им. Т.Г.Шевченко, г. Тирасполь, Молдова, e-mail: olga-dnestr2008@mail.ru.
4. *Ганчукова Олександра Володимирівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: ganchukova@gmail.com.
5. *Годя Иван Михайлович* – кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичної інфраструктури і сервісу, факультет туризму та міжнародних комунікацій, Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, e-mail: dz2352@gmail.com.
6. *Гребенюк Надія Петрівна* – молодший науковий співробітник, Український гідрометеорологічний інститут Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної академії наук України, м. Київ, Україна.
7. *Єрмаков В'ячеслав Володимирович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна, e-mail: slav9724@gmail.com.
8. *Іщенко Тетяна Іванівна* – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанної справи, факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: ichenkotat@gmail.com.
9. *Козленко Данило Миколайович* – магістр кафедри готельно-ресторанної справи, факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: rfvfh21@gmail.com.
10. *Колотуха Олександр Васильович* – доктор географічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту, економіки, права та туризму, Льотна академія, Національний авіаційний університет, м. Кропивницький, Україна, e-mail: okolotuh@ukr.net.
11. *Корнійчук Ілля Іванович* – студент кафедри менеджменту і туризму, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна, e-mail: illiakorniichuk888@ukr.net.
12. *Кузнєцова Оксана Вікторівна* – директор асоціації «Туризм Одеси», м. Одеса, Україна, e-mail: welcome2ods@gmail.com.
13. *Мотузенко Олена Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський

національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.

14. *Пасічник Михайло Петрович* – аспірант кафедри туризму та готельного туризму, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: beekeeper.misha@gmail.com.

15. *Пендерецький Орест Володимирович* – кандидат технічних наук, доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: pov@tvnet.if.ua.

16. *Петліна Дарина Вадимівна* – аспірантка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.

17. *Пясецька Світлана Іванівна* – кандидат географічних наук, старший науковий співробітник, Український гідрометеорологічний інститут Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної академії наук України, м. Київ, Україна, e-mail: Klimate@bigmir.net.

18. *Романів Оксана Яківна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і туризму, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна, e-mail: okromaniv@gmail.com.

19. *Соколовський Віктор Анатолійович* – старший викладач кафедри менеджменту, економіки, права та туризму, Льотна академія, Національний авіаційний університет, м. Кропивницький, Україна, e-mail: victor.sokolovskij@gmail.com.

20. *Тарасюк Галина Миколаївна* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і туризму, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна, e-mail: galinatar@ukr.net.

21. *Шидловська Олена Броніславівна* – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанної справи, факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: elena_shydlovska@ukr.net.

22. *Щеглов Олександр Андрійович* – науковий співробітник, Український гідрометеорологічний інститут Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Arkadiusz Przybyłka* – PhD in Economics, University of Economics in Katowice, ul. 1-go Maja 50, Katowice, Poland, e-mail: arekp@ue.katowice.pl.
2. *Бровенко Татьяна Викторовна* – кандидат технических наук, доцент кафедры международного туризма, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-mail: brovenko@ukr.net.
3. *Бурла Ольга Николаевна* – старший преподаватель кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Приднестровский государственный университет им. Т.Г.Шевченко, г. Тирасполь, Молдова, e-mail: olga-dnestr2008@mail.ru.
4. *Ганчукова Александра Владимировна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: ganchukova@gmail.com.
5. *Годя Иван Михайлович* – кандидат экономических наук, доцент кафедры туристической инфраструктуры и сервиса, факультет туризма и международных коммуникаций, Ужгородский национальный университет, г. Ужгород, Украина, e-mail: dz2352@gmail.com.
6. *Гребенюк Надежда Петровна* – младший научный сотрудник, Украинский гидрометеорологический институт Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям и Национальной академии наук Украины, г. Киев, Украина.
7. *Ермаков Вячеслав Владимирович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии и методики ее обучения, Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, г. Полтава, Украина, e-mail: slav9724@gmail.com.
8. *Ищенко Татьяна Ивановна* – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры гостинично-ресторанного дела, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина, e-mail: ichenkotat@gmail.com.
9. *Козленко Даниил Николаевич* – магистр кафедры гостинично-ресторанного дела, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина, e-mail: rfvf21@gmail.com.
10. *Колотуха Александр Васильевич* – доктор географических наук, доцент, заведующий кафедрой менеджмента, экономики, права и туризма, Летная академия, Национальный авиационный университет, г. Кропивницкий, Украина, e-mail: okolotuh@ukr.net.
11. *Корнийчук Илья Иванович* – студент кафедры менеджмента и туризма, Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: illiakorniichuk888@ukr.net.
12. *Кузнецова Оксана Викторовна* – директор ассоциации «Туризм Одессы», г. Одесса, Украина, e-mail: welcome2ods@gmail.com.

13. *Мотузенко Алена Александровна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
14. *Пасичник Михаил Петрович* – аспирант кафедры туризма и гостиничного туризма, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: beekeeper.misha@gmail.com.
15. *Пендерецкий Орест Владимирович* – кандидат технических наук, доцент, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, м. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: pov@tvnet.if.ua.
16. *Петлина Дарина Вадимовна* – аспирантка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.
17. *Пясецкая Светлана Ивановна* – кандидат географических наук, старший научный сотрудник, Украинский гидрометеорологический институт Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям и Национальной академии наук Украины, г. Киев, Украина, e-mail: Klimate@bigmir.net.
18. *Романив Оксана Яковлевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента и туризма, Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: okromaniv@gmail.com.
19. *Соколовский Виктор Анатольевич* – старший преподаватель кафедры менеджмента, экономики, права и туризма, Летняя академия, Национальный авиационный университет, г. Кропивницкий, Украина, e-mail: victor.soko1ovskj@gmail.com.
20. *Тарасюк Галина Николаевна* – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента и туризма, Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: galinatar@ukr.net.
21. *Шидловская Елена Брониславовна* – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры гостинично-ресторанного дела, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина, e-mail: elena_shydlovska@ukr.net.
22. *Щеглов Александр Андреевич* – научный сотрудник, Украинский гидрометеорологический институт Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям и Национальной академии наук Украины, г. Киев, Украина.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Arkadiusz Przybyłka* – PhD in Economics, University of Economics in Katowice, Katowice, Poland, e-mail: arekp@ue.katowice.pl.
2. *Brovenko Tetyana Victorivna* – Candidate of Technical Science, Assistant Professor of International Tourism Department, Faculty of Hotel and Restaurant and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, e-mail: brovenko@ukr.net.
3. *Burla Olga Nikolaevna* – Senior Lecturer of Social and Economic Geography and Regional Studies Department, Pridnestrovian State University. T.G. Shevchenko, Tiraspol, Moldova, e-mail: olga-dnestr2008@mail.ru.
4. *Hanchukova Oleksandra Volodymyrivna* – Graduate Student of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: ganchukova@gmail.com.
5. *Grebenyuk Nadezhda Petrivna* – Junior Researcher, Ukrainian Hydrometeorological Institute of State Emergency Service of Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
6. *Hodia Ivan Mikhailovich* – PhD in Economics, Assistant Professor of Tourism Infrastructure and Services Department, Faculty of Tourism and International Communications, Uzhgorod National University, Uzhgorod, Ukraine, e-mail: dz2352@gmail.com.
7. *Yermakov Viacheslav Vladimirovich* – Candidate of Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Geography and its teaching methods Department, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine, e-mail: slav9724@gmail.com.
8. *Ishchenko Tetiana Ivanivna* – Ph.D., Associate Professor, Assistant Professor of Hotel and Restaurant Department, Faculty of Hotel-Restaurant and Tourism Business National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, Associate Professor, e-mail: ichenkotat@gmail.com.
9. *Kozlenko Danylo Mykolaiovich* – Magistr of Hotel and Restaurant Department, Faculty of Hotel-Restaurant and Tourism Business, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: rfvfh21@gmail.com.
10. *Kolotukha Oleksandr Vasyliovych* – Doctor of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of Management, Economics, Law and Tourism Department, Flight Academy, National Aviation University, Kropivnitsky, Ukraine, e-mail: okolotuh@ukr.net.
11. *Korniychuk Illya Ivanovych* – Student of Management and Tourism Department, Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine, e-mail: illiakorniichuk888@ukr.net.
12. *Kuznetsova Oksana Viktorivna* – Director Odessa Tourism Association, Odessa, Ukraine, e-mail: welcome2ods@gmail.com.
13. *Motuzenko Olena Oleksandrivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.

- 14.*Pasichnyk Mykhailo Petrovych* – Postgraduate Student of Tourism and Hotel Tourism Department, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: beekeeper.misha@gmail.com
- 15.*Penderecki Orest Vladimirovich* – Ph.D., Associate Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: pov@tvnet.if.ua.
- 16.*Petlina Daryna Vadymivna* – Graduate Student Of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.
- 17.*Pyasecka Svitlana Ivanivna* – Candidate of Geographical Sciences, Senior Researcher, Ukrainian Hydrometeorological Institute of State Emergency Service of Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: Klimat@bigmir.net.
- 18.*Romaniv Oksana Yakivna* – Candidate of Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Management and Tourism Department, Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine, e-mail: okromaniv@gmail.com.
- 19.*Sokolovskiy Viktor Anatoliiovych* – Senior Lecturer of Management, Economics, Law and Tourism Department, The Flight Academy, National Aviation University, Ukraine, e-mail: victor.soko1ovskij@gmail.com.
- 20.*Tarasiuk Halyna Mykolayivna* – Doctor of Economics, Professor, Zhytomyr State Technological University, Head of Management and Tourism Department, Zhytomyr, Ukraine, e-mail: galinatar@ukr.net.
- 21.*Shydlovska Olena Bronislavivna* – Ph.D., Associate Professor, Assistant Professor of Hotel And Restaurant Department, Faculty Of Hotel-Restaurant And Tourism Business, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: elena_shydlovska@ukr.net.
- 22.*Shchehlov Oleksandr Andriyovych* – Researcher, Ukrainian Hydrometeorological Institute of State Emergency Service of Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ЗМІСТ

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Колотуха О.В.</i> ФОРМУВАННЯ ТЕЗАУРУСУ ГЕОГРАФІЇ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ.....	3
<i>Козленко Д.М., Шидловська О.Б., Іщенко Т.І.</i> КІБЕРСПОРТ – НОВІТНИЙ НАПРЯМ В ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ.....	15
<i>Соколовський В.А.</i> АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ.....	24
<i>Бурла О.Н.</i> АНТИКРИЗИСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИЗМА В СТРАТЕГІЇ РАЗВИТТЯ ЕКОНОМІКИ ПРИДНЕСТРОВЬЯ.....	37
<i>Бровенко Т.В.</i> РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	44
<i>Ганчукова О.В., Мотузенко О.О., Петліна Д.В., Кузнєцова О.В.</i> ФЕСТИВАЛЬНА ДІЯЛЬНОСТІ У ЕНОГАСТРОНОМІЧНОМУ ТУРИЗМІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	55
<i>Пендерецький О.В.</i> АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО РЕСУРСІВ ДЛЯ ПОТРЕБ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	67
<i>Годя І.М.</i> ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТТЯ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ.....	78
<i>Єрмаков В.В.</i> КОМПЛЕКСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВНУТРІШНІХ ВОД ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОБ'ЄКТІВ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ.....	90
<i>Романів О.Я., Тарасюк Г.М., Корнійчук І.І.</i> ПОВЕДІНКА СПОЖИВАЧІВ НА РИНКУ РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ МІСТА ЖИТОМИРА.....	100

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Arkadiusz Przybyłka</i> EMPLOYEES FROM UKRAINE ON THE POLISH LABOUR MARKET.....	112
--	-----

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Пясецька С.І, Гребенюк Н.П., Щеглов О.А.</i> РОЗПОДІЛ ВИПАДКІВ ВІДКЛАДЕНЬ ОЖЕЛЕДІ ТА НЕБЕЗПЕЧНОЇ (НЯ) І СТИХІЙНОЇ (СГЯ) НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО КЛІМАТУ.....	120
<i>Пасічник М.П.</i> ОЗЕРНІ РОДОВИЩА САПРОПЕЛЮ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....	133
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....</i>	142

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Колотуха А.В.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ТЕЗАУРУСА ГЕОГРАФИИ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМА.....	3
<i>Козленко Д.Н., Шидловская Е.Б., Ищенко Т.И.</i> КИБЕРСПОРТ - НОВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ.....	15
<i>Соколовский В.А.</i> АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ПОДХОДОВ К КЛАССИФИКАЦИИ РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ КАК ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦИОННОГО КОМПЛЕКСА.....	24
<i>Бурла О.Н.</i> АНТИКРИЗИСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ТУРИЗМА В СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ПРИДНЕСТРОВЬЯ.....	37
<i>Бровенко Т.В.</i> РЕФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ.....	44
<i>Ганчукова А.В., Мотузенко А.А., Петлина Д.В., Кузнецова О.В.</i> ФЕСТИВАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ЭНОГАСТРОНОМИЧЕСКОМ ТУРИЗМЕ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНЫ.....	55
<i>Пендерецкий О.В.</i> АНАЛИЗ РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ДЛЯ НУЖД РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ТУРИЗМА В КАРПАТСКОМ РЕГИОНЕ.....	67
<i>Годя И.М.</i> ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ ЗАКАРПАТЬЯ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	78
<i>Ермаков В.В.</i> КОМПЛЕКСНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВНУТРЕННИХ ВОД ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ОБЪЕКТОВ ТУРИЗМА И РЕКРЕАЦИИ.....	90
<i>Романив О.Я., Тарасюк Г.Н., Корнийчук И.И.</i> ПОВЕДЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НА РЫНКЕ РЕСТОРАННЫХ УСЛУГ ГОРОДА ЖИТОМИРА.....	100

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

<i>Arkadiusz Przybyłka</i> EMPLOYEES FROM UKRAINE ON THE POLISH LABOUR MARKET.....	112
--	-----

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Пясецкая С.И., Гребенюк Н.П., Щеглов А.А.</i> РАСПРЕДЕЛЕНИЕ СЛУЧАЕВ ОТЛОЖЕНИЙ ГОЛОЛЕДА И ОПАСНОЙ (ОЯ) И СТИХИЙНОЙ (СГЯ) НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО КЛИМАТА.....	120
<i>Пасичник М.П.</i> ОЗЕРНЫЕ МЕСТОРОЖДЕНИЯ САПРОПЕЛЯ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ.....	133
<i>ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ</i>	142

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Kolotukha O.V.</i> FORMING THE THEZAURUS OF SPORTS TOURISM GEOGRAPHY.....	3
<i>Kozlenko D.M., Shydlovska O.B., Ishchenko T.I.</i> ESPORTS – THE NEW DIRECTION OF THE HOTEL INDUSTRY.....	15
<i>Sokolovskyi V.A.</i> ANALYSIS OF BASIC APPROACHES TO CLASSIFICATION OF RECREATIONAL RESOURCES AS THE BASIS OF FORMING A REGIONAL RECREATIONAL COMPLEX.....	24
<i>Burla O.N.</i> ANTI-CRISIS POTENTIAL OF TOURISM IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF TRANSNISTRIA.....	37
<i>Brovenko T.V.</i> REFORMING THE MECHANISM OF STATE SUPPORT OF DEVELOPMENT OF SPHERE OF TOURISM IN UKRAINE.....	44
<i>Hanchukova O.V., Motuzenko O.O., Petlina D.V., Kuznetsova O.V.</i> FESTIVAL ACTIVITIES IN THE ENOGASTRONOMIC TOURISM: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE.....	55
<i>Penderecki O.V.</i> ANALYSIS OF RECREATIONAL AND TOURIST RESOURCES FOR THE NEED FOR AGRICULTURAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION.....	67
<i>Hodia I.M.</i> GASTRONOMIC TOURISM OF TRANSCARPATHY: CURRENT STATE AND PERSPECTIVES.....	78
<i>Yermakov V.V.</i> INTEGRATED USE OF INTERNAL WATERS OF THE POLTAVA REGION AS TOURISM AND RECREATION.....	90
<i>Romaniv O.Y., Tarasiuk H.M., Korniyshuk I.I.</i> CONSUMER BEHAVIOR IN THE MARKET OF RESTAURANT SERVICES OF ZHYTOMYR.....	100

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Arkadiusz Przybyłka</i> EMPLOYEES FROM UKRAINE ON THE POLISH LABOUR MARKET.....	112
--	-----

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

<i>Pyasetska S.I., Grebenyuk N.P., Shcheglov A.A.</i> DISTRIBUTION OF CASES OF DEPOSITS OF ICE AND HAZARDOUS (OW) AND SPONTANEOUS (OHP) ON THE TERRITORY OF UKRAINE IN THE CURRENT CLIMATE.....	120
<i>Pasichnyk M.P.</i> LAKE DEPOSITS OF SAPROPEL OF RIVNE REGION AND PERSPECTIVES OF THEIR USE.....	133
<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	142